

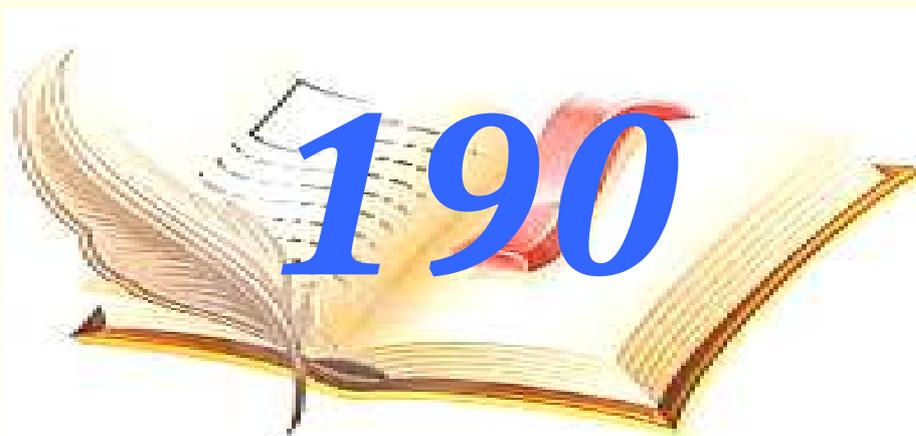
«Қарақалпақ әдебияты хрестоматиясы»

Әжсинияз

БҮЛБИЛЗИБАН

Таңламалы шығармалары

**ЎЗБЕКИСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ХАЛЫҚ БИЛИМЛЕНДИРИЎ
МИНИСТРЛИГИ**

**ӘЖИНИАЗ АТЫНДАҒЫ НӨКИС МӘМЛЕКЕТЛИК
ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ИНСТИТУТЫ**

ӘЖИНИАЗ

БҮЛБИЛЗИБАН

Таңламалы шығармалары

Топлам Әжинияз атындағы Нөкис мәмлекетлик педагогикалык институты оқыў-методикалык кеңеси (2014-жыл 4-июль, №11) қарары менен хрестоматия - оқыў қолланбасы сыпатында баспадан шығарыўға усынылған.

«Қарақалпақ әдебияты хрестоматиясы» сериясынан

Нөкис 2014

ББК 84 Өжинияз. Бүлбилзибан. Таңламалы шығармалары.
КК. – Нөкис: Өжинияз атындағы НМПИ баспаханасы,
А - 34 2014, 144 бет.

Өжинияз Қосыбай улы - Зийўар (1824-1878) XIX әсир қарақалпақ әдебиятында лирик шығармалардың асқан шебери сыпатында халыққа кеңнен танылған көрнекли шайыр. Оның идеялық-көркемлик сыпаты күшли поэзиясы қарақалпақ халқының руўхый мәдениятында айрықша из қалдырды.

Сизлердин нәзериңизге усынылып отырған бул китап 1988-жылы «Қарақалпақстан» баспасы жәриялаған «Өжинияз. Таңламалы шығармалары» топламы тийкарында алғы сөз хәм айырым толықтырыўлар менен шайырдың 190 жасқа толыў мерекеси мүнәсибети менен «Қарақалпақ әдебияты хрестоматиясы» сериясында НМПИ баспаханасынан хрестоматия-оқыў қолланбасы сыпатында жәрияланып отыр.

Топламды баспаға таярлаўшылар:

Кеңесбай Алламбергенов – *Өжинияз атындағы Нөкис мәмлекетлик педагогикалық институты Қарақалпақ әдебияты кафедрасы баслығы, филология илимлериниң докторы, профессор, ҚР Бердақ атындағы мәмлекетлик сыйлықтың лауреаты, Өзбекистан халық билимлендириўи ағласы, Өзбекистан хәм Қарақалпақстан Жазыўшылар аўқамы ағзасы.*

Әбдисайыт Пахратдинов – *филология илимлериниң докторы, профессор, Қарақалпақстанға мийнети сиңген илим гайраткери.*

Шарапатдин Аяпов – *Өзбекистан Республикасына мийнети сиңген мәденият хызметкери, Өзбекистан хәм Қарақалпақстан жазыўшылар аўқамы ағзасы, шайыр.*

Текстлердеги араб-парсы сөзлерди көрип шыққан:

Бекмурза Диланов – *филология илимлериниң кандидаты, НМПИ Қарақалпақ тил билими кафедрасы үлкен оқытыўшысы.*

РУҰХЫЙ ГӨЗЗАЛЛЫҚ ТЫМСАЛЫ

Әдебиет теориясында көркем сөз шебери шар этирапқа жанлы бақлаулар жасап билетуғын нәзік сезимли, әрман қусын әл хаўаға шарықлата алатуғын ушқыр қыяллы, хәр қандай хәдийсениң болажағын алдын-ала сезе алатуғын көреген интуициялы, арқасы бар, тасқын илхам-йошлы, рәнбәрең ғайры нағыс бояўларға ийе шебер тилли, хасыл маржаны тереңде көринбей туратуғын ақыл-парасатлы, сөз шебери болыў ығбалы пешанасына жазылған қуда берген талантқа ийе отлы жүрек ийеси болыўы кереклиги, бундай болыўы ушын талант ийеси, ең алды менен өмирде көрген-билгени, укқан-түйгени көп, бай мазмунлы үлкен өмирбаянға да ийе болыўы зәрүрлиги көптен берли айтылып киятырған аксиома.

Усындай пикирлерден болса керек, хәзирги жазыўшылардың да айырымлары «Өмири мазмунлы дөретиўшиниң – творчествосы да мазмунлы» деген пикирди өз шеберлик устаханасының баслы эпиграфы етип алмақта.

Әжинияздың уллы көркем сөз шебери сыпатындағы өзгешеликлерине усы көз-қарастан нәзер аўдаратуғын болсақ, оның өмиринде де әўладлар мақтанса арзырлық уллы-уллы ўақыялар менен қызықлы үлкен мағлыўматлардың жүз бергенлигин көриўге болады. Мысалы, ол биринши гезекте, шығысы жағынан сап-таза қан, хасылзадалар шаңарағының ең туңғыш сүйикли перзенти болған.

Ата-анасы өз заманының құрғын, орта халлы шаңарак ийелери болыўы менен бирге, өз дәўириниң алдыңғы қатар талып-илим зыялы адамлары да деп есапланған. Әкеси Қосыбай ескише саўатлы, өскен орталығы менен, бай-гәўжим тәбиятына сай шайырлық талант пенен бирге халық тарийхын жақсы билген, шешен хәм тақыўа, ахунлық саўатқа ийе көкиреги ояў, йошлы руханый инсан¹ болса, анасы Нәзийра халқымыздың хан болса да келсапты әкелткен, сөзге шешен, жуўабый-дилўар хаял-қызларынан есапланған. Туўысқан дайы атасы Елмурат ахун болса Бухарадағы Мирараб медресесин питкерген, өзи де дәрьяның аржағында медресе ашып, бала оқытып, даңқ шығарған үлкен улама адам болады.

Мине, усундай талып-илим, билимли ата-ана менен туўған-туўысқанлардың тәрбиясында болған Әжинияз ержете келе дәслепки тәлимди Хожамурат ийшан медресесинен ала басласа, соң дайысы Елмурат ахун медресесинде билимин және де тереңлестиреди. Болажақ шайыр буннан кейин Хийўадағы Шерғазы хан медресесине кирип, оқыўын даўам етеди. Ең соңында рәсмий саўат ашыўын Қутлымурат инақ медресесин оқып питкерий менен жуўмақлайды.

Шайыр бул оқыў орынларында Фердаўсий, Саадий, Физулий, Наўайы шығармаларын кунт пенен үйренеди, мусылман дүньясындағы диний хәм дүньяўий китаптарды көширип жазып тарататуғын кәтиблик сырларын да тереңнен ийелей баслайды. Мысалы, ол он алты жасында Наўайының «Дийўан»ын кәтиблик етип көширип жазыў бахтына ериседи. Ол бул кәтиблик таланты арқалы Күншығыс поэзиясы классиклери дәстүрлери сырларын тереңнен ийелеўге көбирек кеўил қояды. Әсиресе, ол Орайлық

Азия халықтарының хәммесине ортақ руўхый жақын дәрәтпелер болған Мақтумқулы шығармаларын сүйип оқып, оны күнт пенен үйрениўге кириседи.

Мине, усындай бай, қызықлы өмирбаянға ийе шайыр шығармалары да өзиниң тематикалық, жанрлық, формалық, стильлик рәнбәрең көп түрлилиги, көркем образлар системасының жарқынлығы хәм сюжетлик мотивлериниң бай мазмунға ийе болыўы менен ажыралып турады. Ол миллий әдебиятымызға бириншилерден болып алып кирген гәззел, мухаммес, мәснаўий, мурабба, айтыс, рубайы, афоризм сыяқлы жанрлық формалар хәмийше жаңа. Ең баслысы – ол өзиниң көркем тилиниң ширелилиги, китабий жазба стилиниң тереңлиги менен өз заманласларынан оқ бойы озық туратуғын уллы талант ийеси. Сол ушын да оның шайырлық даңқы Орайлық Азия аймақлары менен тең қатарда Қазақстан, Едил-Жайық, Кавказ таўы етеклерин мәкан еткен түркий халықлар арасында да кеңнен тарап кеткен. Шайырдың «Еллерим барды», «Бармекен», «Шықты жан», «Қыз Меңеш пенен айтыс» шығармалары бул пикиримиздиң айқын дәлийли.

Әжинияздың өмири хәм дәрәтиўшилигине тийисли бундай мағлыўматларды еле де көплеп келтире берийге болады. Мысалы, оның 1824–жылы Арал теңизиниң қубла жағасында, бурынғы Қоңырат беглигине қараслы «Жетим өзек» деген елатлы мәкандағы қыят-ашамайлы аўылында, хәзирги Мойнақ районына қараслы «Қамыс бөгет» деген жерде руханый шаңарағында туўылғанлығы, оның айырым шығармалары сөз шебериниң көзи тирисинде-ақ сол дәўирдиң газеталарында² жәрияланғанлығы, хәтте Кабулий баспаларда³ да басылып шыққанлығы, ХХ әсирдиң 30-40-жылларында ел арасынан көплеп жыйналғанлығы, 1949, 1960, 1961, 1965, 1975, 1988, 1994–жыллар аралығында бул жыйналған материаллардың сайландылар болып жети рет өз алдына баспа көргенлиги, 1994–жылы шайырдың 170 жыллық мерекеси Өзбекистан көлеминде жүдә кең түрде белгиленгенлиги, 2004–жылы 180 жыллық, 2009–жылы 185 жыллық юбилейлериниң Республикамыз көлеминде салтанатлы жағдайда өткенлиги, оның дәрәтиўшилиги бойынша бир неше кандидатлық диссертациялардың⁴ жақланғанлығы менен қатар монографиялардың⁵ жарық көргенлиги, шығармаларының туўысқан түркий халықлар⁶ хәм айырым ҒМДА халықлары⁷ тиллеринде де өз алдына китап болып басылып шыққанлығы, өмири хәм дәрәтиўшилиги бойынша К.Султановтың «Әжинияз», К.Мәмбетовтың «Бозатаў» романлары менен бир неше онлаған қосықлардың, М.Нызановтың «Зийўар» тарийхий драмасының, Өзбекистан қахарманы И.Юсуповтың либреттосында көрнекли композитор Н.Мухаммеддиновтың тарийхта биринши мәртебе «Әжинияз» операсының дәрәуи, әлбетте, биз ушын мақтанса арзырлық ўақыялар! Усылардың ишинде 1987–жылы Н.Мухаммеддиновтың «Әжинияз» операсының дәрәуи Қарақалпақстан мәденияты тарийхындағы үлкен жаналық хәм уллы тарийхий ўақыя болды. Бул операның 1993–жылы Ташкентте өткерилген Қарақалпақстан мәденияты күнлеринде «Наўайы» театрында, 1991–жылы Алма Ата қаласында өткерилген

Қарақалпақстан театры күнлерінде Алма Ата мәмлекетлик опера хәм балет театрларында қойылыуы хәм хәзирге дейин мәмлекетлик театрларымыздың бас репертуары болып киятырғанлығы оның қайталанбас өлмес уллы туўынды екенлигинен дерек береді. Опера клавериниң 2012–жылы «Билим» баспасы тәрәпинен толық басылып шығыуы да усындай тарийхий ўақыялар қатарына киреди.

Кулласы, сырттан қарағанда биз дәрәтиўши көркем зыялылар Әжинияздың өмири хәм дәрәтиўшилиги бойынша әдеўир жұмысларды қолға киргизгендей болып көринемиз. Әлбетте, табыслар өзимиздики, буны бийкарлап болмайды. Лекин, бир нәрсени анық айтыўымыз керек, ол да болса – Әжинияздың өмири хәм дәрәтиўшилиги, оның шығармаларын нәсиятлаў бойынша Республика көркем зыялылары менен илимпаз-ағартыўшыларының алып барып атырған жұмыслары еле де болса жеткиликсиз. Мысалы, 1994–жылдан кейин Әжинияз сайландыларының дерлик 20 жыл даўамында өз алдына китап болып шықпаўы, Әжинияз дәрәтиўшилиги бойынша қанша мақала, қанша монографиялар жазылса да, оның көркемлик дүньясы бүгинги күнге дейин жеткиликли дәрежеде ашып берилмегенлиги, әлбетте, аянышлы. Оның үстине, биз айырым илимпазлар көп жыллардан берли Әжинияздың дәстүр сыпатында қабыл етилген 1824–жылда туўылғанлығын бийкарлаўға умтылып, бул сәнени 1823–жылға көшириўге Америка ашқандай болып жанталаса мақсетсиз урынбақтамыз. Айта берсек, биз жақынға дейин Әжинияздың туўылған күнин анықлап, Әжинияз күнлерин бүгингидей системалы рәўиште өткерип барыўды ертерек қолға алыўда да бенделик әззилик етип келдик...

Бул орында устаз алым, академик Жуманазар Базарбаевтың «Әжинияз шайырдың туўылған сәнени хәққинда бирер сөз»⁸ деген мақаласына еки аўыз пикир билдирип кеткен артықмаш болмас. Себеби, буннан төрт жыл бурын республикалық баспа сөзлерде жәриялаған бул мақаладағы бүгинги күни турмысқа асырылып отырған усыныс–тилеклер хәққыйқатлыққа әдеўир жақын екенлиги менен оқыўшыларды өзине тартып турады. Мысалы, бул мийнетте автор бириншилерден болып Әжинияздың туўылған күнин анықлаў бойынша анық батыл пикирлер билдиреди. Автордың Әжинияздың туўылған күнин анықлаўда «Әжинияз бенен Қыз-Меңеш айтысы»ндағы төмендеги қатарларға сүйениўи жүдә орынлы:

Әжинияз: Жылым – қой, жасым қыркта, қыз ай Меңеш,

Қыз-Меңеш: Қазақлар Орынбордан қус салады,
Салса да, жаз қаңтарып, гүз салады,
Ишинде саратанның қус көтерип,
Молдеке, усы қусың не алады?

Устаз алым бул қатарлардағы «саратанның», «жылым – қой, жасым қыркта» деген мағлыўматларға айрықша итибар берип, Әжиниязды саратаннан (июньнан) бурын сәўир (апрель) айында туўылған болса керек деп болжайды. Алымның пикиринше, Әжинияздың саратанның ишинде,

жасым қыркта, деп тастыйықлаулары, оның жылдың биринши ярымында, яғный июнь айынан бурын тууылғанлығын көрсетеди.

Айтыстағы бул фактлер Әжинияздың тек тууылған күнин дәлийллеуши дәрек болып қоймастан, айтыстың қайсы жылларда болғанлығын, шайырдың қайсы жылда тууылғанлығын анықлауға да жәрдем етеди. Илимде бурыннан бар мағлыұматлар бул айтыстың Әжинияздың 30 жасларында болып өткенлигине шама қылады⁹.

Деген менен, өткен әсирдің 70-жылларындағы изертлеулердеги пикирлерди айтыстың қайсы жылда болып өткенлиги хаққында бир қанша толығырақ хәм дурыс мағлыұматлар деп бахаласақ болады. Мысалы, академик С.Камалов бул айтыстың 1863-64-жыллар шамасында дөрегенлигин дәлийллеуғе хәрекет етеди. Илимпаз усы айтыстағы: «Жылым – қой, жасым қыркта, Меңеш, мениң» деген қатарларға қарап, шайырдың тууылған жылы хаққында өзінше болжау жасайды.¹⁰

Биз де айтыстың болып өткен жыллары хаққындағы академик С.Камалов, Ж.Базарбаевлардың бул бир жерден шығып отырған пикирлерин қуұатлай отырып, «хақыйқатында да, айтыс 1863-1864-жыллары шайырдың саррас 39-40 жасларында дөреген»¹¹ деп ертеректеги мийнетлеримиздің биринде пикир билдирген едик. Себеби, айтыс кириспесіндеги Меңештің «Хожеке, былтыр мени көрмедің бе?»¹², Әжинияздың «Былтырғы суу басында жалаңаш қыз сен бе едиң сынық өркеш ғарры ингендей?»¹³ деп келтирген мағлыұматлары да бул дөретпениң тек ғана бир жылдың жемиси сыпатында келип шықпағанлығын, ал Әжинияздың 1863-1864-жылларда қазақ арасында болған сапарларының нәтийжеси болып дөрегенлигин, айтыстың шешиуши бөлиминің 1864-жылы Әжинияздың қырық жасын нақ толтырғаннан кейинги айларда болып өткенлигин көрсетеди.¹⁴

Белгили Әжиниязтаныушылардың бири Қ.Байниязов та Әжинияздың Қазақстанға барыу сапарын 1858-1859-жыллардағы Бозатау көтерилисинен кейинги жыллар деп белгилейди. Оның көрсетиуинше, Әжинияз усы көтерилис уақтында тутқын болып қолға түсип, шаудыр түркменлердің арасында үш жыл, яғный 1863-жылға шекем бенделик етеди хәм солардың жәрдемінде тутқыннан азат етилип, Қоңыратқа қайтып келеди. Бирақ, көтерилисшилер ханлық тәрәпинен тоқтаусыз куудалауларға ушырай бергеннен соң ол Қоңыратта да узақ уақыт турақлап қала алмай, өзинің негизги нийетлерин (халыққа илим-билим, азатлық излеу жолларын) әмелге асырыу ушын 1863-жылы қазақ арасына және кетиуғе мәжбүр болады.¹⁵

Бул, демек, Әжинияздың қазақ арасында 1863-1864-жыллары болғанлығы, 40 жасларында Қыз-Меңеш пенен айтысқанлығы хақыйқатлыққа әдеуир туура келеди деген сөз.

Мине, усындай бай хәм гөззал өмир мазмунынан келип шыққан Әжинияздың көркем күдиретлилик нышаны биринши гезекте оның шайырлық көркем кеуил мүлкінде, сол кеуил мүлкти келтирип шығарған азаматлық ақыл-ой, жүрегінде айқын көзге тасланады. Себеби, биз шайыр лирикаларын оқый отырып, сәнемлер қолында тилла саз болған,

туғырында талпынған алғыр баз болған өз заманының озық ойлы, кең инсаний жүрекли әжайып сом тулғасын көреміз. Бул сом тулға пүткіл адамзат дәртін, өз халқының иши-тысы әрманлы өмирін, келешек тәғдирін ойлап, оның кеуіл мүлкін үлкен кәрұан – дүньялық цивилизацияға, прогресске әнжам етиұ ушын жан пида қылып, әлип қәддин далдек етип бүксе де, халқы ушын жақты жол, нурлы келешек излеуден хасла шаршамайды. Сол ушын да ол үлкен шайырлық пафос пенен:

Сөзле, хә, бүлбил зибаным,
Екки келер заман йоқты,⁻¹⁶

деп бар күшин, бар талантын инсан деген атты көклерге көтерип жырлауға бағдарлайды. «Бул дүньяның көрки - адам баласы!» деп адамзатты, инсанды улығлауға, оның қәдирине жетиуғе шақырады.

Пүткіл инсаният тәғдирине жанын ашыта алатуғын адам, әлбетте, биринши гезекте өз халқын шын берилип сүйетуғын хақыйқый патриот та болыуы керек.

Әжинияз Қосыбай улы мине, усындай сыпаттағы шайыр есапланады. Оның «Еллерим барды», «Дәўран болмады», «Елди көрер күнлер бар ма екен?», «Бардур» сыяклы бир қатар қосықлары ХІХ әсир қарақалпақ поэзиясындағы патриотлық лириканың ең әжайып үлгилери болды. Пиқиримиз тийқарсыз болмауы ушын шайырдың «Еллерим барды» қосығындағы кең көкірек, үлкен лапыз бенен жырланатуғын төмендеги мысалдың өзи - ақ жеткиликли:

Өтирикти ырас етип айтпаған,
Туўра жолдан бас кетсе де қайтпаған,
Нәмәхремди хасла жолдас тутпаған,
Аты қарақалпақ еллерим барды.¹⁷

Бул орында шайырдың «Бозатаў» тарийхый поэмасындағы:

Ел хәм жер биләндур, жер хәм ел билән,
Жерсиз елдің өмири дәрбәдәр билән,⁻¹⁸

деп келтирилетуғын терең филососфиялық мәниге ийе қатарларды еслемай кетиұ мүмкін емес.

Поэма өз мазмуны бойынша патриотлық-философиялық поэзияның әжайып үлгиси болып ғана қоймастан, Әжиниязды өз дәуириниң көрнекли тарийхшысы сыпатында да танытатуғын халқымыздың ХІХ әсирдеги азатлық гүреси тарийхының көркем бир көриниси де болып табылады. ХІХ әсирде қарақалпақ халқының гимнине айланған бул дәретпе өзиниң миллий ғәрезсизлик идеяларының уллылығы менен бүгинги күни де қәдир-қымбатын арттыра беретуғыны сөзсиз.

Әжинияз дәретиўшилигинде Ыатан, туўылған жер темасы менен тең қатар қойып жырланатуғын және бир баслы тема – бул мухаббат, инсан гөззаллығы, соның ишинде хаял-қызлар гөззаллығы темасы болып табылады. Поэзиясында усы теманың басым орын ийелейтуғынлығынан болса керек, көпшилиқ зыялылар оны дала Орфейине теңейди. Хақыйқатында да, Әжинияздың «Гөззаллар», «Бир перий», «Хәр кимсениң

яры болса», «Бир жанан», «Бери кел», «Бозатаўлы нәзәлим» қосықлары оның хақыйқый ышқы-мухаббат жыршысы екенлигин көрсетип турады. Шайыр хаял-қызлардың тек сыртқы сулыұлығына емес, ишки жан дүньясының гөззаллығына, олардың өмирди гүл жайнатыўшы құдиретли күш екенлигине айрықша итибар береді. Бул мухаддес сезим шайыр тилинде:

Бозатаўлы гүлбинафша нәзәлим,
Әселиң хәррени гүлден бездирер,
Киприклерин сүзип баққан нәзерин,
Жулдызды жаўратып түннен бездирер,-²⁰

дегендей қатарларда оғада көркем жырланады.

Бирақ, биз бул кишкене мақаламызда шайыр дәретиўшилигиниң барлық қырлары менен сырларына толық тоқтап өтиў нийетинен аўлақпыз. Деген менен, бир нәрсени анық айтып өтиўимиз керек – биз бүгинги күнде шайыр мийрасларын еле де тереңирек үйренип, оны тәлим-тәрбия ислерине кеңирек қолланып барыўымыз керек. Себеби, Президентимиздиң айтқанындай, Әжинияздың жарқын лирикасы жаслықтың, гөззаллықтың хәм жақсылықтың өшпес көркем естелиги болып табылады²¹ хәм бул естелик шайыр тәрийплеген бас кетсе де туўры жолдан қайтпаған ләбзи қалал, мәрт хәм кеңпейил, жас әўладты тәрбиялап жетилистириўде мудама руўхый тәрбия қуралы болып хызмет ететуғынлығы сөзсиз.

Солай екен, хәдислерде саўап исти күнинде емес, күнде ислеў керек деп жазылғанындай, Әжинияздың руўхый-көркем дүньясын нәсиятлаў, оларды жаслар санасына сиңдирип барыў да тек салтанатлы юбилей сәнелерде есаптан өтиў ушын онлаған жылдан бир мәртебе әмелге асырылатуғын қатардағы ислердиң бири емес, хәр күни, хәр жылы басқышпа-басқыш алып барылатуғын күн тәртибиндеги әхмийетли ўазыйпалардың ең баслыларынан болыўы лазым. Бул бағдарда Әжинияз атындағы Нөкис мәмлекетлик педагогикалық институты басламасы менен бир-еки жылдан берли Республикамызда үлкен байрамға айландырылып, кең түрде белгиленип барылып атырған Әжинияз күнлерин өткерийўди турақлы дәстүрге айландырыўды барынша қоллап-қуўатлаўымыз керек. Усындай әмелге асырылыўы нәўбет күтип турған баслы ўазыйпалардың және бири - келеси бес-он жыллықларда болып өтетуғын Әжинияздың юбилей сәнелерин шайыр даңқына мүнәсип рәўиште күтип алыў болып табылады. Бул ушын биз биринши гезекте усы сәнелерге байланыслы өткерилетуғын илимий-теориялық конференцияға халықаралық мухам бериўдиң шөлкемлестириў жұмысларына хәзирден баслап кирисиўимиз керек.

Мине, усы шөлкемлестириў илажларының бири ретинде Әжинияздың «Сайланды шығармалары» менен оның өмири хәм дәретиўшилиги бойынша илим-изертлеў, әдебий-сын мақалалар топلامының хәр бирин ең кем дегенде 10-20 баспа табақ көлеминде, булардан басқа да Әжинияздың

нама қосықлары хәм Әжинияз өмири хәм дөретиўшилигине байланыслы художниклердиң картиналары топламларын бастырып шығарыў ислерине хўкиметлик қарарлар таярлаў, Әжинияз шығармаларын туўысқан түркий халықлар, сондай-ақ инглис, рус, басқа да ҒМДА халықлары тиллерине аўдарыўды шөлкемлестириў мәселелери де белгиленип қойылса мақсетке муўапық болады.

Буларға қосымша және бир әхмийетли мәселе - пайтахт орайындағы үлкен көшелердиң бирин Әжинияз шайыр атына қойыў, Мойнақ районындағы Әжинияз махбарасы менен қәбир қойымшылығы этирапларын абаданластырыў, сол этираптан Әжинияз бағын жаратыў, музейлер шөлкемлестириў, махбара менен қәбир арасына асфальт жол салыў жумысларын қолға алыў болып табылады. Бул жумысларды әмелге асырыўда Нөкис мәмлекетлик педагогикалық институты ректораты, тийисли дөретиўшилиқ шөлкемлер басшылығы, әлбетте, Нөкис, Мойнақ, Қоңырат, Қанлыкөл, Кегейли районларының хәкимиятларының ис жүзинде әмелий қоллап-қуўатлаўларына ериссе, жүзикке қас қондырғандай болады.

Улыўмаластырып айтқанда, бабамыз Әжинияз Қосыбай улы, мине, усындай иззет-хўрметлер көрсетиўге толық ылайық инсан. Себеби, Әжинияздың бай хәм гөззал өмири хәм оның «Бул дўньяның көрки адам баласы» деген сўренди көклерге көтерген көркем-әстетикалық көз-қараслары биз хәм бизиң жасларымызға ақыл-ибрат, жоқары адамгершилиқ пазыйлетлеринен сабақ береді. Анығырағы, Өзбекистан Қахарманы, көрнекли шайырымыз И. Юсупов айтқанындай, «бул шайыр халық жүрегинде руўхый сулыўлық тымсалына айланған»²² бұлбилзибан уллы шайыр болып табылады.

Кеңесбай Алламбергенов - Әжинияз атындағы Нөкис мәмлекетлик педагогикалық институты Қарақалпақ әдебияты кафедрасы баслығы, филология илимлериниң докторы, профессор, ҚР Бердақ атындағы мәмлекетлик сыйлықтың лауреаты.

МУҲАББАТ ҚОСЫҚЛАРЫ

ХӘР КИМСАНИҢ ЯРЫ БОЛСА...

Хәр кимсаниң яры болса,
Қыялыны айтпай билсин,
Сөйлер сөзи болып шийрин,
Өзи турып, көзи күлсин.

Жаның алсын жәллад көзи,
Хош мүлайым болсын өзи,
Сениң сөзиң, аның сөзи,
Мисли гүл киби шырмалсын.

Саны йоқ болсын қылығы,
Журттан өтсин зейинлиги,
Аның әлпайымлылығы,
Мисли Сәнем киби болсын.

Ярың болсын ҳимай киби,
Көңли болсын сарай киби,
Йүзи болсын хәм ай киби,
Ҳақсүнийдиң өзи болсын.

Үйде өзиң жоқ болғанда,
Ашна – яр - достың толғанда,
Меҳман жәмленип келгенде,
Өзи билип жәўлан урсын.

ЙОҚ МЕНИҢ

Қара көзли, шийрин сөзли дилбарым,
Сендин өзге сәўир ярым йоқ мениң,
Таза гүлистаным, маҳи әнўарим,
Ҳәсиретиннен хеш қарарым йоқ мениң.

Сени көрсем болур мениң көңлим шад,
Жаҳанның ғамийдин болурман азад,
Нәзакат бабында қәмәтиң шәмшад,
Сендин өзге үлфикарим йоқ мениң.

Назлы дилбар сенсең ўафалы жәнән,
Хүсниңниң рәўишине боларман хәйран,
Шийрин жаным болса йолыңда қурбан,
Сенден өзге сәўир ярым йоқ мениң.

ЙОЛ БОЛСУН

Гүлгин кийип, мәстан басып келән қыз,
Хабар бериң, пәрийзадым, йол болсун,
Жилүә билә шийрин жаным алан қыз,
Хабар бериң, пәрийзадым, йол болсун.

Түриңни мәңзерәм алғур лашына,
Шәўкет ушын сүрмә шекип қашыңа,
Зәрли руўмал, үки тақып башына,
Хабарың бер, пәрийзадым, йол болсун.

Ләбләриң пистәдәк, тишиң мәржанды,
Көрген хәйран, көрмегенге эрманды,
Хәр бир сөзиң дәртли кулға дәрманды,
Хабарың бер, пәрийзадым, йол болсун.

Кулақыңа тақып алтын сырғаны,
Минип көш алдына йүрмел-йорғаны,
Көрән болур ақ йүзиңниң қурбаны,
Хабарың бер, пәрийзадым, йол болсун.

Үстиңә кийгәниң бәшбәнт-пашшайы,
Таўыс бир көйләкиң гүлгүн дәрайы,
Белбәўиң түрмәдән, зерли-қалайы,
Хабарың бер, пәрийзадым, йол болсун.

Қалем қашың, қара көзиң сүзилур,
Ақ сийнәңә тилла хәйкел тизилур,
Йүзинди көргенде бағрым езилур,
Хабарың бер, пәрийзадым, йол болсун.

Хәр сөзинде мың наз етип өлтүрмә,
Ғусса билән йурәкимни толтурма,
Ақыл болсаң, рәкибләрә билдирмә,
Хабарың бер, пәрийзадым, йол болсун.

Мен сәни саўмишәм елдин егәна,
Адыңны қылмадым йуртқа әшкара,
Қойдың мени әда болмас хижрана,
Хабарың бер, пәрийзадым, йол болсун.

Зийўар айтар биздин дәўран өтәнди,
Ғапыллықта эрман билан кетәнди,
Сени көрип яр кумары тутанды,
Хабарың бер, пәрийзадым, йол болсун.

ГӨЗЗАЛЛАР

Қыя бақып мениң жанымды алып,
Йүз мың жылға менен шығар гөззаллар,
Йүрегиме ада болмас от йақып,
Мениң жаным отқа йақар гөззаллар.

Тырнадек отырып, сонадәк йүрген,
Йүзмың жылға менен қабағын керген,
Шашларына лағлы мәржан өткерген.
Мың түмен наз билән бақар гөззаллар.

Қара көзи гәўхар киби жаўдырап,
Кийген тоны көрген сайын жалтырап,
Өңир моншақ, хәйкел тағып сылдырап,
Сүзип қәлем қасын қақар гөззаллар.

Хайтта, мерекеде жигит жыйылса,
Күни-түни бирдейин тамаша болса,
Сол заманда қызлар саллана келсе,
Жанын ашып, көзин тикер гөззаллар.

Яр сарайы дәўран он төрт яшында,
Қызлар йүрер ерди дигре-дашында,
Айтар Зийўар яр саўдасы башында,
Айттым сүйгенимнен буны гөззаллар.

БИР ЖӘНАН

Көзимә көринүб, бегләр, бир жәнән,
Шийрин жаным отқа яқты да кетди.
Ялғаны йоқ, бүл сөзимә сен инән,
Мың жылға наз әйлеп, бақты да кетди.

Түн ортада йердим уйқуда ятыб,
Әдеб-әркан билән бизди ойғатыб,
Шийрин-шәкар меңә сөзлерин катыб,
Заман егләнмәйин шықты да кетди.

Көрген заман аны бағрымны езип,
Олтурдым жанымдан үмийдим үзип,
Жаным ота яқты көзлерин сүзип,
Қәлем қашын маңа қақты да кетди.

Ақлымны кетүрдим көрген шул заман,
Ойганып уйқуўдын көрсем бир жанән,
Кирпиги оқ киби, қашлары камән,
Әзиз жаным тәндин шықты да кетди.

Зыя-зулпы рәңли мысалы кундыз,
Көре алмай йүрген яқыннан хәргиз,
Ләйли, Зухра, киби ол сахиб тамиз,
Бады-саба усап ести де кетди.

Зыя-зулпы тал-тал, шашлары сүмбил,
Ашықлардың етер көз йашын сел-сел,
Зарлы Зухра, Санем киби қыпша бел,
Бады-саба киби өтти де кетди.

Шәшми-жадыў жәллад, кашлары қәләм,
Қойды сийнамизә йүз мың дағ әлем,
Наз әйләйүб сүшик тилли ол сәнем,
Мәңә бир истанат тақты да кетди.

Сәрәфраз қамәти, сәдаф дәндаллы,
Башындын аяқы әдеб-әрканлы,
Ол хәм мениң киби йүз мың әрманлы,
Көздиң қанлы яшын төкти да кетди.

Ләйли, Зухра, Сәнем яңлығ сүўрети,
Туўбы ағашына меңзер қамәти,
Ах дегендә шықан ағзының оты,
Он сәккиз мың әлем яқты да кетди.

Иззат-икрам билан тиләб жәўабы,
Таўазығлық олуб бериб сәлами,
Ғәмзә билән бақыб айған қәлами,
Тамам үстиханым яқты да кетди.

Үстине кийгени қамқады,
Башда түрме, әлде пәрең румалы,
Ашық Зийўар аны көрген заманы,
Араң сайлан етиб ақты да кетти.

ӘЙ, НӘЗӘЛИМЛЕР

Бул дүньяда айшы-әшрат яқшыды,
Кел сапа сүрели, әй нәзәлимлер,
Ашықларға мудар сөхбет яқшыды,
Кел, ойнап-күлели, әй нәзәлимлер.

Ашықты өлтирер ярдың қыялы,
Бийхуш етер татсаң ләбиниң палы,
Хәр бир сөзи әсел киби мазалы,
Кел, сапа сүрели, әй нәзәлимлер.

Қызлар билан болсаң бир қалый жайда,
Айшы-әширәт етсең тилла сарайда,
Тамаша етип, бүгин хайт билән тойда,
Кел, дәуран сүрели, әй нәзәлимлер.

Өңирине хәйкел моншақлар таққан,
Айбаты бултты хәм дағларды басқан,
Зийуар айтар мисли дәръядай тасқан,
Кел, ағзы дууалы, ай нәзәлимлер.

БИР ПӘРИЙ

Зәрбәрағ өрилген тилла шашбағы,
Ақыл-хуушым алып кетти бир пәрий,
Тал-шыбықтай қыпша бели-белбағлы,
Мени хайран етип кетти бир пәрий.

Сәйир әйлабан, гезип саатий заман,
Шахсәнем, Ләйлидей жүрип пәрауан,
Жәм болып турғанда бәрше қыз жауан,
Саллана, саллана кетти шул пәрий.

Келип хошластылар көзге яш алып,
Мен хәм турдым ерип, балқып босанып,
Шәмшади қамәти зерге жасанып,
Мени отқа яқып кетти шул пәрий.

Хошласып мен қалып, болдым интизар,
Тәнимдә қалмады зәррәдек мәдар,
Мен аның ышқында болдым хоры-зар,
Ақлы-хуушым алып кетти шул пәрий.

Тынбас кеше-күндиз көзим гирияны,
Болыппан мен аның бағры бирияны,
Жисмимди өртеди дағы, хижраны,
Көзде яшым төкип кетти шул пәрий.

Келмес андай дилбар яқты-жаҳана,
Хүснини меңзеттим хуури ғулмана,
Дишлери мәселлик хинжи-мәржана,
Бу заманда йоқдур шундай дилбәрий.

Бу елде көрмедим шуныңдек дилбар,
Кешени ақ йүзи әйлар мүнәууәр,
Кийген либасының бәри алтын-зер,
Зыя-зулпы екен мүшки әнүәрий.

Йүз әлұан доланур қәддини дүзеп,
Нәзерлеп кирпигин оқ киби гезеп,
Ләйли, Зухра, Сәнем киби хош әдеп,
Бағ-ирәмга мүнәсипдур шул пәрий.

Хәр ким айтур, аңа хәмдәм болсам деп,
Йолында жанымды пида қылсам деп,
Мүбәрәк жамалын және көрсем деп,
Тақатым қалмады көргеннен берий.

БОЗАТАҰЛЫ НӘЗӘЛИМ

Бозатаұлы гүлбинәфша нәзелім,
Әселиң хәррени гүлден бездирер,
Кирпиклериң сүзип баққан нәзериң,
Жулдызды жаұратып тәннен бездирер.

Жамалын бир көрип кеттим димардан,
Йүзимни угирдим шамси - қамардан,
Өзимди бездирип сабыр - қарардан,
Сабырыў - қарарымды меннен бездирер.

Қумырысқадек қыпша-қыпша беллерин,
Бармақ толы йүзүк-йүзүк әллерин,
Әсел қатқан сүжик-сүжик тиллериң,
Жыланды жылжытып иннен бездирер.

Фәлекниң ойыны-Жайхун гирдабы,
Бир тәбәссим етсең көңлимниң табы,
Ышқы ләшкериниң дәхшәт сәрқабы,
Бул аманат жанды тәннен бездирер.

Писте бурынында тилла әребек,
Екки қара көзиң екки бәледек,
Үргениш йуртында бегим Тәребек,
Тахтынан тайдырып, елден бездирер.

Көңлим садебини бир-бир яздырып,
Қайта бастан гөне дәртим қоздырып,
Кәпир көзиң мусулманды азғырып,
Бийшара Зийұарды диннен бездирер.

ТҮСЕР

Ағалар ярым тәрийпи,
Зулпы янағына түсер,
Сағағына дизсе маржан,
Ошал буғағына түсер.

Бул жәхәнә түшмиш лапы,
Әлип әдепли, әрканлы,
Салланғанда зыя-зулпы,
Ярдың қушағына түсер.

Салып тилла биләзикти,
Қасы-йай, көзи сүзикти,
Шығарса алтын жүзикти,
Қайтып бармағына түсер.

Такқан өңирге моншағы,
Гаўхарланған тулымшағы,
Алтыннан өрген шашпағы,
Жүрсе өкшесине түсер.

Сөз жайылар елдән-елә,
Сөзлер шығар дилдән-дилә,
Пәрўаз етип гүлдән-гүлә,
Барып путағына түсер.

Сәйил етип шықса салланып,
Яр қасын қақса таўланып,
Зийўар айтур күйип-жанып,
Өз-өзиден отқа түсер.

СӘЎДИГИМ

Бағ ишинде қызыл гүлдей доланып,
Саллана-мәстана келән сәўдигим,
Әнбәр шашы нәзик белә шоласып,
Саллана-саллана келән, сәўдигим.

Ышқы зимистаным мисли яз етип,
Йүришини мысалы куба ғаз етип,
Бир қайрылып ашығына наз етип,
Арзыў-әрман билән кетән, сәўдигим.

Таўыс киби жилўа менен бақарсаң,
Ашықлардың жүреклерин жақарсаң,
Тилла хәйкел гәрдәниңе тақарсаң,
Әл қаўсырып қушақ ашқан, сәўдигим.

Әл қаўсырып, қушақ ашып наз еткен,
Бәлки, бес күн ұысалыңда шад еткен,
Бир көрмесә күйип-жанып зар еткен,
Бағры қан натәўан болған, сәўдигим.

Ылғал етип барсам сениң елиңе,
Қыя бақып турсам нәзик белиңе,

Отырысып әл салыссам әлиңе,
Рухымды пәрұаз етен, сәўдигим.

Сийнемди сийнеңе қойсам бир заман,
Зәрре ғубар қалмас, көңилде әрман,
Шийрин жаным болсын жолыңда қурбан,
Дегенде жаныма келән, сәўдигим.

Таң шамалы өлпең-өлпең ескенде,
Көңил бәнтин ашып көңиллескенде,
Әл салысып жуўап бергил десемде,
Бағырымны қан етип баққан, сәўдигим.

Пикирим сенсең жатсам-турсам ойласам,
Бирге ҳайтыў байрам тойлап шағласам,
Жүз өбисип, әл салысып ойнасам,
Сонда ҳайтыў-байрам етән, сәўдигим.

Көз ушынан бир қыялап бақышып,
Мыйық тартып, қалем қасын қақышып,
Қараңғыда қармаланып тапышып,
Мақсудымды хасыл етән, сәўдигим.

Жулдыз шығып, күн қызарып батанда,
Ғапыл болып, түн уйқыда ятанда,
Түсима енип, таң саз берип атанда,
Уйқыдан хәм бийзар етән, сәўдигим.

Ел жатқанда келип кирсем қойныңа,
Машғул болып мен алдансам ойыныңа,
Қушақласып әл салысып мойныңа
Сонда ҳайтыў-байрам етән, сәўдигим.

Толып-ташып дәрья киби аққанда,
Қатар-қатар алтын түгме таққанда,
Наз әйлейип жилўа билән баққанда,
Жанымды жаныңа беран, сәўдигим.

Дил берип дилиңе, бақсам көзине,
Машғул болып мен алдансам сөзиңе,
Өпишип әлимни салып белиңе,
Шунда ҳайтыў байрам етен, сәўдигим.

Әли тарқыналы, нәзик миянлым,
Хош пәхим, хош сүўрет, писте даханлым,
Зийўар айтур сенсең, мениң хошгәхим,
Саллана-саллана гелән, сәўдигим.

ДИЛДАРЫМ

Келүр йол үстиндә мәстана басыб,
Сәзләргә мәжалым қалмас, дилдарым,
Йүз мың гәмзе билән көксини ашыб,
Хеш адамға ойнаб күлмес, дилдарым.

Барыб йердим сәүер ярдың үйинә,
Бүлбилдәк сайраған шийрин тилинә,
Гәмзә билән бақып айтқан сөзинә,
Әлхасыл намәртлер билмес, дилдарым.

Не әжайып зәнсән, шийрин-шәкар дил,
Бойларың миносиб, белиң қыпша бел,
Ақ йүзиң сәүер яр афтабдин қызыл,
Бийфәхим хеш қашан билмес, дилдарым.

Үстимизде заман фасад болубдур,
Ақлымның, хушымның бәрин алубдур,
Мусулман, орысқа жәбир болубдур,
Нәйлейин заманым келмес, дилдарым.

Заманымыз йокдур йигит йүрмәгә,
Ат миниб, тон кийиб дәўран сүрмәгә,
Мендей гәриплерге тәғлим бермәгә,
Нәйлейин хеш адам шықмас, дилдарым.

ЯҢЛЫДЫ

Ағалар, ярымның тәрийпин десем,
Туўбы ағаш, аның қәдди далыды,
Қулқы, пығлы, халы-аўхалын десем,
Мисли Мәжнүн сүйген Ләйли яңлыды.

Беглер, тәрийп етсем гезген елатты,
Ол елде көрмишем бир пәрийзатты,
Бақсам гүл жүзине әтир, ай бетли,
Жәннет руўхыныңда тоты яңлыды.

Айтсам тең келмейди әлемнің бәрин,
Хүрлер жолдас емес, десем тәрийпин,
Баян етсем аның исми-шәрийпин,
Өткен бир яқшының аты яңлыды.

Аны өз сүнийдин яратмыш субхан,
Йүзи он төрт күнлик айдек нәмаян,
Көрген буйхуш болур аны шул заман,
Сәйил етип беҳиштен шыққан яңлыды.

Қэнтый-набат, шахди-шэккэр ашлары,
Кундыздан карадур аның шашлары,
Зэйин етсеңиз, аның қәлем қашлары,
Қэтип қәлем менен жазған яңлыды.

Отырышы-тырна, йуриши-ғаздур,
Бастан аяқ тамам ағзасы наздур,
Хош сүүрет, хош әдеп, бир алғыр баздур,
Мысалы, бақышы лашын яңлыды.

Зайығ болур бийўапаның йүргени,
Айшы-әшрет, заўкы-сапа сүргени,
Бир күн алып кетсе малын бергени,
Мисли, куш қашырған қәлпе яңлыды.

Зийўар айтар, енди не халың кешәр,
Я шу күн, я таңда кәрўаның көшәр,
Саў болсаң басына хәр бир ис түшәр,
Бийўапа яр паний дүнья яңлыды.

САДАҒА

Тәрийпин дийейин хан Ханымбийке,
Дүньяның махбубы сендин садаға.
Уғылжан исминдур, сен, жаным, бийке,
Хуб билан нахубның бәри садаға.

Йүзинди бир көрән болурлар беңде,
Қалмады мәдәрим бул әзиз тәнде,
Нәйлейин дүньяны, мақсуўдым сенде,
Алғәрез, дүньяның барий садаға.

Өзге қыз – қәнийздек, сенсең – перийзат,
Қыла гөр ғамыңдын көңилин азат,
Өзиң Шахсанемнен йүз хисса зыят,
Болсын ол Зүлейха сәндин садаға.

Қолдаўлыда – Алма, балғалы – Анар,
Мүйтенде – Ақсулыў, маңғытта – Гүлзар,
Хуллас – қәлам бул дүньяда хәрне бар,
Ол йетти ашықның бәри садаға.

Соркөлде – Ултуўған, етекте – Жамал,
Аржақта – Қаникей, қыпшақта – Орал,
Ноғайлыда – Хәнийпа көрсең кадди дал,
Буларның бәршеси сендин садаға.

Майпозда – Узилдик, Қаникей билән,
Қыпшақта биз билдик Тыныкей билән,

Қаңлыда Жаңыл қыз Күникей билән,
Буларның бәршеси сендин садаға.

Араллыда атлы Зухрахан билән,
Шықар тамашаға шәўкет-сән билән,
Байы бажбанлары, қазы-ийшан билән,
Алты урыў Қоңыраттың бәри садаға.

Дүньяға хеш келмес сендей бир дилбәр,
Жүзи он төрт күнлик айдек мүнәўүәр,
Сениң қасыңда жоқ зағша Сәнәўбәр,
Дүньяның бәршеси сендин садаға.

Тийеклиде – Бақыт, ырғақлы – Айжан,
Бақанлыда – Айша, кенегес – Балжан,
Қызы Аралбайдың аты Нурлыхан,
Булардың бәршеси сендин садаға.

Бессары Нурбийке, Айбийби билән,
Шүйитте Ырысбийке, Жанбийби билән,
Қазаяқлы Жаныл Хүрбийби билән,
Булардың бәршеси сендин садаға.

Қоса берсем қыятта да қызлар бар,
Ашамайлы қызы Бийбизада бар,
Қәндеклиде Жипек деген қызлар бар,
Аларның бәршеси сендин садаға.

Қосқаным жоқ қыят қызы аз болур,
Уйғыр қызы көп хийлели наз болур,
Қәндеклиде Жипек, Айман қыз болур,
Буларның бәршеси сендин садаға.

Ләйли, Зухра билан ашық Зүләйхә,
Шийрин-Фархад, Үзирә, Ұамық, Хүрлиха,
Ұилалай, Айсанем йәне Малийка,
Булардың бәршеси сендин садаға.

Йүзиңни көргеннің йоқдур эрманы,
Қыя бақышларың дәрттиң дәрманы
Жәмшийдин зүбдәси ол Абдулла ханы,
Хәм Найыб кул беги сендин садаға.

Жәмшийд, Кабул, Аўған, Аймақ, Нәўширўан
Тилла Қара кетан, Қытайы-Қотан,
Ұиратның патшасы йәне Қәмиран,
Буларның бәршеси сендин садаға.

БИЙҰАПА ЯР

Бийұапаны сүйіп қалсаңыз дәрде,
Өртер йүрегинни ол бийұапа яр,
Басың қошсан қәдириң билмәс намәрдә,
Жаныңа от салур ол бийұапа яр.

Ҳайтта-тойда жүрсе қыя бақышып,
Өңирине, хәйкел түгмә тақышып,
Қош әнары бир-бирине қақышып,
Йүргенде сыр ашар ол бийұапа яр.

Бир күн таяр болып, күйеуи келип,
Узатып хәм кетсе елине алып,
Бул ярдың көңлине йүз әрман салып,
Йығлай-йығлай кетер ол бийұапа яр.

Нәсип айра түсип сеннен айрылса,
Ишиң-тысың яғып, бағрыңды тилсе,
Бирин-бири көрмей әрманда жүрсе,
Йығлай-йығлай кетер ол бийұапа яр.

КЕЛДИМ

Ылғал етип узак йерден йол ашып,
Кешлетип мастана алдыңа келдим,
Сениң ышқы отларыңа туташып,
Ләпте палың, шийрин тилиңе келдим.

Қызларның ишинде сенсең сәрўәри,
Йүзлериң – қырмызы, мәхи-әнўәри,
Мен сени сәўмишем көргеннен бери,
Хәўес әйлеп кәдди далыңа келдим.

Арзыў әйлеп келдим сениң өзиңе,
Қәлем қашың тотыядай көзимә,
Интизарман сениң айтар сөзиңә
Үмит пенен сениң жаныңа келдим.

Кел, сөхбет етели бир қалый жайда,
Рақиплар турса да ах илә ўайда.
Салланып жүрерсең тилла сарайда,
Көңлим сени истәп көрмеге келдим.

БИЙБИГҰЛ

Қуда хәмири билән дүньяға келдиң.
Заўкы-сапа дәўран сүрдиң, Бийбигүл,

Серлеп яқшы билән яманны билдиң,
Ақлы кәмил, саһип-тәмиз, Бийбигүл.

Аннан соңра түстиң йурттың көзине,
Тәрийп болдың шайырлардың сөзине,
Бул ялғаншы паний дүнья жүзине,
Жекке сен бир өзиң келдиң, Бийбигүл.

Атаң аталықты, атың Бийбигүл,
Зибаның шийриндур, йүзлерин гүл-гүл,
Анаң-Хатирадур, жеңгеңиз-Айгүл,
Мәжнүн етип ақлым алдың, Бийбигүл

Алтын қос билезик барды дәстиндә,
Көргенлер хызметкер пайыў-пәстиндә,
Күнде той-мереке болур үстиндә,
Сахрада бир шәхри-әзим, Бийбигүл.

Қостамғалы, қолдаўлыны сәрәпараз,
Жүрип көрдим көп еллерде қысыў-яз,
Кийгенлери атлас, реңбе-рең бияз,
Ҳеш бири мегземес саған, Бийбигүл.

Дүньяда жанан көп, емести халы,
Ҳәр бир қызлар хұр-пәрийден ийбалы,
Метер қызы таза, мәхрем хийўалы,
Бул хәм сендей емес, лапты Бийбигүл.

Көрген арзы шекер, көрмеген хәўес,
Көрсең жас жисмиңди әйлейди кәпес,
Бегликті жай қылды маңғыт-кенегес,
Ишре сендей жанан йоқты, Бийбигүл.

Өзиң дана болдың хәм ақылың кәмал,
Бәршениң сулыўы ай жүзли жамал,
Атқа шыққан ақ маялы Айжамал,
Ол хәм сендей емес, лапты Бийбигүл.

Қазалы бир қала, Орынбор анда,
Ақлым алды тәрийпинди язанда,
Қырқ мың үйли ноғай, шәхри Қазанда,
Табалмадым сендей қызды, Бийбигүл.

Болғанды йәне көп ноғай шәхәри,
Оларды жоқ қылды урыс кәхари,
Сен еурсәң мисли сәдеп гаўхары,
Дүньяға бир өзиң келдиң, Бийбигүл.

Сөзи шийрин-шекер ләбинде қалы,
Аны көргенлердиң кетер қыялы,

Ҳайтта, мерекеде қызлардың ханы
Дүнъяда бир өзин болдың, Бийбигүл.

Яр дәўраны әйне он төрт яшында,
Ҳәр ким ойнап күлер теңи –душында,
Айтар Зийўар яр саўдасы башында,
Заманында атқа шықтың, Бийбигүл.

ТҮШТИ

Арзымны ешиткил, Саҳиб-Назарбек,
Бир ярның саўдасы басыма түшти,
Табмадым илажын шықсам көңилдиң,
Мен сендин сорадым бу нешик ишти.

Ҳәр ким тәрийп етәр арзыўлы ярын
Көңилдән шықарур ол намус-арын,
Аға дийиб билдим имди хабарын,
Бир ярның қыялы басыма түшти.

Бир нешше мен бардым аның янына,
Қарамай от салды мениң жаныма,
Иләжин билмәдим билдирдим сәна,
Бир ярның қыялы басыма түшди.

ХАБАРЫН СОРАЙЫН ДИЛДАРДЫҢ КИМДИН...

Хабарын сорайын дилдардың кимдин,
Бир қуш болуб түшсәм ярның қолына.
Бүлбил болуб барыб гүлинә қонуб,
Әлим ашыб барыб тутсам белинә.

«Ах» десәм тутанур мениң ишләрим,
Қудрәт билан қыйылыбдур қашларың,
Ҳәр яныңдә тоққуз өрим сашларың,
Сылағанда түшәр ярның белинә.

Пәрўаз етсәм келмәс шул ярым мунда,
Ашық деб шарласам келмәс ҳәр күндә,
Мени йоқлап ол хәм шарлайур анда,
Ашық болуб йүрмән ярның дилинә.

Назлана, мәстанә басып йүргеним,
Қызлар билән заўқы-сапа сүргәним,
Бийкар болды ярның йузин көргеним,
Ашық болып йүрмән ярның өзинә.

СҮЙГЕН ЯРЫМ БАР

Қатып жатқан дәртлерімди қозғаған,
Сен жыласаң мениң ахыұ-зарым бар,
Жүрегін, жигерін маған жоллаған,
Бул дүньяда мениң сүйген ярым бар.

Қайылман сен ушын отқа күйсем де,
«Ұах» демеймен яр жолында өлсем де,
Сөйтип, сениң ақ жүзиңнен сүйсем де,
Бәнт болған ашыққа жүрек, жаным бар.

НӘБИЙРАҒА

Қәлменбайдың қызы молла Нәбийра,
Дуұтарға таққандай жипек тар берсин,
Шайыұ темекиси, қантыұ- набаты,
Қурбан хайттың алымына зор берсин.

ҚЫРМЫЗЫ

Бир қыз көрдим Ислам шахның елинде
Көрсең юпка додақлары қырмызы.
Қызы мусылмандур хақның йолында,
Сом-сом алтын шашбағлары қырмызы.

Бир мәхитабандур қырмызы бәден,
Ышқында зар болды аның көп надан,
Сашы сүмбил киби, тиси әнжимән,
Алма киби янақлары қырмызы.

Ол жанан бағында бардур бир қәпес,
Қудайым қылмышдур оған бир нәпес,
Жаханға хеш келмес ондай зәбердес,
Қашы қәлем, қабақлары қырмызы.

Жерлер ләрзем берер жолға шыққанда,
Таўлар да жол берер күлип баққанда,
Сырға салып, тиллә хәйкел таққанда,
Аны саған қулақлары қырмызы.

Бирнешени сусты менен өлтирген,
Жилұа әйлеп өлтиргенин күлдирген,
Салланып жүргенде жолны толтырған,
Қәдем басқан аяқлары қырмызы.

Тилладан геүйиши, кийгени атлас,
Аны көргенлердің бәршеси талұас,
Өзи хәм болмышдур қырк қәнизге бас,
Бастан аяқ сияқлары қырмызы.

Сәхәр турып өзи зулпын тараса,
Хайўанқаслап қия салып ораса,
Айна алып ақ жүзине қараса,
Түрмесиниң шашақлары қырмызы.

Көрсең ақлың алар шийрин сөз билән,
Жылўа қылу, қылық етип наз билән,
Әрман йок шырмалса алма көз билән,
Саўдагердек төсеклери қырмызы.

МҮНӘСИП

Атасы ат минген жәхәнға белли,
Бақалы ат минген жүз бенен елли,
Қуда дәрғахында заманы келди,
Жорға минди жал кекили мүнәсип

Аға Юнис киби туўған анасы,
Жеңгеси қияттың махсымзадасы,
Заманында ерди қыздың ағасы,
Әзизадай хызметкери мүнәсип.

Он төртте-он бесте сорсаң яшлары,
Жайынан шекилен қыя қашлары,
Ҳинжи-маржан дизип өрген шашлары,
Сыя шашы ақ көксине мүнәсип.

АМАН БА

Жағалтай елинен келген, жанларым,
Әжекеңниң ахыў-зары аман ба?
Бүлбиллер сайраған шәмен бағларым,
Бағ ишинде қызыл гүллер аман ба?

Арқыратып бедеў минип шыққаным,
Тазылар жуўыртып, көкмар шапқаным,
Көзине көз түсип қаслар қаққаным,
Арғын түскен жана-жаным аман ба?

Қыпша белин, ақ жүзлерин қушпаға,
Ярдың қушағында шағлап йошпаға,
Умтылады пәрўаз етип ушпаға,
Бул жақты жақанда Гүлжан аман ба?

Сүйгенимнен атын қойдым Гүлжан деп,
Пидә болсын яр жолында бул жан деп,
Түнде аспанда ай, мәхи шолпан деп,
Жүрген мениң сәуер ярым аман ба?

Ядымда тур яр койнында жатқаным,
Палын сорып рәхәтке батқаным,
Дүньяның ләззетин излеп тапқаным,
Булжымас ўәделес ярым аман ба?

Ер жигиттиң жарасығы яр деген,
Мерекеде көрип, «үйге бар» деген,
«Болып жүрмен саған ахыў-зар» деген,
Көңил берген қарыйдарым аман ба?

ГҮЛЖАН

Гүлжан болған едиң сүйген жананым,
Енди сол мухаббат өтти сәўдиким,
Орынланбай қалды әҳди-пайманым,
Ўғдәләр хәм ялған болды, сәўдиким,

Итибар болмады сиз бенен бизде,
Мени қойып кеттиң дәртли етип изде,
Ериксиз узатылып хожаға гүзде,
Сүймесең де басты қостың, сәўдиким.

Дилбарым деп көңил бердим өзиңе,
Ўэфалар қылмадың айтқан сөзиңе,
Сен кеткен соң Әжинияздың өзине,
Сениң жоғың жүдә өтти, сәўдиким.

Не яман дүньяда-айралық яман,
Ярыны алалмай қалған дым яман,
Баяғы жайлаўдан өтсем хәр заман,
Түшәрсәң ядыма мениң, сәўдиким.

Сениң менен бирге жүрген жерлерим,
Өткенде түседи соған көзлерим,
Көрей десем сонда басқан излерим,
Оны да шаң басып қалған, сәўдиким.

Ашықтың хошлығы шийрин тил билә,
Бүлбилдиң хошлығы қызыл гүл билә,
«Сиз хәм бизиң билә, биз хәм сиз билә»,
Дийип бизге ўәде берген, сәўдиким.

Бир жигиттей бардур дедим бардашым,
Малым аз, бар ерур кәўми-қардашым,
Мал таўып берермен саў болса башым,
Сол сөзим тутпады атаң, сәўдиким.

Еле хәм болса ахы-зарым бир өзин,
Ядымнан шықпайды шәккердек сөзин,
Қашан бир көринсе көзиме көзин,
Сонда қутыларман ғамнен, сәўдиким.

Яне хәм язайын сизге бир мысал,
Пәрийзадым бул сөзиме қулақ сал,
Хәр бендеде болур хәр түрли аўхал,
Көрген аўхалларды айтай сәўдиким.

Қыдырып жүр едим Қаўан бойында,
Сени көрсем деген болып ойымда,
Бир аўыл тур екен мениң жолымда,
Қонай деп қайрылып бардым, сәўдиким.

Бир үйге бардым мен болай деп меҳман,
Атны байлап кирдим үйге шул заман,
Бир кемпир буйырды, келиним, Гүлжан,-
Үйге отын алып кел деп, сәўдиким.

Сол ўақытта еситип сениң атыңды,
Көрер болдым дедим көңил шадымды,
Хәк, муяссар етер, еситип дадымды,
Көрей деп йүзиңни турдым, сәўдиким.

Ойладым шул үйде мен сени бар деп,
Ол үй сениң бир жегжатың шығар деп,
Гүлжан деп айтқанда сениң атың деп,
Мениң кеўлим саған кетти, сәўдиким.

Сонда отын алып келди бир қатын,
Бир сәпли аяқ, билмес хеш нениң затын,
Жаңа зордан сөнген жүректин отын,
Қайтадан жандырып кеттиң, сәўдиким.

Атыңды еситтим де көрмеді көзим,
Сол ўақта бир халда болдым мен өзим,
Айта берсем әда болмас бул сөзим,
Енди қысқартайын сөзди, сәўдиким.

Хажыныяз ярының кейнинде қалып,
Изинен йете алмай қалған бир талып,
Бул сәламды биреў апарар алып,
Бастан аяқ оқытарсыз, сәўдиким.

ДИЛБӘРИМ

Сағынып, сарғайып, жазған хатыңды,
Жиберген моллаңдын алдым, дилбәрим,

Хаттан оқып Гүлжан деген атыңды,
Өзинди көргендей болдым, дилбәрим.

Айралықтың сырын ашты қағазың,
Өли едим, тирилтти жазған баязың,
Соннан бәрха алып шықты хаўазым,
Жисмиме жан кирди яне, дилбарым.

Хатың келип, қыс күнимди жаз етти,
Бағрымды жибитип, муңлы саз етти,
Ышқ отлары бирден жанды, ўаз етти,
Бәрекелла, ақлы-хуўшыңа, дилбәрим.

Хәр қайда болсаң да мениң ярымсаң,
Хакқа йығлап тапқан интизарымсаң,
Кәсте болсам дәўә болар дәримсең
Сеннен басқа хеш кимим жоқ, дилбәрим.

Ара дәш болса да, мен дөнмем сендин,
Шын ашықпан, гүман етпе сен мәндин,
Арттырып сөз жазба бундан соң шендин.
Сәндин өзге көңилим жоқ, дилбәрим.

Қудай қосса қосылармыз бир заман,
Соннан басқа хәзир бизде жоқ әрман,
Хатың болды мениң дәртиме дәрман,
Кешикпей барарман сабыр, дилбәрим.

Көңлим жәм болмай тур, депсең сөзиңде,
Ол сөзиңнің паркын билдим гезеңде,
Хат жазып тураман етпеймен кенде,
Кешикпей барарман сабыр, дилбәрим

Бизге де, сизге де болып тур обал,
Бул сөзиме, пәрийзадым, кулақ сал,
Бәндениң басына түсер түрли хал,
Хәр истиң ақыры болсын, дилбәрим.

Сениң билмей бизиң елге келишиң,
Сапар шыққанымды соңыра билишиң,
Сен өзинди мәңә рәўа көришиң,
Ашықлыққа дәлалатдур, дилбәрим.

Мениң ушын болма зарыў-сәргиздан,
Дәртимди қозғамай отыр шадыман,
Талабымды болып барсам мен аман,
Мақсетке жетермиз бир күн, дилбәрим.

Өзим барда бола берди иркиниш,
Пайдасы жоқ қылған менен өкиниш,
Қәр нәрсени ойлай бермей тур тыныш,
Өлмесем барарман елге, дилбәрим.

Шадлықта тут, мәрт бол хәр иске дайым,
Мени келмейди деп шегипсең уғайым,
Яр болса бизлерге қадир қудайым,
Бир күншелли болмас хәсирет, дилбәрим.

Қайыл қалдым сениң айтқан сөзиңе,
Ах-ух пенен дағ салмағыл жүзиңе,
Қәр бир исте мәртликті ал өзиңе,
Көрисермиз, хош болып тур, дилбәрим.

БАР ЕНДИ

Ышқ отына түшкен жигит мәрт болар,
Шеккени күн-түни ах-хәсирет болар,
Ашықлық дегениң яман дәрт болар,
Тәүекелди бир аллаға қыл енди.

Көп қайғырсаң көзлериңе нәм толар,
Думан басып жәхән жүзи зәң болар,
Қызыл жүзиң зағыфрандай рәң болар,
Сәўер ярым, мениң фәндим ал енди.

Ашықлық ямандур жүзиң солдырур,
Ышқына төзбеген дәрттен болдырур,
Сырласпасаң ишиң толып өлтирур,
Биз бенен мудама сырлас бол енди.

Ах мени ярым деп пәрияд әйлеме,
Берк әйле кеўлиңди нашад әйлеме,
Яқшыны нийет қыл, яман сөйлеме,
Бул сөзди ядыңа яхшы ал енди.

Ғайры менен босқа үлфәт болмағыл,
Өзиңе хәм маған қайғы салмағыл,
Менде басқа яр йоқ гүман қылмағыл,
Мен сениң ярыңман тахиқ бил енди.

Сен мениң хақ қосқан сәўер ярымсаң,
Ялғаншы дүньяда хәрне барымсаң,
Кеше-күндиз мениң интизарымсаң,
Шын ашықпан, буған инан сен енди.

Қосқай дейип бир алладан тилермен,
Ышқың фырақына дайым шүмермен,
Тәхир киби хәр қыялға дөнермен,
Зийўәринди хайран етпей тур енди.

ХИЙЎАЛЫ ҚЫЗ

Аға беглер, бир қыз көрдим,
Хаслын сорасаң Хийўалы қыз,
Ақ йўзи айдек мунәўўәр,
Хүсни-жамалы әгла қыз.

Көксинде бар жуп анары,
Билмән өзи кимниң яры,
Мойнында алтын тумары,
Болғанлықтан баҳалы қыз.

Шолпан туўар, таңда атар,
Сәўлеси әлемни тутар,
Мен билмәнем, кимге бақар,
Қара қашлы, Хийўалы қыз.

Дерсең өзи таң йўлдызы,
Жаныңды алар қара көзи,
Ядтан шықмас айтқан сөзи,
Лакабы аның-Хийўалы қыз.

НЕГЕ КЕЛМЕДИҢ

Қәлем қашлы, хош қылықлы нигәрим,
Ақ тамақ, қыпша бел сүйикли ярым,
Бул дүньяда ашық болған инкарым,
Зары-гирян етти, неге келмеді?

Жолыңа қарайман ертели-кешли,
Күннен де шырайлы, айдан рәўишли,
Ай жүзлим, пал сөзлим ақыллы, если,
Инкәрим, дилбәрим, неге келмедің?

Қатарынан артық ақыл хәм ойы,
Сәўирдей келискен кәўмети-бойы,
Жүргенде көринбес оның тең-тайы,
Бас қосқаным, лалазарым, келмеді.

Келбети, жәхәнда табылмас теңи,
Бирақта онда жоқ дүньяның кени,

Адамгерлик адамдадур кеўили,
Зийўар тэрийп етти, айым келмеди.

БАРСАҢ БА

Күйген жүрегимди хандан әйлеме,
Бул тәрки дүньяда жаным барсаң ба?
Ашық кеўилимди зиндан әйлеме,
Болмаса сахрада, ярым, барсаң ба?

Сенсиз мениң аппақ сийнем күл болды,
Пырағыңда күйдим, тәним күл болды,
Көзлериме қызыл шеңгел гүл болды,
Бул тәрки дүньяда, жаным, барсаң ба?

Пырағыңда аққан мениң көз жасым,
Көзимниң жасларын сүртпес ғардашым,
Билсең ғәрипликке түсти бул басым,
Бул жанымның димәдары, барсаң ба?

Ашықлықтың қәдирин сен билмесең,
Жүрек, баўырым күйер, көзге илмесең,
Қападаман, ярым, күнде келмесең,
Жанымның әрамы ярым барсаң ба?

ҚЫЗ ОРАЗ

Атасы Әбил қәткуда, молла Тәжидур ағасы,
Зербарақ алтын қуйылмыш таққан аның сырғасы,
Кийгени жәннет ишик, қундыз тутылмыш яғасы
Ұайт-мереке, тойға шықса бәрше қыздың ағласы,
Бәршедин ағла сениң хүсни-жамалың, қыз Ораз.

Ғарға баласы ойнамас көлдеги қоңыр ғаз илән,
Отырышы мегземиш туғрыда қонған ғаз илән,
Қарсы алур мийман келсе шайы-сәўбет саз-илән,
Көргенниң ышқыны алур нешше әлўан наз илән
Бәршедин ағла сениң хүсни-жамалың, қыз Ораз.

Алтын хәйкел, гүмис шытак, өңир моншақ таққаны,
Атадан хасыл туўыпдур, хәммелерге яққаны,
Айжамала мегземиш үйден керилип шыққаны,
Көкирегиңе ойлар салур қыя-қыя баққаны,
Бәршедин ағла сениң хүсни-жамалың, қыз Ораз.

Хәр йигит қалта жиберсе, толтырырлар шай салур,
Үстине келсе ғанийми, қайсы биріден тайсалур,
Әгерки келсәләр меҳман, әлин қаўсырып қарсы алур,
Барыны меҳмандын аямай, дәстүрқанын кең жайур,
Бәршеден ағла, сениң хүсни-жамалың, қыз Ораз.

ОЯН

Ныспы шеб келдим қашыңа, назлы жәнаным оян,
Шам-шырағ яқтым башыңа, нуўры әнўарым оян,
Көзләримниң рәўшаны, ол маҳы табаным оян,
Йолында зар әйлеген, әй мисли әфғаным оян.
Мен сениң келдим қашыңға рәхим ет, жаным, оян.

Буў сәхәр бағыңа келдим, биймәхәл йолға түшип,
Ўәдеме йетсем дийип, гәҳи жүрип, гәҳи ушып,
Бийхабар сиз ятыпсыз, алтын түгме бәнтин шешип,
Кеўлим истер кирмекти, жәннет киби қойның ашып,
Қойма бунша зар етип, көзиңди аш, ярым, оян.

Сайла сүнма әлиң, асмана питкен ая сен,
Посты ләттеңни сүдрәмә, ўыслат олынмас жая сен,
Гәр сени сақпан илә, атса ҳаўаға мәйләтен,
Әхтимал түшсәң келип, теңиз тийинде лая сен,
Ашығың мәттал болып, башыңда тур, ярым, оян.

БЕРИ КЕЛ

Ай – әлифтек, наз етип, хәйкелни таққан бери кел,
Бе – буралып, саз етип, қашыны қаққан бери кел,
Те – туташып от киби, қыя баққан бери кел,
Се – сәнә айтып тилийдин паллар аққан бери кел,
Жим – жанымды өртейип, отларға жаққан бери кел.

Ҳа – да ҳалым көргизип тур, тәнде жаным сенде дур,
Хий – қыялың кимде дур, бәлки, қыялың менде дур,
Дал – даўа тапмас бул дәртим дәртиме дәрманда дур,
Залы – аўқым, қасте жаным, көңлиме әрманда дур,
Реҳи – румалын қолға алып, қыя баққан бери кел.

Зәҳи – зейним кетип, келмекте болдым қашыңа,
Сын – сыядек қашларың, ҳинжиў тизилмиш шашыңа.
Шын – шәккәрдек ләблериң, баллар қосылмыш ашыңа,
Сад – сапа сүрмек ушын, пәрўанадурман башыңа,
Зад – зар йығлап келдим, пәрўана баққан бери кел.

Тайы – тақат қалмады көргән заман басқан изиң,
Зай – зулым әйлемесин, шийрин қалам айтқан сөзиң,
Айны әләмдек болып, рәушан киби баққан йузиң.
Ғайни – ғәзеп қылмасың, жәллат киби бақса көзиң,
Фе – пана болған жаханда, интизарым бери кел.

Қап – қарарым болмады, қалдым изинде бийхабар,
Кеп – кәмалыңа келдиң, пишкен төсинде қос әнар,
Ламы – лағлы, ләблериң, болдым сүймекке интизар,
Мийм – мәнийдек, бийшара йығлап изинде зар-зар,
Нун – набатдек ләблериң балдан қосылмыш бери кел.

Ұау – ұапасыз дүньяда ўадеңди берип еттиң дүзип,
Хе – хәниўз неше сени излеп тапалмадым гезип,
Лам – әлипдек ләблериң, көксиң қош анарың үзип,
Я – яйдәк қашларың, оқ кирпичиң бағырым езип,
Мыйық берип, жилўа етип хәр яна баққан бери кел.

АЙ ӘЛИП

Ай–әлип ким, ақ йүзиндур айни әләм әнўарий,
Бе–белиң қыпша дилбар, көз ғанаң шахла ўәлий,
Те–тисиндур дана–дана ләблериңниң палларый,
Се–сорып шийрин ләбиң қанадурман, әй пәрий,
Жым – жамалың көрмегенше, зары гирян Зийўарий.

Ха – хая шәрмим кетипдур, тыйғы жәлладың билән,
Хий – қыялымнан адастым данайы қалың билән,
Дал – даўа дәрдимге таптым, ләптеги палың билән,
Зал – зехним хош етерлер нақшы дәнданың билән,
Ре – раўаж етти мени көсиндеги хәйкеллерий.

Зе – зайық болма, пәрий, сен зәрре мендин ақыл ал,
Сын – сия зулпиң тутарға қалмады хеш менде хал,
Шын – шараблы ләблериңди мен ишерге биймәлел,
Сат – сабыр әйлейин, ышқыңда еттим ақлы лал,
Зат – зайығ болма, пәрийўәш набәлентке мудамий.

Тай – табың хош мүлайым, хош тәкәллум, хош әдеп,
Зайы – залым өңириңе мәрўәр мунаққашыны безеп,
Айни – ақылымды алып, әлгимдеги қалан сәдеп,
Ғайни – ғамзең көксиңе ярашады хуп–әжеп,
Фе – фәрең румал тур, гүл йүзинде гүлшәний.

Қап – қапақ қашың қақарға қақышан сүмбиллерің,
Кеп – кирпик көзлеріңдур, тийғы жәўхар тиллерің,
Лам – ләбиң шийрин-шекер, мен бағара бүлбиллерің,
Кеше күндиз тартты мени ышқы көңил-диллерің,
Нуп – нәпис қамқаны кийген шахсуўарым, кел берий.

Ўаў-ўәдеңде барма, хәй, нигарым, бер хабар,
Ҷе-хилалы хижриден хәсиреттемен шамыў-сәхәр,
Ләм-лағлийдек ләбиңдин мен ишерге биймәлел,
Мийм-мүнасип болыбан ашықлара берме хазар,
Я-ядыңа түсерме мен кибий хәмдемләрий.

Мен аның ўасын язарға әлиме алып қалем,
Жилўасы жанымды алған, ол нигарға көп сәлем,
Тоты яңлы хәйти, хаўазы хош, шийрин қәлам,
Зәр-сия, қалемнен намаңыз еттим тамам,
Зайығ олмас деп, дәметсе, халалыдан мийнетий.

Бүлбили гөя болып қондым гүлиңнің басына,
Шунки ярым жеткен екен айне он төрт яшына,
Сәрсәбизден суў берилмиш дана-дана шашына,
Набаты биймаза деп, шәккар қуйыпты ашына,
Бүлбилдек пәрўаз етиптур, берсе жуўап жолдасый.

АЙРАЛЫҚ ХӘМ ЕЛ-ЖУРТ ХАҚҚЫНДА ҚОСЫҚЛАР

ЕЛЛЕРИМ БАРДЫ

Сорасаң елимди Қожбан бизлерден,
Қалпағы қазандай еллерим барды,
Қәте шықса, кешириңлер сөзлерден,
Қытай, Қоңырат атлы еллерим барды.

Жайлауым Үргениш арқасы –теңиз,
Жауырыны қақпақтай маллары семиз,
Рухсатсыз бир-бирине салмас из,
Бирликли Қоңырат еллерим барды.

Табылады излегеннің кереги,
Көлинде бар қасқалдағы, үйреги,
Қуулары, ғазының пүтин бүйреги,
Дүньяның аңлары көлимде барды.

Өтирикти ырас етип айтпаған,
Туұры жолдан бас кетсе де қайтпаған,
Нәмәхрәмди хасла жолдас тутпаған,
Аты карақалпақ еллерим барды.

Сөйлегенде шекер етер сөзинди,
Көргенде биймағрур етер өзинди,
Бахары тойдырар еки көзинди,
Ләйли, Зүләйхадай қызлары барды.

Сүйрик саўсағында периўза йүзик,
Беллери қыналған бир қысым нәзик,
Хәр қолында алтын-гүмис билезик,
Салланып мәс гезен қызлары барды.

Атқа шыққан ашамайлы-қыятта,
Қолдаулы мүйтениў – барлық Қоңыратта,
Қытай-Қыпшақ, кенегесиў маңғытта,
Ат көтермес белли беглери барды.

Гудары белбеуи дизеге түскен,
Бойы ақ теректи аралап өскен,
Ғаным көрсе қайнап, дәрьядай йошқан,
Қалпақтың¹ қалқанлы жигити барды.

¹ Қалпақ-карақалпақ деген мәниде.

Беллескенде хан палўанын қоймаған,
Күш-қарыўы бир бойына сыймаған,
Шақырмаса мерекеге бармаған,
Қоңыраттың Гүжектей палўаны барды.

Ядыма түскенде кеўилим өскен,
Көзим көрмегенше көкейим кескен,
Жылында мийўелеп үш рет пискен,
Аты сүтилмектей жемисим барды.

Сархаўыз бойында саялы терек,
Жесең тил үйирген әселиў пәлек,
Қырында қызарып пискен геўирек,
Қаўындай мазалы жемисим барды.

Мал ийесин табар, сөз тапса жүйе,
Шөбинде шәфәэт, қусында кийе,
Теңиз етегинде болар қаншийе,
Булардың бәршеси елимде барды.

Көрмеген хайранда еслери танар,
Үргениш наққашы мақбари минар,
Бағларымда бисяр алмайыў-анар,
Ҳесапсыз мазалы мийўеси барды.

Жилўа таслап хәрне барын саз еткен,
Жигитлердің кеўлин бәхәр, жаз еткен,
Қасын қағып жилўа билән наз еткен,
Бағлардың ишинде қызлары барды.

Мен бүйерде жүрген иши зәрдели,
Ел журттты көрмеген ағыр дәрдели,
Кеўлимнің хошы жоқ мен хәм бир дәртли,
Айтсам иште толған хәдийсим барды.

Несип айдап сизиң еллерге келген,
Ким жақсы, ким жаман парқыны билген,
Хәр не барын сизге баян әйлеген,
Қалпақтың Кәмийне Зийўары барды.

КӨҢЛИМ МЕНИҢ

Аға, беглер, көңлим йетим,
Ашылмас думана меңзер,
Бир басымдағы хәсиретим,
Гирдаблы уммана меңзер.

Өмиримниң қасри йықылған,
Ығбал кәсасы төкилген,
Хатсыз, қәлемсиз шекилген,
Бир әжеп деўана меңзер.

Дәртимниң жоқ хеш даўасы,
Бузылды көңлим Хийўасы,
Үмидўар инсан дүньясы,
Шәўкетсиз дәўрана мегзер.

Арзыўлар көзгүси сынған,
Суўлар әсбек болып тынған,
Йетим көңлим байғуш қонған,
Бир көшки-әйўана меңзер.

Ашық-ярсыз, бүлбүл-гүлсиз,
Кийик-шөлсиз, сона көлсиз,
Зийўар айтур, йуртсыз, елсиз
Адам бир дийўана меңзер.

ДӘЎРАН БОЛМАДЫ

Сәнемлер қолында тилла саз едим,
Хәўижге келтирер жәнән болмады,
Туғырымда талпынған алғыр баз едим,
Қәлпе-сәйядларым маман болмады.

Өмир берсе иши-тысы әрманлы,
Не дәркар сүрмесең беш күн дәўранды,
Шөллерде йүгүргән ахыў-жәйранды
Саяд алған шенли дәўран болмады.

Әлип қәддим далдек болып бүгилди,
Көзлеримнен қанлы яшым төгилди.
Жол бойына үйген хасыл йүгимди,
Базарға елткендей кәрўан болмады.

Дәрек йоқ ушырған куба қушымнан,
Базарым тарқады ерте пешиннен,
Кәрўан өткен ўақта мениң тушымнан,
Көңил мүлким жолға әнжам болмады.

Сырым паш етмедим хәргиз хеш кимге,
Ситәмкәр әйледим жанға беш күнде,
Гүзар дәрбентине қурған көшкимде,
Дәртимди дәртлесер хәмдәм болмады.

Дүнья бир көрсетип Лэйли жамалын
Алды кетти пикри-зикри қыялым
Қырман таяр ўақта бермей шамалын,
Шамал берсе, атар қырман болмады.

Бүлбилди зар етип шэйда гүллэрэ,
Мэжнүндек айдабан шөлден шөллэрэ,
Несийбим көп шашып ғайры еллэрэ,
Шөплеп болдым десем, тамам болмады.

Менде ўатан болды елатсыз қалған
Бағларынан бүлбүл ушып, зағ қалған,
Зийўар дер дүньяға келгеним ялған,
Менде бир бийқайғы заман болмады.

БАРДУР

Беглер тэрийп етсем қалпақ йуртыны,
Хуп әжеп тамаша еллери бардур,
Ариф болып хақ йолына еришкен,
Мүршидиў мүкәммил пирлери бардур.

Қыры дийқаншылық, суўы-самәкли,
Хэр жерде кәни бар көрсең нәмәкли,
Ғазлы, қасқалдақлы, көли-өрдекли,
Йери мурғызарлы көллери бардур.

Бардур қыз-жаўаны қашлары кәман,
Йүзин таққас етсең хүршийди табан,
Аны көргенлердиң ақлыны алған,
Лэйли, Зүлэйхадай хүрлери барды.

Қыз-жаўаны бардур әдеп-икрамлы,
Сәдептен дәнәнлы, қуштеқ дәханлы,
Шийрин-шекер сөзли, сүшиқ зибанлы,
Сәнем киби қыпша беллери бардур.

Бардур перийзады алма янақлы,
Леби пистә шәкәр киби додақлы,
Қумар ала көзли, бадам қабақлы,
Зүхрә киби сүшиқ тилләри бардур.

Алма көз әреби атдур мингәни,
Көйләкшәси зәрбап, алтын йүгәни,
Пайтабасы үштоп, атлас кийгәни,
Бай уғлы бәйбәтше беглери бардур.

Йигит гезер даўам қыш билә язы,
Әреб атлар минип әлгинде базы,
Изинде кулақы, шашақлы тазы,
Сағрысында зәрбап жүнлери бардур.

Йигитлери бардур Рүстем сыпатлы,
Горуғлыдек әреб атлы, ҳайбатлы,
Дәўлетиярдек шүжәәтли, ғайратлы,
Кескир қылыш, камар тонлары бардур.

Йигитлери бардур Рустәми дастан,
Қәхәр етсә, душманны қыларлар йексен,
Ҳайбатыдан дитрер Ҳажар, Ҳиндистан,
Гөруғлыбек киби ерлери бардур.

Баҳадурь бардур йүзге сәра-сәр
Худадын өзгәдин қылмас кәўәтәр,
Йүз йигитке, тәнха өзи барабар,
Ҳәзирети Әлий киби шерлери бардур.

Искәндәр Зулҳарнайын киби дәўранлы,
Ҳәзирети Сүлеймен киби пәрманлы,
Данышманд нүктәдан шийрин зибанлы,
Молла Мамут деген беглери бардур.

Мингени әреби ат мойны ғылшақлы,
Жүнлери зәрбаптан алтын шашақлы,
Мөхир бар қолында, тилла пышақлы,
Арзы аталық деген беглери бардур.

Бир күнде атлас тон кийен мың әлўан,
Рақиблерә салған қайғыў-ғам-думан,
Бир күндә йүз тиллә ўазыйпа алан,
Сержан найып деген беглери бардур.

Артық бийи Шамурат йәнә Қарлыбай,
Қалмәмбет, Ермәмбет, Ҳәсен, Абылай,
Төренияз бий және Ҳәким, Нурлыбай,
Бели ақ пышақлы беглери бардур.

Бажы-хыраж алур Жәмшит, Хираттан,
Ташкент, Жангент, Дижлә, Ходжент, Пираттан,
Атының қазығы беш йүз манаттан,
Қабыл беглер беги беглари бардур.

Төрөмурат бийиү, Сапарниязы,
Қәдирберген, Садық хәм Абылғазы,
Айтса әда болмас Хажыниязы,
Бес жүз мәхирдарлы бийлери бардур.

БОЛАДЫ

Таў басынан ақса ақыш,
Төменини сел қылады,
Йоқшылықта аққан көз яш,
Румалымды хөл қылады.

Бу нә қайғы, бу не думан,
Болалмадым дәрттен аман,
Ишпей шарап, шегип афған,
Ақлы-хуўшым лал болады.

Дәртлерим күн-күннен бетер,
Зар йығлайып күним өтер,
Залым пәлек бизге не етер,
Қашан мақсет хал болады.

Йүре алмадым ойнап-күлә,
Мәжнүңдейин шықтым шөлә,
Кеше-күндиз қайғыў билә,
Әлиф қәлдим дал болады.

Дәртим артар дәмбедәмдин,
Қутылмадым хәргиз ғамдын,
Мәдәт истеп аллам сендин,
Көзде яшым сел болады.

Әжинияз дер мениң атым,
Йетмес аллаға фәрядым,
Иште лаўлап жанған отым,
Өшпегенше мин болады.

БОЛУР

Қара дағның уша башы,
Қарлы болур, қарсыз болур,
Бир хош йигит йад елләрдә,
Маллы болур, малсыз болур.

Бәхәр өтип, келсе язлар,
Сәлланышар сәрүйи назлар,
Ғаңқылдашан куба ғазлар,
Көлли болур, көлсиз болур.

Хорезмдә қалды жайлар,
Шәкәр олдым ағы-ўайлар,
Тағ башынан ақан сайлар,
Селли болур, селсиз болур.

Кәрўанлар кешәр шөллердә,
Сухсурлар ушар көллердә,
Бир хош йигит йад еллердә,
Тилли болур, тилсиз болур.

Йад еллердә хош йигитлер,
Йуракинә салмақ дәрдрә,
Мойны қулаш әреби атлар,
Яллы болур, ялсыз болур.

Арзыў-әрман пәлек иши,
Тынбай ақар көзим яшы,
Йад еллердә йүрген киши,
Йоллы болур, йолсыз болур.

Кимә айтай арзыў-халым,
Көңлимдә көп қыйлы-қалым,
Өткен өмир-мағы-салым,
Белли болур, белсиз болур.

Ғәриб Зийўар күндә ағлар,
Йүрәкимдә шоқдур дағлар,
Рәңбәрәң ашылған бағлар,
Гүлли болур, гүлсиз болур.

ИШИНДӘ

Хәр хош йигит саўаш күни,
Доланур майдан ишиндә,
Мәрд билә нәмәрдниң парқы,
Билинур мәйдан ишиндә.

Болур өз ишине пухта,
Бедәўдин айырма нокта,
Нәмәрдләр қулағы ақпа,
Ешитмес мәйдан ишиндә.

Қайғыў-мехнәт болды ярым,
Шықмас көңүлдин ғубарым,
Кеше-күндиз ағыў-зарым,
Қалыбман хайран ишиндә.

Гездим ғәриплик йолында,
Ғарқ болуб шәшмә көлиндә,
Юсупдәк Мысыр елиндә,
Қалыбман зиндан ишиндә,

Алла салды бейле, йола,
Хәркимсәдин қылман кийлә,
Мәжнүн киби шықыб шөлә,
Қылыбман гириян ишиндә.

Шох ишләр кешти башымнан,
Сел болды көзлер яшымнан,
Айрылыб теңи-душымнан,
Қалыбман хайран ишиндә.

Шабан минип, шаңда қалма,
Еки берип, бирин алма,
Бийұапаға көңил берме,
Қалурсаң әрман ишиндә.

Ғәрип Зийұар қылма гириян,
Хәк өзи болғай меҳрибан,
Қушарсаң хур илә ғулман,
Жәннети ризұан ишиндә.

МЕҢЗЕР

Ўәлий көңлим қайнаб ташыб,
Харлаған булаға меңзер,
Дағ башынан ағса ағыш,
Сел киби ташғана меңзер.

Түшсә яда өтән күнлер,
Ағзымдын шыққан ушқынлар,
Хорезмдә йүрән күнлер,
Заўқы тамашая меңзәр.

Қалдым айралық дәрдиндә,
Баш қойуб ғамның гәрдиндә,
Хәр ким өзиниң йуртында,
Дәўлетли султана меңзәр.

Айралық мәйин ишәнләр,
Йуртынан айра түшәнләр,

Дәрьядәк кайнаб йошанлар,
Көңлиндә уммана меңзәр.

Хәр хош йигит өз шағында,
Қызлардың ышқы ўағында,
Бүлбил гүлниц бутағында,
Беш-он күн меҳмана меңзәр.

Азарын шектим йирақдын,
Мурадым истәдим ҳақдың,
Өртәниб дәрди фирақдын,
Йолында пәрўана меңзәр.

Машғул болдым дүнья билән,
Шийрин жана салдым тәбән,
Хорезмдән бирге келән,
Дәрдимә дәрменә меңзәр.

Зийўар айтур тилдә барын,
Ешит, аллам, ахыў-зарым,
Хорезмниц бир хабарын,
Билмәйин хайрана меңзәр.

ЕНДИ

Залым пәлек зулымың билән,
Қылдың бизни хайран енди,
Ғафыллықдын үмирим өтди,
Қалды йүзмың хижран енди.

Мине, казан урды бағым,
Көкәрип шыққан йашлық шағым,
Көз алдыма бултур сағым,
Көкирәгим әрман енди.

Елимни айтдым хәр йәнә,
Өзимни салдым хижранә,
Табмайын дәрдә дәрмәнә,
Болдым шу күн хайран енди.

Сыр бермәдим хәр нәмәрдә,
Гүл йүзимә түшти пәрдә,
Қәўми-қардаш яд ерләрдә,
Йүрек-бағрым бирян енди.
Йүрме намәрд йолдаш билә,

Йуўма йүзиңни яш билә,
Өмир өтирсән хош билә,
Ақыры соңы ойран енди.

Яры-дослар, сүрин дәўран,
Йүрәкда қалмасун әрман,
Ақырында қыз ўә жәўан,
Қылуր бир күн әрман енди.

Ялан дүнья өтер, кетәр,
Душман аяқыңда ятар,
Әжел бир күн шараб тутар,
Сүд әйлемәс, гирияң енди.

Гәҳи йығлап, гәҳи күлдим,
Яман ишләрдин шекилдим,
Зийўар айтур, мен игилдим,
Ҳалдин тиләб ийман енди.

ЕЛДИ КӨРЕР КҮН БАРМЕКЕН

Арзыў әйлер көңилимиз өз йуртымызға барғалы,
Ярыў-дослар хәм қәдирдан билән бирге жүргели,
Рәхим әйле, патшахым, елге жеткер сен мени
Я илахым, елимди көрер күнлер бармекен?

Ҳақ әзелде әйлемиш ошбуў йүриш бизге несип,
Ярыў-достан айрылып, қайғы-думан басқа түсип,
Бирге жүрген қызыў-жаўан, яр-яран менен көрисип,
Яр билә хәмдәм болып жүрмеге күнлер бармекен?

Сақлағыл, пәрўәрдигәрим, биз бул гәрип бендәнни,
Билменем меҳман етипсең нешше күн жан тәндеги,
Малыў-мүлким, хәрне барым тапсырдым мен тәңирге,
Билменем пәрўардигарим, елди көрер күн бармекен?

АҒАЛАР БИР ҚУС ҚАШЫРДЫМ...

Ағалар, бир қус қашырдым,
Қус ишре аның теңи йоқ,
Ҳаўадан сүйлин илдирдим,
Лашыннан зәрре кеми йоқ.

Ушар қарсақ хәм түлкиге,
Шағал, сәмен хәм керкиге,
Күнде ушар қырқ еллиге,
Бул сөзим шын йаланы йоқ.

Көп қуымас аўны, аз қуўар,
Билменәм лашын, я сунқар,
Бағры бозғул, сырты шубар,
Мәлексиз хеш бир пәри йок.

Мәлеги бар хәр пәриниң,
Қуўаты бардур желиниң,
Бул кустан басқа Зийўарның,
Хәмдәм үлпети, яры йок.

ҚУБА ҚУШ

Кеттиң көзден ғайып болып,
Келха-ха қуў-қуў куба қуш,
Мен гезермен сайыл болып,
Келха-ха қуў-қуў куба қуш.

Ушмағыл бадның өринә,
Шықмағыл дағның сәринә,
Рәхим ет атның теринә,
Келха-ха қуў-қуў куба қуш.

Өлсең меннен болғыл разы,
Йокдур сендек хеш бир базы,
Қалды изидә мәллә тазы,
Келха-ха қуў-қуў куба қуш.

Атаң туйғын, енең лашын,
Қаршыға жийен қардашың,
Келип көргил көзим яшын,
Келха-ха қуў-қуў куба қуш.

Енең туйғын, атаң сунқар,
Сени көрсе титирер аўлар,
Өрдек, ғазыў, сүйлин, зағлар,
Келха-ха қуў-қуў куба қуш.

Сен бир қустың алғыр базы,
Йолда қалды мәллә тазы,
Мен күтәрмән қышыў-язы,
Келха-ха қуў-қуў куба қуш.

Сени қуўды шум қара күш,
Қутылай десең, бир елге түш,
Ел таппасаң бермаған уш,
Келха-ха қуў-қуў куба қуш.

Үргилейин мен көзиңнен,
Қанат қуйрық хәм өзиңнен,
Душпаның кетти изиңнен,
Келха-ха қуў-қуў куба қуш.

Сени дийуб Зийўар ағлар,
Йүрек-бағрын ота дағлар,
Өлгәнше истәб сорағлар,
Келха-ха қуў-қуў куба қуш.

КӨРИНДИ

Шүкир хакның дәргәхына,
Теңиз көринди, көринди,
Астымдағы арық ябы,
Семиз көринди, көринди.

Әфиў етиң, бирадарлар,
Елим көринди, көринди,
Көп сағынып, ынтық болған,
Жерим көринди, көринди.

Бизиң билән ойнап өскен,
Ярыў-яранлар көринди,
Ах урып, ақ сүтин берген,
Ата-аналар көринди.

Сарқырап аққан шийрин суўлы,
Дәрьям көринди, көринди,
Қасымдағы еки уғры,
Доңыз көринди, көринди.

КӨРИҢ

Молла Зийўар той-тамаша қылай деп,
Сәренжәм шайысын тутышын көриң,
Мурат етип, журт жәбдисин йығай деп,
Ойыншы сазенде йығышын көриң.

Бир күни бәзим етип, Қоңыратқа барып,
Қантыў-набат және тахта чай алып,
Қоңырат яраныны тойға шақырып,
Тирекиў-қашқашны алышын көриң.

Атыны миниўбан әйләйип ылғал,
Келди Қәллибектиң үйине филхал,

Кеўлинде Зийўардың болмай қыйлы-қал,
Ялғыздың ол үйде ятышын көриң.

Кирпиги төкилип, мурны иймейип,
«Күйеў, мениң сарпай пулым бер» дейип,
Сол қыздың сәўкеле либасын кийип,
Бадбәшар ғырнақтың келишин көриң.

Хәммеси жәм болып келип қаладан,
Қызын излеп таппай майдан, арадан,
Ахырында дөхмет пенен жаладан,
Келип күйеўини тутышын көриң.

Молла Зийўар билән молла Мәдемин,
Бири қызын излеп, бири хәм зәңин,
Тусақлашып бул еккиси бир-бирин,
Ўәйисбай алдына барышын көриң.

- Ант мендин, жан мендин, гуўа хәм мендин,
Үмийдим көп ерур, бай аға, сендин,
Алған пулың ҳалал ана сүтийдин, -
Дебан көз яшыны төкишин көриң.

Қутлымурат Ўәйисбайға дад етип,
Болған хәдийсени бир-бир нақыл етип,
Сөзин мақул етип, бир-бир тыңлатып,
Ялғанды-ялғандын айтышын көриң.

«Жәбир ситәм бул Зийўардан жетти»деп
«Төзе билмәй қызым суўға кетти» деп,
«Өлтирдим деп өзи ықрар етти» деп,
Ялғандын кәсәмәд етишин көриң.

Асылмай, буўылмай, йокса өлинмәй,
Өлики, тирики анық билинмәй,
Адамзат көзине хасла көринмәй,
Қуда әмири билән кетишни көриң.

Қазы-Халмураты ахыр заманы,
Башыдан хуш кетти, қурып дәрманы,
Қай тәрәпте бий ағаның мийзаны,
Сыбырлап Қошқардың сорышын көриң.

Көрсетсе тыңламас мәжази әждат,
Гүмансыз, ийманы жоқдур бийшафқат,
Хүкимини шәрхилеп, қазы Халмурат,
Мустафа шариятын бузышын көзиң.

Ялғаны йок ерүр, ырасдур сөзи,
Қара дур дүньяда рақибниң йүзи,
Бир кеше ишинде бәдбахтың қызы,
Қуда әмири билән кетишин көриң.

Шақырып жәм етип аға хәм иниң,
Қуданы умытып жутубан динин,
Қызының дағұасын молла Мәдемин,
Қутлымурат бийге сатышын көриң.

Қуданың қудиретин көриң, дең душлар,
Хошпәхим, идрәкли, сахип дилкәшлар,
Садыр болып көңилдеги йок ишләр,
Бу қапа фәлектин гәрдишин көриң.

Қаллибек, Қаракул екки иниси,
Аннакул, Аймурза, Сүйин орысы,
Ялғаннан ант ишип йигит-ғаррысы,
Нахақтан қырқ тилла алышын көриң.

Қырқ тилланы өзбек бийи алды деп,
Өзлери ант ишип, қуры қалдық деп,
Бир язда үш уғлы бирден өлди деп,
Душманның шор тартып күлишин көриң.

Аға беглер, пәхим әйләсәң сен буны,
Заман егләнбәйин болдым зәбиўни,
Ҳақ ол катқуданың қызының қуны,
Базурдын қырқ тилла болышын көриң.

Зыяд етсин өмирин буның бир худа,
Өлгенде ийманын әйлесин ата,
Әдалатлық билән енди бай аға,
Қайта шәриятқа қосышын көриң.

Буў иш ерүр дийип худа пәрманы,
Дүнья хәзин көрип сүрип дәўраны,
Қырмызы тон кийип, минип йорғаны,
Зийўардың беглердәк йүришин көрин.

ЙОҚТЫ

Сөзле ха, бұлбил зибаным,
Еки келер заман йоқты,
Кетер бир күн шийрин жаным,
Бу сөзимде гүман йоқты.

Жан бир гүлдүр солур олсә,
Өзрайылдын хабар келсә,
Жаның тәниңдин айрылса,
Андын башқа яман йоқты.

Кимлер ашық болып өтти,
Кимлер мақсуўдына йетти,
Қара ер бәршесин йутты,
Ялған дүнья қоян йоқты.

Өзиң билән хәм қыз-жаўан,
Ойнап-күлип сүрер дәўран,
Бәршә бул дүньяға меҳман,
Тири йүрәр заман йоқты.

Қыз-йигитлер өзин биләр,
Ялғаншыда дәўран сүрәр,
Аман кетмәс, бари өлүр,
Бү сөзимдә гүман йоқты.

Мен айласәм бир-бир баян,
Паний ермиш ошбу жаҳан,
Искендер Рустәму дәстан,
Ол хәм тири йуран йоқты.

Дүньяны йығнаған Қарун,
Бир өзи болып саҳып дүн,
Аны хәм йер йутты бир күн,
Зиндан дүнья қоян йоқты.

Ким анадан ялғыз туғса,
Меҳрибан ғамхор йоқ болса,
Алған яры яман болса,
Андын башқа зыян йоқты.

Яман болса зүриядың,
Шықмас дүньяда хеш адың,
Болмас хасла көңил шадың,
Бул сөзимдә гүман йоқты.

Қашан болса дәўлетиңиз,
Кетер иззет-хүрметиңиз,
Билгил, артар мийнетиңиз,
Шындур сөзим ялан йоқты.

Йигитлер, күлип шад олың,
Ушбу сөзге қулақ салың,

Мәстиў-хуррам болып күлиң,
Ҳеш ким мундай болан йоқты.

Өтти Юсип хәм Зүлайха,
Хүри, ғулманыў Мәлийкә,
Аңа ашық болан Хәмра,
Бәри тири йүрән йоқты.

Ақтым дәрьядек жош урып,
Сөз үстине сөз ашыруп,
Шүкир ҳаққа қол қаўшурып,
Бу көңлимдә әрман йоқты.

Әзиз айтур кешә-кундиз,
Асмандадур айы-йулдуз
Сәйид Әлий өзи гүл йүз,
Андын нәрсе қалан йоқты.

Көңлимдә ғам, дәрди әләм,
Сөзләсәм шықар дәмбәдәм,
Мәңа сөздин башқа игәм,
Ҳешнәмәрсә бирен йоқты.

ӨЗ ҰАҚТЫМДЫ ХОШ ЕТЕРМЕН

Бир яр көринсе көзиме,
Аны көрип хош етермен,
Ғаным маған қарсы келсе,
Басын кесип, лаш етермен.

Қулақ салың бул сөзиме,
Жаманды илмей көзиме,
Бир яқшы ярды өзиме,
Аны хәм йолдаш етермен.

Сәхәр жуўдырып басыны,
Таза өрдирип шашыны,
Қуда берсе он бешини,
Бәршесин сырдаш етермен.

Ҳаял өзини билмесе,
Билгенниң тилин алмаса,
Оңдырып исин қылмаса,
Аны ошаққа тас етермен.

Сыртымыздан бизди саўса,
Беллерини беккем буўса,

Сәуер ярдан хабар келсе,
Мен оған йүриш етермен.

Кетермен дүньядан қайтып,
Табалмадым көп зар етип,
Ашық пенен ғәззел айтып,
Өз ұақтымды хош етермен.

Зийұар айтар әрман қалды,
Яр деп өмирим ада болды,
Бул ислерди куда қылды,
Жүргил ҳақыйқат жол менен.

ЯРАНЛАР

Үйден шықтық шәхри Хийұа бәзим етип,
Қоңырат қаласына бардық, яранлар.
Қалмен келди базар жайда еситип,
Дәрья арқасына өттик, яранлар.

Қалмен, Жәлмен бизге қарамай кетип,
Жаман ябы билән дарғадан өтип,
Дәрьяның ләбинде изинен жетип,
Үш күн жолдас болдық бирге, яранлар.

Үшеұимиз соншама жоллардан өтип,
Намазшам ұақтында Өгизге жетип,
Бәримиз ойласып бир қыял етип,
Баймақлы елине бардық, яранлар.

Хожанияз қайқының үйин сорағлап,
Ақбаұлы бир үйге тарттық қараұлап,
Хәр ким өз атыны арбаға бағлап,
Үйге таман қәдем урдық, яранлар.

Үйден шығып хеш ким хабар алмады,
«Сизлер кимсиз?» деген саұал болмады,
Енди турарлықтай тақат қалмады,
Ишкериге кирип бардық, яранлар.

Ол үйде бар екен, бир-еки жанан,
Кирпиги оқ киби, қашлары кәман,
Кийген кийимлери мисли зағпыран,
Қозғалып орнынан турды, яранлар.

Бизлерге наз етип, кашыны қақып,
Дүмшеге суў қуйып, отыны яқып,
Әдеп-икрам билән отырды бақып,
Гуншадек ашылып күлди, яранлар.

- Жигитлер, айып етпең, урыўыңыз кимдур?
Ағаңыз ким ерур, бийиңиз кимдур?
Рәйис хәм қазыңыз, муфтыңыз кимдур? -
Дейип, бизден саўал сорды, яранлар.

- Урыўымыз сорасаң, сандаўлы-қоңырат,
Ағамыз Әўезбий, кәткуда Самурат,
Рәйисимиз Токқыздур, қазыйул хажат, -
Дийип, оған жуўап бердик, яранлар.

Атқа от болмады, меҳмана-зийнет,
Ол үйде болмады бизге хеш хұрмет,
Улық-киши бизден пәндиў-нәсийхат,
Баймақлы елине қонбаң, яранлар.

Таң азаннан хәмме атқа ер қойып,
Мәзи асқатықсыз гөжеге тойып,
Зәбд етип, атларды қамшылар сойып,
Қарабайлығы да жеттик, яранлар.

Алыстан көринди бир еки қара,
Изинен жетистик шабыса бара,
Сорасып қарасақ, Кенегес бийшара,
Қойшы екен, барып билдик, яранлар.

Үйинде бар екен бир-еки қызы,
Бири қызыл гүлдур, бири қырмызы,
Буў кеше Қалменниң айы-жулдызы,
Қәлмен аны көрип янды, яранлар.

Шул күн атқа өз мәйлинше жем берип,
Сүйлинли палаўды жедик дем берип,
Шады-қоррам болып, атты меңгерип,
Хийўа шәхәрине кеттик, яранлар.

БИЛМЕДИМ

Кеттим елден көп күн болды, яранлар,
Ата-ана хабарыны билмедим,
Жат жердемен бес жыл болды, яранлар,
Ата-ана дийдарыны көрмедим.

Хабар жоқ елимнен адам келмейди,
Не халда екенім хеш ким билмейди,
Шақалақлап қатарларым күлмейди,
Не бир халат болғаныны билмедим.

Елимизде не бир ғошшақ нар қалды,
Шадлық емес, қайғы-хәсирет зар қалды,
Келерме деп ашық дилбар яр қалды,
Аның хабарыны хеш бир билмедим.

Әй Зийұар сөзиңни қойғыл қысқартып,
Ах урып, жат елде қайғылар етип,
Көремиз бе, көрмеймиз бе биз қайтып,
Шул ислерниң илажыны билмедим.

КӨЗЛЕРИМ

Ғақ мени инсан жараттың, нәўбәхәрим көзлерим,
Анша бағлар сәйир еткен, гүлиўзарым көзлерим,
Мақсудым барынша гездим, ықтыярым көзлерим,
Тәннен соңра барадур, сақла мазарым, көзлерим,
Истеген йерге йеткерген, илгир нәзерим, көзлерим.

Енди сеннен айрылып, не кешер халым мениң,
Дигир-дашым бәнт болып, батыл болур йолым мениң,
Қаўмы-қардашым танымай, жат болур елим мениң,
Еккиси кем еллиге келип, қайтты ығбалым мениң,
Әлўидағлап кеттиң меннен, хәрне барым, көзлерим.

Йелдей болып өтти өмирим, бир саат дәўран екен,
Таңдадур яшлықта өтти, көңил оған мәкан екен,
Дүньяға бел байлағанның ақыр түби ўайран екен,
Неше мың жыл жасаса хәм ақыры арман екен,
Жаз күним өтип, қыс жетти, интизарым, көзлерим.

Оным-он бешимде гездим қыс күнлеримди жаз етип,
Жигирма бес, отызымда сөзлер айттым саз етип,
Бүлбүлдек уштым ҳаўаға шарқ урып парўаз етип,
Лашындек йелдим, йүгирдим, дәўирлеп хәм наз етип,
Гүлбәхәрим ғәнжим, ғәзийнем, нәўбәхәрим көзлерим.

Еки кем еллиге келдим, қурысын жасым мениң,
Сонша дәртке қайыл болған, қаттыдур басым мениң,
Арзыў-әрман билән алған қәне йолдашым мениң,
Яқшыны еске түширген ахыў-зар башым мениң,
Әлўидағлап кеттиң меннен, хәрне барым, көзлерим.

ӘРМАНИЙ ДҮНЬЯ

Бу дүньяда шады-хоррам болмадым,
Қалдың йүрәгимдә, әрманий дүнья,
Айшыў-иширәт, заўқы сапа сүрмадим,
Қалдың йүрәгимдә әрманий дүнья.

Кийерге сарпай йок, минәргә ат йок,
Аспанға ушарға мендә қанат йок,
Шырмалып ятарға бир парийзат йок,
Йүрәк баўрым тилдиң, әрманий дүнья.

Мал-дүньяны қуўсам, ол мени күтмәс,
Биринә йетса де, биринә йетмәс,
Бул дүньяның иси өлгәншә питмәс,
Қалдың йүрәгимдә, әрманий дүнья.

Бир нешшәни алтын тахтқа миндирип,
Бирнешәниң жанған отын сөндирип,
Ләйли киби ышқы отына күйдирип,
Мени Мәжнүн еттиң, әрманий дүнья.

Мен бир пинхан жайда мәкән тутайын,
Ах дарийғ деп менде шунда йатайын,
Зийўар айтар, қайсы бирин айтайын,
Бир күн гөрге салар, әрманий дүнья.

ӨТЕРСЕҢ

Бул дүньяда ашылмаса ықбалың,
Әрман билен жылай-жылай өтерсең,
Бир келмесе әброй алар заманың,
Әрман билен бул дүньядан өтерсең.

Қара түн түнерсе, қабағын үйип,
Аўырың жанып, азабына иш күйип,
Қорыққаныңнан сәлем берип ийилип,
Әрман билен қайғыланып өтерсең.

Муратқа ақыры бир күн жетерсең,
Мақсет пенен тынбай талап етерсең,
Бақ келмесе жылай-жылай кетерсең,
Мәқсет питпей әрман билен өтерсең.

Келген бәле жаман, елиңнен бөлек,
Мысалы үстиңе жығылған терек,
Өмириң болса бахыт керек, бақ керек,
Бақ болмаса әрман билен өтерсең.

Журт сораған патша әдил болмаса,
Қазы рәйис туұра саўал алмаса,
Айтқан ўәде ықраарында турмаса,
Бул дўньядан әрман билен өтерсең.

Кәпирдиң кәпири болған моллалар,
Тилиниң ушынан өтирик аллалар,
Өзини молла деп садақа алар,
Соны көрип әрман билен өтерсең.

Көп айтыўға қосықты да хал керек,
Хәзлик керек, мәслик керек, мал керек,
Кәтқудаға туўры соқпақ жол керек,
Жол болмаса, әрман билен өтерсең.

Баярың мийнетке хақы болмаса,
Жылағанда көз жасыңды көрмесе,
Рәхәтиң аз, мийнетиң көп демесе,
Хақы алалмай әрман билен өтерсең.

Қараңғыда турған жақтыға иңқар,
Менде жазған торға түскен бир сунқар,
Неге болдым бул залымға гүнәкар,
Деп қыйланып әрман билен өтерсең.

Гүнәкар биз емес, бизден басқалар,
Жол таўып жүре алмас қара қасқалар,
Мен табалмай жүрмен жардан жасқалар,
Әрман билен бул дўньядан өтерсең.

Байымбеттиң инсанлыққа саны жоқ,
Онда хұрмет етер аға ини жоқ,
Оған рәхмет айтар қәўендери жоқ,
Оны көрип әрман билен өтерсең.

Халқым билер дәртимди хәм өзимди,
Еситкенлер тыңла айтқан сөзимди,
Ғәплет жумдырып тур мениң көзимди,
Әрман билен сен де Зийўар өтерсең.

Ким болады мениң пушты панайым,
Душпанға Зийўарды берме ылайым,
Ашылмаса мениң ығбал талайым,
Әрман билән Зийўар сенде өтерсең.

ҚАЙДАСАҢ

Ығбал тилеп әуел бастан,
Қайырхормлық болып жастан,
Күндей күлип, кеуил қосқан,
Ұдесин берген, қайдасаң?

Өмир гүлим, кеуил тоғым,
Жүрегиме салған шоғым,
Көрмей сөнбес жанған отым,
Қәдирданым, сен қайдасаң?

Сен ушын гездим дүньяны,
Зийұардың болмай паяны,
Тахат етпей шыбын жаны,
Жүректің гилти қайдасаң?

Шығалмадым шуғыл сөзден,
Ғайып болып кеттиң көзден,
Душпан куұды сизди бизден,
Кеулимнің хошы қайдасаң?

Гириян болып ғәрип гезген,
Орыс, қазақ қалмай бизден,
Елге келип хабар сезген,
Интизарым, сен қайдасаң?

Хәр мухамға атың дөнип,
Лаўлап жанған отың сөнип,
Қара жерге жемтик болып,
Дийдарсыз кеткен қайдасаң?

Аллаға сыйынып мәзи,
Шәриятты бузып қазы,
Көриспесек бол разы,
Рухы мазарым қайдасаң?

ЙУРСЕҢ

Ая ғапыл бул дүньяны,
Бағы-бостан дия йурсең,
Урт етип зиян гүнаны,
Ғақ хәмирин қоя йурсең.

Лахатке кирсең екки малек,
Сеннен саўал сорап билмек,
Жаўабын берсең жекме-жек,
Айшы-хәшрет көре йурсең.

Ҳақтың хәмирини тутпайын,
Өз кәсибиңнен пәк қылмайын,
Илими таўсипти сезмейин,
Мен хәм қулман дея йурсең.

Айтыў-майрам гөзлегениң,
Тойда жуўап излегениң,
Ғийбат сөзди сөзлегениң,
Ғийбат зинадин сөзлеме.

Ада бермесин жуўабын,
Көрерсең гөрниң азабын,
Шекип жүз мың әлем дағын,
Азапларын көре йурсең.

Ая ғапыл Хәжиниязы,
Дайым гезерсең қысы-жазы,
Руза тутмай, пәнж намазы,
Сен хәм қулман дие йурсең.

БАРДЫ

Урыўым - Қоңыратдур, миллетим - қалпақ,
Кенегес, маңғыты, қытайы-қыпшақ,
Туўысқан дейдилер қалпағы-қазақ,
Он төртке бөлинген урыўым барды.

Бир ели-Хорезм, бир ели-Туўран,
Үргениш, Қоңыратыў, шәхри Самарқан,
Кәрўанлары барур Бухар Аштархан,
Не бир сулыў-сулыў шәхәрим барды.

Сизиң жақтан көркем аның даласы,
Қабат-қабат салынғандур қаласы,
Көкбарыў-ылаққа кеңдур арасы,
Көкбар, ылақ ойнар йигити барды.

Бизиң елди он төрт урыў дийерлер,
Қыз-жаўаны қызыл-яшыл кийерлер,
Хайтта, тойда ат арбаға минерлер,
Небир гөззал сулыў қызлары барды.

Қыз-жигити жуўап айтар дәсме-дәс,
Кийген кийимлери атласыў-липас,
Астыға төсенер мешхедий палас,
Шахсәнем, Шийриндек қызлары барды.

Кәтиплери алар китап, қәлемин,
Бир-биринә берүр тәңир сәлемин,
Хожа Ғафыз, Наўайыдан сабағын,
Алан нешше алым, кәтиби барды.

Үш ай шабағы бар, үш ай саўыны,
Үш ай қабағы бар, үш ай қаўыны,
Төрт мәўсимә етар аның тахамы,
Небир шийрин-шийрин жемиси барды.

Бири сүтилмекдур, бири этшоқай,
Собығын жесеңиз шекер әселдей,
Жамбылша, қаўыны, шийрин пәшектей,
Жылына үш писер мийўасы барды.

Бас қала дийерлер әйдемде Туўран,
Иба-иззет билән қылады мийман,
Бириккен еки арыс, алты руўдан,
Қытай, Қоңырат атлы еллерим барды.

Жәйхун, Сайхун еки дәрья арасы,
Түп сағамыз бир кисиниң баласы,
Әнес, Мәлек-еки алдиң арасы,
Аты қарақалпақ еллерим барды.

Бизиң елге ерте келур бәхар-жаз,
Ғаңқылдасып куўы-ғазы салар саз,
Бул баязды язған молла Ғәжинияз,
Зийўардың гирдели еллери барды.

АНАЛАР

Анамсаң, кәбамсаң өзиң өсирген,
Көп азапты шул басыңнан кеширген,
Өтти ўақтың, ғәрийп, жетим-жесирсен,
Мүсийбетти көп кеширген, аналар.

Ғаслы нәкас хәйеллерди зорлайды,
Шәриятқа тутып, нәпсин хорлайды,
Сан мың ғумша залымлардан зарлайды,
Әдалатсыз сум заманда, аналар.

Дүньяда адамның теңи-тайы жоқ,
Залым фәлек буған қарсы жумсар оқ,
Қазы, бегиў, шәриятта инсап жоқ,
Жәбириў-жапалықты шеккен, аналар.

Жүрек, бағрың перзент дейип бәнт болыр,
Тири ғайып шул дүньяда дәрт болыр,
Ядқа түссе ишкен асың ант болыр,
Жүрек-бағрын дағлап жүрген, аналар.

Хаслыңыз-Бийпатпа дийер сизлердиң,
Халы нешук болыр ғәрийп қызлардың,
Хәсиретликтен жаўдырасқан көзлериң,
Зийўарды хәм хайран етти, аналар.

Ғәрийп анам, не болмақшы халларың,
Мундай иске гирипдар болып балларың,
Сүргинге айдалды уғыл-қызларың,
Арасатлы сум заманда, аналар.

Аналар, йығламаң көз жасты төгип,
Көзиңди яшартып, бағрыңды сөкип,
Қайғы-хәсирет, билен хәм нардай шөкип,
Жолға қарап ғам шекпеңиз, аналар.

Суңқар гезмес қанатынан қайрылса,
Бийхуш болыр ана улдан айрылса,
Залымлар қолынан жан аман қалса,
Перзентлериң қайтып келер, аналар.

Қанлы яшқа толып еки көзлериң,
Қапалықта сарғайып тур йузлериң,
Бағрымны тиледи айтқан сөзлериң,
Қайғыў-хәсиретте жүрген, аналар.

Не илаж, башаратпай қалдың атаўда,
Нешше мың, билмедим, бул келген жаўда,
Алып кетти, аяқ-қолым матаўда,
Қолға түсти перзентлериң, аналар.

Залымлар дүньяда билгенин етер,
Шарам жоқ, перзентиң айдаўда кетер,
Ай өтер, жыл өтер, бир нәўбет жетер,
Жүрек-бағрың кәбаб етпең, аналар.

Ул-қызларың түсти залым қолына,
Кимлер хабар алар арзыў-халына,
Нәлет жаўғай залымлардың жолына,
Ғам шекпең, перзентиң келер, аналар.

Залымлар жүреди еллерди жайлап,
Мийримсиз, гүнасыз адамды айдап,

Гәззаптың қолында көзлери жайнап,
Ғәпилетте қолға түсти, аналар.

Қаяққа айдайды, қайда бармақшы,
Хәммесине залым қармақ салмақшы,
Ұақты жетпей гүлге пәнже урмақшы,
Жүрек-баұрың дағлап кетти, аналар.

Хақ Бәзерген яратқанға ялбарып,
Мен язмышам қағаз, қәлем қолға алып,
Әўладтан-әўладқа нұсқа қалдырып,
Тәрийпимни баян еттим, аналар.

Дүньяда зүриядың – сениң мәдарың,
Қол-қанатың, заўқың сениң дәрманьың,
Бир көрсең кетеди шеккен әрманьың,
Мәдатқарың ул-қызларың, аналар.

Ағаш көрки болыр гүл хәм жапырақ,
Адам көрки-рәўиши перзент, бағ,
Ялғаншыда өтер болдың сынып сақ,
Дүньяның гүли хәм көрки, аналар.

ХОШЛАСЫҰ ХӘМ СӘЛЕМНАМА ҚОСЫҚЛАРЫ

СӘЛЕМ ДЕГЕЙСЕН

Абдуллажан, сәна атам ушыраса,
Хәжинияз сәлем деди дегейсең,
Көзи яшлығ, муңлығ анам ушыраса,
Уғлың мәндин сәлем деди дегейсең.

Уғлыңыздың машаққаты зыяда,
Әлинде таяқы, өзи пияда,
Руўзы шәп әлмудам болсун дуўада,
Уғлыңыз сәлем деди дегейсең.

Мен кетәрмән көздин қанлы яш ақып,
Дүнья дийип жисмим отлара яқып,
Дәсмаясыз сәргиздана ылақып,
Меҳрибан атамға сәлем дегейсең.

Мен кетмишәм йурттың шықып, ах урып,
Қайыл олып, хәкның әмирине көнип,
Хұрзадажан келсә сәна йүкирип,
Атаң мәндин сәлем деди дегейсең.

Халыс сәламымны еткүр сән мендин,
Келурмән шийрин жан шықмаса тәндин,
Нағметилла келип сораса сәндин,
Йол үзирә атаңды көрдим дегейсең.

Сағ-саламәт барсаң мундын елимә,
Мухаммәднияз, Шанияз еки инимә,
Мендин сәлем дегил молла Еримә,
Хәжинияз сәлем деди дегейсең.

Қалпақыйман деди хаслы хәм задын,
Сандағлыман деди сорсаң елатын,
Биләй деп сорадым сизге өз атым,
Атым Хәжинияз деди дегейсең.

Қашыма бир молла келип қой көзли,
Мияна қәд, сушик тили, нур йүзли,
Ләбизи қандыў набат хәм шийрин сөзли,
Мәндин саңа сәлем деди дегейсең.

Улығ-кишик ғәрез улығ елимә,
Хәмдәм олып бизиң билән йурәне,
Ашамайлы-қыят бизни биләнә,
Ҳажинияз сәлем деди дегейсең.

МОЛЛА ЕРИМӘ

Мән кетәrmән сергиздана, Абдулла,
Мәндин сәлам дегил молла Еримә,
Әжран әзийм тапқайсаң таңла, Абдулла,
Мәндин сәлам дегил молла Еримә.

Мән кетәrmән узақ йола қан йутып,
Қоймасын дууада мени унытып,
Мениң билән Абдулла қолны тутышып,
Көп-көп сәлам дегил молла Еримә.

Қудайым етмегей ғамым зыяда,
Яд әйлесин беш уақ мәни дууада,
Қашшақлық дәрдидин кеттим пияда,
Мәндин сәлам дегил молла Еримә.

Қудайым өмир берип бизгә кәмалың,
Тиләrmән кудадын аның уысалын,
Кетдим бир көре алмай гүлдек жамалын,
Көп-көп сәлам дегил молла Еримә.

Кеттим бир көре алмай мүбәрәк йүзин,
Көзге сүrmә қылсам пайының тозын,
Қарыздарман ишип-йедим көп дузын,
Көп-көп сәлам дегил молла Еримә.

Мән кетәrmән узақ йолға йол йүрип,
Сийнәмни чәк етип, йүз мың ах урып,
Әрмандаман кетә алмадым бир көрип,
Көп-көп сәлам дегил молла Еримә.

Әрмандаман кетә алмадым ушырашып,
Көзимдин яш төкип, аңа хошлашып,
Аллаяр, деп қайырлашып, хошлашып,
Көп-көп сәлам дегил молла Еримә.

Ҳажинияз кетти көзден яш дөкип,
Әлиптек қәддини яй киби бүкип,
Ғамиу, хижран билән бағрини сөкип,
Көп-көп сәлам дегил молла Еримә.

ШЫҚТЫ ЖАН

Көп сәлем мендин бирадар ашнайыў, дуў жәхан,
Шиддәти рузый жудалықдур, қыямәтдин йаман,
Алты сан алашны гездим, тапмадым намыў-нышан,
Иншаалла, гүзге елге барарман болсам аман,
Ах, дарийға, ўах, дәрийғ, мың саны әрман шықты жан.

Тәкийә әйлеп ол халқыў, әлемди мен еттим сапар,
Тапмадым мәхбубымны гезип жаҳанды хеш хабар,
Шарқ урып гезип жаҳанны, жутыўбан қаныў-зәхәр,
Көзимә уйқы алмайын, зар ағлабән шамыў-сәхәр,
Ах, дарийға, ўах, дәрийғ, мың саны әрман шықты жан.

Назарыў-Шүренни гездим, хәм және Қара кесек,
Ожрайыў-Кетени гездим, халық ара болдым өсек,
Гездим ол ноғай, орысты, хәмдағы Қыпшақ, Естек,
Билмәдим хасла хабар, кимдин сорағлап жекме-жек,
Ах, дарийға, ўах, дәрийғ, мың саны әрман шықты жан.

Жақайым, Жекейни гездим, қырғызыў-уўақ билән,
Шылжыўыт, Шүйитни гездим хәм Тилеўқабақ билән,
Бир неше күн хамра болдым лағнәтий саяқ билән,
Гезлесип үлфәт олдым, бир пара қазақ билән,
Ах, дарийға, ўах, дәрийғ, мың саны әрман шықты жан.

Мен аралап көрмишәм Байбахты улы Қадыр сыйық,
Бул қазаққа хан болып өткен екен Султан шыйық,
Ашшы ойыл, Кишик ойыл, Қобда, Елек, гездим Жайық,
Қалды мендин гезбеген ең арқада Қулан кийик,
Ах, дарийға, ўах, дәрийғ, мың саны әрман шықты жан.

Есентемир бәрше урығын гезер ердим аралап,
Мени көрип қуўалады беш уғры атын сабаллап,
Атны ушлап туттылар, найза, қылышқа жаралап,
Қыяметлик дос укынды қушақласып жол сорағлап,
Ах, дарийға, ўах, дәрийғ, мың саны әрман шықты жан.

Дәрбәдәр болып гезибан, бул алашта нешше ай,
Тапмадым хеш бир хабар кимдин сорасаң, назнай,
Қалмады хеш бир Алаш, мен гезмеген мәгәр адай,
Бул пәлекниң гәрдишийдин болды бағрым байбай,
Ах, дарийға, ўах, дәрийғ, мың саны әрман шықты жан.

Көрдим ол Арыслан Султаны – гүллән қазақның ағасы,
Мыс-қола, жезден қуйылмыш еркен атының тағасы,

Көйлеки қулпылы шыт, қундыз тонының жағасы,
Хуп-әжеп намаз оқырлар қатыны, бала-шағасы,
Ах, дарийға, ұах, дәрийғ, мың саны әрман шықты жан.

Гездим ол ноғай, орысны хәм Орынбор қаласын,
Кеше күндиз зар етип, әйлеп кудаға наласын,
Әлиме алып ұарақны яд етип ким хамасин,
Хат қылып жаздым қағазға, бул мүхәммес намасын,
Ах, дарийға, ұах, дәрийғ, мың саны әрман шықты жан.

Молла Ерим, сен оқығыл ашыпки Зийұар дәптерин,
Тапмадым хасла хабар, гезип жаҳанның кишұарин,
Ақылы-хуұшым кетти излеп, ол залымны духтарың,
Гезип ол ерниң йүзин, минип алашның атларың,
Ах, дарийға, ұах, дәрийғ, мың саны әрман шықты жан.

Бу қазақның жоқдур ханы, муфты, рәйис, қазысы,
Ләхзе саат қарары жоқ, гүз, қысы, бәхәр, жазысы.
Өзини суұпы тутар харамы ишип-жеп, бағзысы,
Қазан-аяқ, табағын аралап жүрер тазысы,
Ах, дарийға, ұах, дәрийғ, мың саны әрман шықты жан.

Бар екен бир арыұы, аты оның Айша ерүр,
Қулшық ойда көрдим аны, беллери қылшә ерүр,
Йол азабын көп көрипмән, хәр саатым куншә ерүр,
Хәр күним айша ерүр, хәрбир айым йылша ерүр,
Ах, дарийға, ұах, дәрийғ, мың саны әрман шықты жан.

Бәндедурман, разыман, қәдир худаның әмирине,
Қабылыұ-қайыл ерүрман, шум пәлектің жәбирине,
Сағ-саламат барсам елге, гүз өтип, жаз бәхәрине,
Кәрмәнән қайтып бу журтыны, барсам Хорезм шәхрине,
Ах, дарийға, ұах, дәрийғ, мың саны әрман шықты жан.

Молла Зийұар ах шекер, әйлеп худаға ахы-зар,
Бул жаҳанды зиндан етти, бизге ол пәрүәрдигәр,
Жатқаным Алласүгир үйи, урыұы Әждар,
Бул саламымды елиме жеткеринлер зинхар,
Ах, дарийға, ұах, дәрийғ, мың саны әрман шықты жан.

НУРҒАЛИЙҒА

Бу сәлемди язмышам ол Нурғалий ашнамызға,
Бир неше сухбәт ушын Изимбетни берсин бизгә,
Жақсы тыңлап хәм қулағы салынар ошбу сөзге,
Йоқса алып қашпағыма шубха жоқ келур гүзгә,
Сабыр етип тақат қылар мендә мәдет қалмады.

ПАЗЫЛБЕК

Пазылбектиң атасы йоқ,
Сендин басқа панасы йоқ,
Ғамхор болыр енеси йоқ,
Пазылды саған тапсырдым.

Пазылбек ишсе бер набат,
Ишкизгил қантыў, қандалат,
Рухым болсын саңа шад,
Пазылды саған тапсырдым.

КӨК ШОЛАҚ ИЙТКЕ

Есигимде жатып үрген,
Жуўынды ишип дәўран сүрген,
Дүнья-малдан артық көрген,
Шонтық ийтим, аманда бол.

Бөгенекке қонар ғарға,
Арысы жоқ жаман арба,
Тәңриге илажың бар ма,
Шонтық ийтим, аманда бол.

ХОШ ИМДИ

(Атасына айтқаны)

Қашшақлық дүньяда хәрнеден яман,
Кетер олдым мәна рухсат бер имди,
Айланып келгенше болғайсыз аман,
Меҳрибан мушфықым каабам, хош имди.

Бақсам ҳеш нәмә йоқ солы-сағымда,
Кабаб олдым мен пақырлық дағында,
Әйра туштим, яшың еткен шағында,
Меҳрибан мушфықым, рухсат бер имди.

Ғапыл олма яд ет ҳақны субҳы-шам,
Ғақның зикри билән болғайсаң даўам,
Тил үзре дуғада болғыл әлмудам,
Меҳрибан мушфықым, рухсат бер имди.

Яшың етип сениң өтти заманың,
Йелдек елип йүкирип өтти дәўраның,
Мәхшәр күни йолдаш болсын ийманың,
Ғамхорым, атажан, қолың бер имди.

Кетер болды уғлың Хажыниязы,
Аман болса, барып қайтар шул язы,
Бәнәгә мәүит олсам, болғайсаң разы,
Кем кеўилли гедей атам, хош имди.

Сәргиздан йолыны еттим ирада,
Қудайым йеткергей мақсуд-мурада,
Уғлыңның хаққында болып дуғада,
Меҳрибан мушфықым каабам, хош имди.

Мында бир ырзаман ата мен сендин,
Келурмән шықмаса жаным бул тәндин,
Жан барда – қаза бар, ырза бол мендин,
Ғамхорым атажан, қолың бер имди.

Хәжинияз айтур, төккил көз яшың,
Сениң бел мәдарың, көңил қуўанышың,
Мәүит олсаң, ийманың болғай йолдашың,
Ғамхорым атажан, қолың бер имди.

ҒАМ ЙЕМӘ

Мени кетти дийуп көзден яш төкип,
Бойның бурып мәлул болып ғам йәмә,
Әлипдек қәддиңни яй киби бүкип,
Бойның бурып, Хұрзадажан, ғам йәмә.

Мен кетермен алты ай арқаға йайағ,
Игнимде қоржыным, әлгимде таяқ,
Мен кетермен, балам, енди әлұидағ,
Бойның бурып, Хұрзадажан, ғам йәмә.

Көзиңдин яш төкип, болмағыл мәхзун,
Ғам шекип халыңны әйлеме зәбун,
Сағ олсам, иншалла келурмән бир күн,
Мен келурмән, Хұрзадажан, ғам йәмә.

Мәни кетти дийүб, жаным, ағлама,
Хунабалар йутып бағрың дағлама,
Ерте турып, ата дийип йығлама,
Мен келурмән, Хұрзадажан, ғам йәмә.

Ғам ғуссада олма пистә дәханым,
Лафзы жандын сүшик, шийрин зибаным,
Келурмән бар олса тәнде бу жаным,
Бойның бурып, Хұрзадажан, ғам йәмә.

Иншалла, көрермән, жамалың келип,
Йүргейсәң сағ олып, ойнайып-күлип,
Мен келүрмән, хәрне тапқаным алып,
Бойның бурып, Хұрзадажан, ғам йемә.

Қәддиңни бүкмәгил хунаба йутып,
Гүл йүзин солдырма хеш матам тутып,
Келурмән өлмәсәм, әжелім йетип,
Бойның бурып, Хұрзадажан, ғам йемә.

Йығламағыл, өмириң болсын зыяда,
Қайғы шекип қан йутмағыл дүньяда,
Көзиңдин яш төкип, қызым, Хұрзада,
Бойның бурып, Хұрзадажан, ғам йемә.

Кетер болды атаң Хажиниязы,
Сағ олсам келурмән барып шул язы,
Бәнагә мәүит олсам болғайсаң разы,
Бойның бурып, Хұрзадажан, ғам йемә.

ӘЖИНИАЗДЫҢ ГҮЛЗАДА МЕНЕН ХОШЛАСЫҰЫ

- Гүлзада:* – Кетермен дегели болды бирталай,
Соннан берли атқарылды сыр талай,
Ақыр бүгін жолға шықтың бул қалай?
Сапар еткен, сәуер ярым, бар енди.
- Әжинияз:* – Қыйланба, қостарым, енди кетермен,
Басқа түссе кетпесликке нетермен,
Гүзде кетсем, келер жазда жетермен,
Жылай бермей-ақ қой, жуптым, қал енди.
- Гүлзада:* – Кетсең де қостарым, кеуил суұйтпа,
Жазға жетпей айланагөр жууықта,
Нағметулла, Хұрзаданы умытпа,
Алла ярың болсын, жаным, бар енди.
- Әжинияз:* – Мәкан етип жатқан адам даланы,
Умытар ма үйде қалған баланы,
Умытар деп бизге қойма гүнаны,
Айтқан сөзлериме кулақ сал енди.
- Гүлзада:* – Жаным саған неге гүна қояйын,
Нахақ гүна қойсам хақтан табайын,
Кеткениңнен баслап күнди санайын,
Жолға жалтаңлатқан жаным бар енди.

- Әжинияз:* – Жылама да, жолыма да карама,
Душпанға сыр берип, мени сорама,
Көз - кулақ бол қызым менен балама,
Ул-қыздың анасы ярым, қал енди.
- Гүлзада:* – Қолда қалған улың менен қызың бар.
Ул-қызыңа хош мулақат сөзиң бар,
Қостарыңа қарамаған гезиң бар,
Хош, ашыұлы арысланым, бар енди.
- Әжинияз:* – Ер жетпей-ақ ес ақылдан бос қалды,
Улым-қызым екеуі де жас қалды,
Қуұатсыз аұқатсыз, қарны аш қалды,
Үйимнің ийеси ярым қал енди.
- Гүлзада:* – Мениңдей муңлыны жылатып изде,
Кетип баратырсаң қалдырып изге,
Жазында келегөр айланбай гүзде,
Жолыңа қылайын пидә жан енди.
- Әжинияз:* – Гүзден бұрын бир келермен айланып,
Қалмаса ояқта қолым байланып,
Мениң кеткеніме жүрме қыйналып,
Қапа болма, қәуендерім, қал енди.
- Гүлзада:* – Кеткеніңе неге болмайын қапа,
Елде көп ағайин, қарындас, апа,
Егленип өзиңди қылма бийұапа,
Сапар еткен, сәуер ярым, бар енди.
- Әжинияз:* – Сәл жерде басымды салдым сапарға,
Кетти деп айтарсаң молла Жапарға,
Хұрзаданы жат жерлерге апарма,
Мениң берген нәсиятым ал енди.
- Гүлзада:* – Бар машқала қарап турса хаялға,
Хаялың дөңбейме түрли қыялға
Айтып кет көңлиңди меннен уялма,
Қуда қосқан, қарыйдарым, бар енди.
- Әжинияз:* – Гүзде кетип жаз айында келмесем,
Тапқан-тергенімди әкеп бермесем,
Алты айда ақ жүзиңди көрмесем,
Дүнья бизге алақаннан тар енди.

ҚАЛ ИМДИ

(Әжинияздың баласына айтқаны)

Йығламағыл қара көзге яш алып,
Жаным үзрә, сәуир қозым, қал имди,
Мен кетәrmән, дүнья ушын баш алып,
Зибан үзрә, сөзлер сөзим қал имди.

Сәргиздан йуртына қылдым ирадә,
Қудайым еткүргей мақсуд-мурада,
Ата-анан хаққында болып дуғада,
Сәуир қозым, ағламайын қал имди.

Тәуекел әйләйүп қылмышам сапар,
Үмийдим көп әрүр тапқайман зәфәр,
Қудайым сақласа йоқдур хеш қатәр,
Көрер көзим, ағламайын қал имди.

Мән кетәрман, қозым балам, йығлайып,
Әлиме сәўталып, бағрым дағлайып,
Атаңны өртеме, қозым, ағлайып,
Сөзлер сөзим, ағламайын қал имди.

Сән ағласаң, қозым, көңлим бузылур,
Жисмим ота күйип бағрым езилур,
Әзиз тәнде шийрин жаным үзилүр,
Көрпе қозым, ағламайын қал имди.

Қудайым өмириңни қылғай зыяда,
Хоры-зар етмәгәй еки дүньяда,
Мән кетмишәм узақ йола пияда,
Нәғметилла, ағламайын қал имди.

Алты айлық арқаға кетәрмән йайағ,
Игнимде қоржыным, әлимде таяқ,
Аллаға тапшырдым, уғлым әлұидағ,
Бел мәдарым, Нағметилла, қал имди.

Сән ерүрсәң көрер көзим рәўшаны,
Бағы бостанымның таза гүлшәни,
Аллаға тапшырдым уғлым мен сәни,
Мәлүл олып, ағламайын қал имди.

Көзимнің рәўшаны, жаным, әй уғлым,
Сәргизданны қәхиш еткен бу көңлим,
Иншалла, келүрмән, етмесе өлим,
Бойның бурып, ағламайын қал имди.

Сени тапшырмышам, уғлым аллаға,
Тәкие қылып, ялбармышам кудаға,
Сән ушын кетәрмән мал деп арқаға,
Жигер-бандим, ағламайын қал имди.

Хош аман бол, Нағметилла, бир қозым,
Көңлимнің қууанышы жигерий-бәндим,
Мунда турай десем, йоқтур илажым,
Қанлар йығлап, ағламайын қал имди.

Кетер сәргиздана Хажиниязы,
Аманда болғайсаң көңлим қууанышы,
Белимнің мәдары, башымның тажы,
Сәуир қозым, Нағметилла, қал имди.

НАҒМЕТИЛЛАНЫҢ АТАСЫ ӘЖИНИЯЗҒА АЙТҚАНЫ

Бундын кетер болсаң имди сәргиздан,
Аллаярың олғай, атам, хош имди,
Көзлеримдин яш орныға ақар қан,
Мехрибаным, каабам, атам хош имди.

Сен кетерсең сәргиздана бел бағлап,
Мен мунда қалурман мудамы ағлап,
Кеше-күндиз йүрәк бағрымны дағлап,
Ғамхорым, атажан, каабам, хош имди.

Сапарың оң болып болғай куда яр,
Әўлия әнбия болғай мәдәтқар,
Не бизде, напақа, не либас бар,
Ғамхорым, атажан, каабам, хош имди.

Мен ушын ғам йеме, каабам, аман, бол,
Хәргиз ғам йемегил сен шадыман бол,
Хәр йерде йүрсең де, ата, аман бол,
Кетсең йолың болсын, ата, хош имди.

Сен кетерсең, халым не кешер мунда,
Сағ-саламат олғыл йүрсең хәрқанда,
Тез жетискил, йығламағыл, сен анда,
Ғамхорым, атажан, каабам, хош имди.

Йоқдын бизиң бар әйлеген қудайым,
Бизләрин бәладан сақлағай дайым,
Дийдарыңды несип еткей илаҳим,
Ғамхорым, атажан, каабам, хош имди.

Қайғы бирле кешер уғлың шаб руўзы,
Ғусса бирлән зағпырандек гүл йүзи,
Бизларни сақлағай қуданың өзи,
Ғамхорым, атажан, кабам, хош имди.

Сапарың оң болғай хәм де йолдашың,
Аллаға тәкие қыл хәм ет саўалың,
Дуғададур Нағметулла бул уғлың,
Ғамхорым, атажан, кабам, хош имди.

ХҮРЗАДАНЫҢ АТАСЫ ӘЖИНИЯЗҒА АЙТҚАНЫ

Ғызыр Ильяс олып сениң йолдашың,
Болғай ата сәңа аллаяр имди,
Қырық шилтән ғайып ерән олып йолдашың,
Әўлиялар болғай мэдәдкәр имди.

Ғиммәт қурын буўып белге хош олып,
Толып ташып, дәрья киби жош урып,
Аман-есен бир-биримизге хошылып,
Рәкибләрә болғай, жаҳан тар имди.

Ағламай найлейин, кетән йериң даш,
Сен болмасаң ақар көздин қанлы яш,
Баш аяғым ялаң йәне өзим яш,
Қудайым сизләрә болғай, яр имди.

Сағ-саламат болып, йәне өлмесең,
Разы ермән келип мени көрмесең,
Шул йерден, атажан, егер келмесең,
Янар йүрәкимде мың яра имди.

Келур келмасиңди имди өзиң бил,
Көзимдин қанлы яш ақар мисли сел,
Бәнага сен келмесең, ата, шул йерден,
Мунда уғлың, қызың болар хор имди.

Айралық, атажан, өлимдин яман,
Қудайым сақлағай бәләдин аман,
Кетер олсаң, атажаным, сәргиздан,
Аманда болғайсаң, ата, бар имди.

Көтерилди сениң несиебе, дузың,
Нәсиб олғай йәне көрмеклик йүзиң,

Хүрзада нашарың бир ялғыз қызың,
Кеше-күндиз мудар сана зар имди.

Болурман, атажан, қайғы-дүньяда,
Қудайым йеткергей мәксәд-мурада,
Көзидин яш төкип қызың Хүрзада,
Күндә хәрдам тиләкиңде бар имди.

Хүрзада хаққында дуўада дайым,
Келурсан бар олса тәнде бул жаның,
Дийдарыңды несийб еткей қудайым,
Хош аллаяр, атажаным, бар имди.

АҚЫЛ-НӘСИЯТ ҚОСЫҚЛАРЫ

ХӘР ЖЕРЛЕРДЕ ДИЛГИР МҮТӘЖ БОЛСАҢЫЗ...

Хәр жерлерде дилгир мүтәж болсаңыз,
Сонда белли дәркар үәждиң қымматы,
Несип айдап елден айра түшсеңиз,
Сонда белли үйде хәздиң ләззети.

Аңламай ләданға ашна болсаңыз,
Жақсы емес сөз астында қалсаңыз,
Душ келип нәмәртке меҳман болсаңыз,
Сонда белли ғош йигиттиң хызметі.

Зейни әйлеп хәр нышана түшмәгә,
Көңил қойып пәрұаз етип ушмаға,
Ғам-қайғыў, қәпесте көңлин ашмаға,
Сонда дәркар шийрин сөздиң ләззети.

Нәмәрттен бир нәрсе сораса ғарип,
Нәрсе бермес йүз мың барса жалбарып,
Жаманды өлимдин алсаң қутқарып,
Болмас хеш бир сеннен зәрре миннети.

Ғош йигитке түшсе қаттық саўдалар,
Достың зар йығлатып, душман табалар,
Кетпес хеш ызасы, беглер ағалар,
Ғош йигит наҳақтан тартса дөхмәти.

Дүнъяда Зийўардек дәртли киши йоқ,
Бийдәртлиниң аның билән иши йоқ,
Ялғаншыда зәрре көңил хошы йоқ,
Жоқшылықтан хәрдем шекер зәхметі.

АЙРЫЛСА

Ашықлар ағлайур ләйлиў-нәхары,
Қара көзли қадди далдын айрылса,
Руўзы-шәп қан йутып шекерлер зары,
Шийрин сөзли сүшүк тилден айрылса.

Ашық-машуқ ушун жаныдан кешәр,
Мудам ышқы отына өртениб пишәр,
Ер йигит қайғыў йеб, күндә қан ишәр,
Несиб айра түшиб елдин айрылса.

Сәмәк өлүр, суудын айрылса бир күн,
Қанаты суу болса, ушалмас сүйлин,
Қаршыға, ийтелги йәнә ақ туйғын,
Йемин табмас қоша балдын айрылса.

Елинен айрылған дийўана болур,
Ярынан айрылған бийгәнә болүр,
Хәррелер ушубан пәрўана болур,
Уясы бузылып, палдан айрылса.

Ғош йигиттиң дәўлети бар башында,
Хәм ағасы хәм иниси қашында,
Хәрким өз елинде теңи тушында,
Йигит қәдири болмас елдин айрылса.

Бағлар дала олур, келсе хұб бәхәр,
Қазан урса, солар ғуншалы-гүлләр,
Йылына йетмәйин азарлар тозар,
Қатунлар тул қалыб ердин айрылса.

Йигит қашшақ болур сөхбети болмас,
Ағайин-халықара иззети болмас,
Мейлис-мәрәкәда хұрмәти болмас,
Йигит қашшақ олуб, малдан айрылса.

Дәх дегәндә озан қанатлы қушдан,
Туяқы нәхәлли алтун күмүшдән,
Алма көз әреби ат қалур минишдән,
Қуйрығы дөкилип, ялдын айрылса.

Зийўар айтур саңа келер шум өлим,
Сөзле қазан урып солмайын гүлсиз,
Сөзлемектен қалур бул қызыл тилиң,
Бир күн шыбын киби жандын айрылса.

* * *

Тулпар деген ябы яңлы болмайды,
Таудан қайтпас дойнағынан айрылса,
Дәрт көбейсе тәнде дәрман қалмайды,
Жер таянып қанатынан қайрылса.

Адам уғлы хәрғиз ғапыл болмасын,
Қызыл гүли ғумшаланып солмасын,
Ақ жүзине сарғыш қайғы толмасын,
Халы қыйын қанатынан қайрылса.

Бул дүньяның көрки адам баласы,
Адамның да көкке жетер наласы,
Көңилдин көп болар қайғы жапасы,
Хош қылықлы сәуер ярдан айрылса.

Бұлбил кәпесте тур сайрарға тезден,
Шешенлер утылса туұрылық сөзден,
Көргишлер айрылса ол еки көзден,
Қыйын болар ғапилетте айрылса.

Бул дүнья өтерлер енди басыңнан,
Қатар-яраныңды алып қасыңнан,
Зәхәр-заққым етип ишкен асыңнан
Әрман билен бул дүньядан айрылса.

Бул дүнья бетердур, ойлаған жигит,
Жас үлкенге хешұақ бермеңлер сөгит,
Жақсы-жаман болар, ис болса бийқут,
Аның паркы адам елден айрылса.

Алғыр қус хор болар балдан айрылса,
Ер жигит хор болар малдан айрылса,
Жасы алпыс үшке шыққан мамалар,
«Бақтым қара» дейди шалдан айрылса.

КЕРЕК

Бағадыр ғошшақ жигитке,
Халыққа мәлим батыр мәртке,
Бәрдаш берер қайғы дәртке,
Жанажан ғардашы керек.

Жигит шықса узақ жолға,
Жаў-жарағын алып қолға,
Сермеп қылыш оңлы-солға,
Жол баслар сәрдары керек.

Малы көп сансыз байларға,
Апармай мереке-тойларға,
Кейнине салыўға қойларға,
Қулағы кесик қул керек.

Ўақтым өтти сәрдар деген,
Саўаш болса қардар деген,
Бул гәпимнің паркын билген,
Удайына айтыў керек.

Сөгис келтирип атаға,
Исин жиберип қатаға,
Аўылдағы кәтқудаға,
Саны жоқ пара пул керек.

Халық сораған аталыққа,
Исин жүритип қаталыққа,
Күш берип өнбес салыққа,
Халықты постырған шул керек.

Қумартып тегин ақшаға,
Адамды көмип пақшаға,
Халықты сораған патшаға,
Күнде-күнде урыс керек.

Сорлы пухара халыққа,
Қол созып бәрхә жарыққа,
Көнбей бир неше салыққа,
Жайнап-жаснар заман керек.

Өмиринше жарымай пулға,
Иси баспай бәрхә оңға,
Сорқайнаған сорлы кулға,
Жайнап-жаснар заман керек.

Шад болып дәўран сүриўге,
Паянлы дүнья көриўге,
Қатар - қурбы менен жүриўге,
Әжиниязға заман керек.

ҚӘДИРИНӘН

Хаўада ушқан боз қушлар,
Не билсин көлнің қәдиринен,
Тағ башында қашан марал,
Не билсин шөлнің қәдиринен.

Яқшы-яманны көрмәгән,
Бек болуб дәўран сүрмәгән,
Гүлнің тазасын термәгән,
Не билсүн гүлнің қәдиринен.

Ышқы шарабын ишмәйин,
Шийрин жанынан кешмәйин,
Йуртынан айра түшмәйин,
Не билсүн елнің қәдиринен.

Бүлбил фыған етән бағлар,
Ашық олан тынмай ағлар,
Көкни гезгән қарға-зағлар,
Не билсүн гүлниц қәдиринән.

Үстимиздән өтән айлар,
Түшти бу күн ахыў-ўайлар,
Едирәнләп йүрген әлейләр,
Не билсүн сөзниц қәдиринән.

Ах шекип бағрын сөкмәгән,
Көзинән яшын төкмәгән,
Нар болып йүкин шекмәгән,
Не билсүн йолның қәдиринән.

Яр билә сөхбет етмәйин,
Мурат-мақсудә йетмәйин,
Ашшы-душшыны татмайын,
Не билсүн балның қәдиринән.

Яр билен биргә ятмаған,
Шийрин ләбинен татмаған,
Нәзик белинен тутмаған,
Не билсин қолның қәдиринен.

Зийўар әжепдур заманлар,
Қәни мундағ қәдирданлар,
Өзин билмәс қыз-жаўанлар,
Не билсүн ярның қәдиринән.

БОЛМАСА

Яранлар, бир сөзди айтайын сизге,
Йигит гезә билмәс йошы болмаса,
Ақыл болсаң, пәхим әйле бул сөзге,
Неге гезсин, кеўил хошы болмаса.

Мәрт билән нәмәртти айырар саўаш,
Саўаш майданында керек қарындаш,
Шул майданда жаның кетсе, геўдең лаш,
Мәрт йигиттиң мәрт қардашы болмаса.

Баҳадырлар алла дийип ат салур,
Нәмәрт йигит шаппай майданда қалур,
Ислам дийип жаўға қылышын урур,
Қылыш кесмес, ғайрат-күши болмаса.

Ғош йигиттиң минген аты айланур,
Аны көрип мәртниң кеўли шайланур,
Алғаныңның зыя-зулпы таўланур,
Зулп ярашмас, қалем-қашы болмаса.

Йигиттиң шийрин тил ҳаялы болса,
Үйине қыдырып меҳманы келсе,
Алғаны салланып барыны берсе,
Меҳман күтсе, башқа иси болмаса.

Ақылы яқшының гийнеси болмас,
Яман адам гийне тутса умытпас,
Атқа минген билән кәтқуда болмас,
Йурттан асқан ақыл-хуўшы болмаса.

Хәр ким суўпы болса, нәпси кем болур,
Кеўли өлип, халый жайда гүм болур,
Нәпси өлмесе йигит билән тең болур,
Йәнә таат – ибадаты болмаса.

Йигит нәсийп шегип, ят елгә барса,
Анда барып шәкәр билән бал ишсә,
Ағайын-қарындаш ядына түшсә,
Нәйлаж йүрүр теңи-досы болмаса.

Ҳақ бәзиргән йолға шықса ярашар,
Күн-түн сегбир тартып дағ, шөлден ашар,
Базы ўақта кәрўан йолдан адашар,
Йолын билген кәрўан башы болмаса.

Мәртте ат болмаса атша жуўырар,
Өзинде йоқ болса тушип ким берәр,
Теңиниң ишинде өлгәндек болар,
Айтта-тойда минәр аты болмаса.

* * *

Тахт үстинде туран әдил султанлар,
Бир байша йоқ сорар ели болмаса,
Йүрәкләри ат башыйдек батырлар,
Қатынша йоқ ат-ярағы болмаса.

Моллалар хун чекип хатларын язар,
Бойнында фотасы дәрўиш ел гезер,
Баш-башыңа болып пухара тозар,
Хәр йуртның патшасы әдил болмаса.

Қудайым сақласын залым патшадын,
Тиләкинди тилә қадир кудадын,
Аўам яхшы мундағ молла-хожадын,
Қәлем йонып язар хаты болмаса.

Неләр болғыўсыдур, бу шын кеўилдур,
Қазан урса солар ғуншалы гүллер,
Шәменлерде сайрап турған бүлбиллер,
Торғайша йоқ, қонар гүли болмаса.

Бу сөзни айтайын, ағалар беглер,
Сөз сөйлесем, сөзге дүшмес гөдеклер,
Ушып йүргән куўы-ғазы өрдеклер,
Халы қарап, дүшер көли болмаса.

Ақыр бир күн болур ақыр заманы,
Исрапул сүргини йықарлар дағны,
Қыран қуслар көрсе ушпаслар аңны,
Туў қуйрығы қос қанаты болмаса.

Ақыйрда яқшыдан пығыллар қашар,
Қағаздын йүзинән қалмай хат өшәр,
Ябандағы суўсыз арыққа уқшар,
Хәр кимниң сахаўат қайыры болмаса.

Жақсыға мал менен жаман тең болур,
Жаман көңил жақсылардан кем болур,
Ер жигитлер өз теңинен кем болур,
Айдар малы, минер аты болмаса.

Дүньяда Зийўардай дәртли киси йоқ,
Бийдәртлиниң аның билән иси йоқ,
Жалғаншыда зәрре көңил хошы йоқ,
Яры үлпет бирәдары болмаса.

МЕГЗЕР

Қыял етсем мениң көңлим,
Ертлеўдеги атқа мегзер,
Бир достыңнан кеўлиң қалса,
Ғәлет жазған хатқа мегзер.

Халайықлар, ойлап қара,
Татыўласар кем-кем ара,
Дус болсаңыз яқшы яра,
Өмириң гүлистана мегзер.

Ишиң толар намыс-арға,
Кеўил бермес рузигарға,
Исиң түссе пейли тарға,
Қәпеске түскене мегзер.

Жипек минсиз, шын биймәләл,
Сөзлери шекер, ләбинде пал,
Қолыңа түссе бир гөззал,
Өмириң хошхала мегзер,

Ишиң толса әрман-шерге,
Кеўлиң мегзер қара жерге,
Жаман қатын жақсы ерге,
Таўсылмас дөхметке мегзер.

Хош жигит болса хәмрайың,
Не қайғың бар, не пәрўайың,
Гүлистан кеўил сарайың,
Қыс күнлериң жазға мегзер.

Пуллы болса кәспи-кәриң,
Душпанлардан өнер арың,
Хәмме сениң досың-ярың,
Төрт жағың кублаға мегзер.

Келтирсем ақыл-ойымды,
Дүньяның жоқдур тойымы,
Азада қыздың қойыны,
Жәннеттиң бағына мегзер.

Абадандур оңың-солың,
Жетеди хәр жерге қолың,
Болса жеделли мәрт улың,
Кеўлиң бәлент таўға мегзер.

Алыс-жақынды билмесе,
Кейнинде көзге илмесе,
Тийисли ҳақыңды бермесе,
Ағайының жаўға мегзер.

Сыр шашпас адам данасы,
Орынланар сөз сарасы,
Жаман қоңсының арасы,
Күнде жәнжел-даўға мегзер.

Көкке жетер шеккен налаң,
Ойран болар жигер, санаң,
Ахмақ болса туўған балаң,
Өмириң зимистана мегзер.

Халайықлар, қулақ салың,
Буйырғаны мүлки-малың,
Кеўлиңнен шықса хаялың,
Беҳиш ғулманына мегзер.

Туўысқаның болса пасық,
Жөн билмеге жүдә жасық,
Алыс-берис жоқ сыйласық,
Туўысқаның жатқа мегзер.

Халайыққа көз салмаса,
Ағайынди танымаса,
Балаң тилиңди алмаса,
Ишиң жанған отқа мегзер.

Халыққа машқул тасқын дәўлет,
Хеш кимге болмаған үлпет,
Етпеген қайыр-сақаўат,
Мийўасыз бир талға мегзер.

Арасатшыл шын хунаба,
Етпесе ҳаққыңа дуўа,
Мәселе айтпаған улама,
Суўы жоқ арнаға мегзер.

Ийемен деп уллы атаққа,
Аты белгили елатқа,
Жайылмаса сөзи халыққа,
Шайыр гөне тамға мегзер.

Адам улы – бәри адам,
Ҳаллас урғыл, кеўлим шадлан,
Пазийлет билмеген надан,
Төрт аяқлы малға мегзер.

МЕГЗЕР

Қыз бала кемала келсе,
Алмадек пишкәнә мегзер.
Мәўжиреп аққан дәрьядай,
Толысып ташқана мегзер.

Шар тәрәпке көзин салып,
Яр дәрдинен күйип-жанып,
Бир сөйлескен естен танып,
Шарапатлы жазға мегзер.

Он сегизге келсе жасы,
Құлпы дөнер көзи-қасы,
Ақылыңды алар жилұа-назы,
Таза ашылған гүлге мегзер.

Тал шыбықтай таўланып,
Таўыс киби ол сайланып,
Он тоғыз жаста доланып,
Ақылдан сасқана мегзер.

Бадам қабақ, жүзінде қал,
Жолына бағыш дүнья-мал,
Қумар көзли, зулпы тал-тал,
Он төрт күнлик айға мегзер.

Жаның ерир саўлатына,
Йош берген көңли шадына,
Гәплескен жетер мурадына,
Қолы жеткен хажға мегзер.

Қарасаң кәдди далына,
Келбети, сийне-салына,
Қанған дийдар жамалына,
Қанып ишкен палға мегзер.

Халлас урған көңли қасте,
Көңил қосып ярыў-досқа,
Тоқтар емес таўда-таста,
Қус киби ушқана мегзер.

Яш жигитдур ахыў-зары,
Жаныңды алар көз қумары,
Түссе жүзине дийдары,
Қәдир сағымына мегзер.

Қағып кетсе көзи шалып,
Жилұа оты жаныңды алып,
Бир сөйлескен мийри қанып,
Шыпалы хастеге мегзер.

Тарттырған нешшеге зары,
Сүйгеннің тарқар қумары,
Сийнесиниң қос әнары,
Беҳиш алмасына мегзер.

Яр жолында болып әда,
Бирнешени тутып яда,

Мысал делбе жигирмада,
Сахаўатлы байға мегзер.

Бийўафадан яры болса,
Жолын тосып, күйип-жанса,
Анасы жибермей қалса,
Зиндана түшкене мегзер.

Мал байлаған ярын сүймей,
Қостарым деп көзге илмей,
Қупияда ойнап-күлмей,
Минилмеген тайға мегзер.

Келсе бир күн мал байлаған,
Кеўлин ашып сорқайнаған,
Басын тарта алмай саўдадан,
Саллаққа түшкене мегзер.

Қабыл алып, толып таспай,
Ықлас пенен аяқ баспай,
Көйлек шешип кеўлин ашпай,
Дозаққа түшкене мегзер.

Мал бергени қайыл болса,
Қолына узатып алса,
Қәдирданы изде қалса,
Тахттан түшкене мегзер.

Жасы өтсе жигирмадан,
Өткени қыйын гирядан,
Жәрдем таппай бийўападан,
Өмири әрман-шерге мегзер.

Баяғылар хабар алмай,
Ойнап-күлип мийри қанбай,
Ойлаған мәқсети болмай,
Байлаўлы бир қуска мегзер.

Жасы өтсе жигирма бестен,
Әрман-шер шығады иштен,
Бир әрманлы қолға түскен,
Иси минет, назға мегзер.

Пәсең тартар кеўли әстен,
Хаўаланған бәлент-пәстен,
Жигирма төртте, жигирма бестен,
Нама кескен сазға мегзер.

Жигирма алты, жигирма жети,
Туўры қарар саған бети,
Өсип-өниў хақ нийети,
Қурық басқан ғазға мегзер.

Делбе яңлы тасып-толып,
Ул-қызының анасы болып,
Қызыл жүзи гүлдей солып,
Қазан урған гүлге мегзер.

Халықтың сорына көнип,
Ислери насырға дөнип,
Үрпек шаш, сары тис болып,
Жанып сөнген отқа мегзер.

Отыз бес пенен отыз алты,
Баяғылар ядтан қалды,
«Өлим бергир» сөздің салты,
Мысал гөне қапқа мегзер.

Халайықлар, пәхим ет аны,
Қырқында болады кәйўаны,
Көбейер хазар, гүманы,
Жолдан адаскана мегзер.

Дүньяпараст болып шунақ,
Жәнжел табар келсе қонақ,
Қырқ бесте болар қызғаншақ,
Қызығы қашқана мегзер.

Пәтиўасыз хәм умытшақ,
Суў көтермес ол ашыўшақ,
Еллиде болар мақтаншақ,
Бир дағдан ашқана мегзер.

Шашы жумақтай ақ болар,
Адамгершиликтен сап болар,
Талабы сарсық гәп болар,
Алды бәлент таўға мегзер.

Бул дүньядан гүдер үзер,
Болып атқан исти сезер,
Басын қосып шөбире езер,
Дүньядан қайтқана мегзер.

Ғаррысы менен қас болар,
Баўыры қара тас болар,
Күннен-күнге қаллаш болар,
Жолға сайланғана мегзер.

Өлимнен келгендей хабар,
Шадлығың насырға шабар,
Аржағы таўсылмас сапар,
Бул дүнья ялғана мегзер.

Қыялым гезер ҳәр жаққа,
Бир гезлеспей дәўлет баққа,
Сақал-муртым толды аққа,
Әжинияз әрмана мегзер.

ХӘР КИМ ХАТАМ БОЛУР ПАНИЙ ДҮНЬЯДА

Хәр ким Хатам болур паний дүньяда,
Бар болып дәўлети, болса ҳиммети,
Хәр кимлер етеди мақсуд-мурада,
Дурыс болса ықлас пенен нийети.

Кешти бу дүньяның малы-әмўалы,
Болса сақаўаты, хайры-ихсаны,
Ер йигитке келсе бир күн мийманы,
Келур мийман билән худа рәхмәти.

Бақыллар үйинен от-суў алдырмас,
Бир тон кийсе, он жылғаша тоздырмас,
Келсе мийман «жайым жоқ» деп қондырмас,
Ғаний болып, бар да болса дәўлети.

Яқшы болса ер йигитниң жананы,
Йигитниң ишинде қалмас әрманы,
Яман болса мәрт йигитниң алғаны,
Башында дүньяның қайғы-күлпети.

Дәўлетиң кем болса, алғаның яман,
Жылында үйине келмейди меҳман,
Зайыбың яқшы боп, болса мийирман,
Қатын емес, ол бир қуда нәғмети.

Адамнан шәрим етпей, қорықпай алладың,
Руўза тутмай хәм оқымай салатың,
Жаман қатын күн-түн гезер елатың,
Байы сапар шығып кетсе бир жети.

Зийуар айтар ҳақ эмирине бол қайыл,
Ҳақ жолында қурбан болды Исмайыл,
Қахәрленип келсе бир күн эзрайыл,
Бермей таслар бир дем ҳасла мәўлети.

КЕРӘК

Шар тәрәпдин меҳман келсе күтмәгә,
Әўелха йигитке ҳиммәт-ҳал керәк,
Дилжәм болып үйдә тыныш ятмаға,
Көп генә бийҳисап дүнья-мал керек.

Йигит керәк дәрья киби ташмаға,
Кеўил пәрўаз етәр көккә ушмаға,
Үйге меҳман келсе, кеўил ашмаға,
Әдепли-әрканлы уғыл-зат керек.

Қулақ сал, яранлар, пәҳим үгиткә,
Мийўа питпес қара тала, сөкиткә,
Беш күн ойнап-күлген ғошшақ йигиткә,
Қалем қаш, қыпша бел, кәдди дал керәк.

Тентеккә – жудырық, мәжгүнгә – урыш,
Жиллигә – төбәләш, палўанға – тутыш,
Бедеўгә – йуўырыш, буўданға – йүриш,
Ябыға хәм қуйрық билән ял керәк.

Дийқанға жер керек, туқымыў – хөккиз,
Бүлбилгә гүл керәк, назбайыў – әфруз,
Балықшыға дәрья ишрә, я теңиз,
Кишти керәк, йоқса жекен сал керек.

Йук салмаға Шынмашыныў-Бухара,
Русы, ноғай, Ходжәнд йәне Херата
Ҳақ бәзиргән саўдагәри базара,
Тақ өркешли әлўан-әлўан нар керек.

НЕ БИЛСИН

Бир шопан дәстине түссе бир алмаз,
Шақмақка ҳарж етер, қәдирын не билсин,
Қаразбан қолына түссе бир алмаз,
Қанатын қайырар, қәдирын не билсин.

Аспанды берк етпес Дабр, Қурмийан,
Беглик ете билмес берим-бермиян,

Дүзде ашлық машақатын көрмиян,
Үйде ыссы нанның қәдирин не билсин.

Жүз кәдем жер пиядадан жүрмиян,
Аттың қәдирин билмес йолда ҳармаян,
Кемеси дәрбентте дилгир болмаян,
Қырда кара жердиң қәдирин не билсин.

Байларға ярашар қайыр – сақаўат,
Пақырға ярашар сабыр-қанаат,
Хәр сүрен тажыға түссе шапқыр ат,
Палан шекип сүрер қадирин не билсин.

ЙИГИТЛЕР

Ер йигит қолында малы болмаса,
Ялғаншыда өз теңинен кем болур,
Әреби ат арыса, жалы болмаса,
Арқасы яғырдан бойы ләң болур.

Йигитке әреби ат керек, әўелха,
Екинши зәң керек хошрей, базийа,
Андын соңра перзент керек хәм дүнья,
Дүньясызлар ләйлиў-нәхәр тәң болур.

Хош жигитке керек бир яры зийба,
Қәлем қас, кара көз, қамәти – рәғна,
Йигиттиң қатыны болса бийхая,
Күнде үй ишинде ғаўға жәң болар.

Жаман қатын ериниң айтқанын етпес,
Сөзини тыңламас, кеўлине жетпес,
Күнде үй-ишиниң ғаўғасы питпес,
Мәрт йигиттиң мударм халы тәң болур.

Жаманнан жақсының сорасаң парқын,
Аспан жер арасы андын көп жақын,
Жаман қатын бийзар етер елатын,
Сөйлегәндә жақсы менен тең болур.

Жақсы қатын ерур куда неғмәти,
Өпсең, қушсаң әзиз жанның рәхәти,
Жақсы ярдың беглер билән сөхбети,
Ялғаншыда жәннет билән тең болур.

Үйленсең үйленгин сорап хам затын,
Исмин, нәслин, жети пушты-әждадын,
Беглер әлге түссе бир жақсы қатын,
Үни шықпас, аның фейли кең болур.

Әжинияз дер, ғийбат сөзди сөйлеме,
Үрд етип, ғийбатты өзин излеме,
Қой сөзинди, муннан артық сөзлеме,
Буннан көп сөйлесең, сөзин зәң болар.

* * *

Қыш ақрабы яқшы ғайры елаттан,
Ғайры елат яқшы жаман зүрияттан,
Жорғасыз, жүриссиз бир шабан аттан,
Қос арбаға белли өгиз яқшырақ.

* * *

Қасқалдаққа бир ағары май питсе,
Ғарқылдасып қонар көлин танымас,
Патшаның дәўлеті қайтайын десе,
Көзине май питип елин танымас.

БОЛУРМЫ

Ўәлий күңлим, хәр жайларда доланма,
Хәр жай демәк билән имкан болурмы?
Сөзлегәндә сөзниң парқын билмәгән,
Адам демәк билән инсан болурмы?

Йигит керәк өз жайында сөзләсә,
Хәр кимсә сыр бермей, сырын гизнәсә,
Қәдирин биләр бир қадирдан изләсә,
Қәдирин билмәс жая меҳман болурмы?

Аллам берсин бәндесиниң мурадын,
Кәмрән катиби язарлар хатын,
Бәршени яратқан қадир қудадин,
Инаят болмаса, султан болурмы?

Хош йигиткә абрай керәк, мал керәк,
Мүршидләрә батын керәк, хал керәк,
Ақырат истәсең, дуғры йол керәк,
Күңил хош етмәсә, гириян болурмы?

Хош йигиттиң аты-тоны шай болса,
Алан яры ақлы өзинә тай болса,
Уғлы-қызы болуб, йәне бай болса,
Яланчи дүньяда әрман болурмы?

Яқшыны пәхим әйле сөзлэгән сөздин,
Яманның парқы йок, көз бирлә йүздин,
Әдебсиз, әркәнсиз бийпәхим қыздын,
Хошрей болмақ билән жанан болурмы?

Зийуар айтур, аллам, өзин шад әйлә,
Атым-тоным, көңил-хошым бар әйлә,
Қол-аяғым, башым, көзим сағ әйлә,
Мендин ғайры дәрдә янған болурмы?

ЖАҚСЫ

Адам улы адам қадирин билмесе,
Оннан дүзде отлап жүрген мал жақсы,
Айтқан сөздің мағанасын билмесе,
Ол адамнан тилсиз өскен лал жақсы.

Дүньяға шыққан соң бергей қудайы,
Ден-саулықтың болмас хеш теңи-тайы,
Хәр кимнің өзине Мысырды жайы,
Шүкир-саңа етиң, қәдирин бил жақсы.

Кисиниң ярына күлип баққаннан,
Шыбын жаның ышқы отына жаққаннан
Өз бойыңа түрли насақ таққаннан,
Өз ярыңның тәрбиясын бер жақсы.

Гийне қылып журтты таслап кеткеннен,
Қәдирин билмес жерде хызмет еткеннен,
Жат елдерде мүсәпирлик шеккеннен,
Урып-сөгип қорласа да ел жақсы.

Сақлағайлар куда патша қахринен,
Жырақ сақлағайсаң шайтан шәринен,
Миннетли пал ашшы болар зәхәрден,
Күлип-ойнап берген зағара жақсы.

Туұры жолды таслап қыйсық кеткеннен,
Дос болып досынан гәпин гизнеген.
Досқа қылап қылып ялған сөзлеген,
Оннан он бес жасар арбат жақсыды.

Жол билмесең, жол сораңыз билгеннен,
Гүдер үзбе ықрарында турғаннан,
Яман менен қырық жыл дәуран сүргеннен,
Яқшы билан бир дем сәўбетлер жақсыды.

Көп гездим, яранлар, шадлы дүньяны,
Өтирикшиниң болмас анты-ийманы,
Хәргиз жақынлатпас келген мийманны,
Жылаған мүтәжды, куўантқан жақсы.

БӘРШӘ БИРДЕЙ БОЛҒАН ЕМЕС

Бәршә адам теңдей емес,
Сен қоймағыл йуртқа әбес,
Биреў ақыл, биреў ғапыл,
Бәршә бирдей болған емес.

Қудаға қас илмиғайып,
Сөз айттың бизге әжайып,
Бенде йоқдур ҳеш айыпсыз,
Бир кудада жоқдур айып.

Сөзиң найза сипет өтер,
Өз башыңа сөзиң жетер,
Қанша өзиң билгиш болсаң,
Бир билмеслик чеге өтер.

Ол әжелин көрип болмас,
Алдын болжап билип болмас,
Бәршә мақлуқ бирдей емес,
Билмеске ыза берип болмас.

Биреўде бар питкен ақыл
Жуқпай кетер сүрткен ақыл,
Ойдағыны билип болмас,
Бурынғыдан қалған нақыл.

Төрт тәрәпиң кубла емес,
Сен қылмағыл журтқа әбес,
Биреў ақыл биреў ғапыл,
Бәрше бирдей болған емес.

Сөзиңниң хаслын ес билипсең,
Басқаны нәкәс билипсең,
Сен етмегил тәкаббирлик,
Йуртны өзиңнен пәс билипсең.

ЯҚШЫДЫ

Бирге отырған, әй, йигитлер,
Аңырғаннан сөз яқшыды,
Дегишмә айтың хәр қызға,
Хош йигиткә қыз яқшыды.

Ушар өрдек билэн ғазлар,
Қуб яқшыдур сүхбәт-сазлар,
Аңырағаннан қатар қызлар,
Сизийү бизгә сөз яқшыды.

Бийлар кеңес сорар ханнан,
Сөз сорады қыз жаўаннан,
Қатар қызлар аңырағаннан,
Дегишме айтқан көп яқшыды.

Йигит кумар чай ишмәгә,
Қыз ушын жаннан кешмәге,
Қулақ салың қатар қызлар,
Сөзим болур дегишмәгә.

АХЫҰ-ЗАРЫМ, СЕНИҢ ҚАСЫҢДА БОЛСАМ...

Ахы-зарым, сениң қасыңда болсам,
Хүршиди хәйкелдек жамалың көрсем,
Кеше-күндиз сениң менен бир жүрсек,
Деген тилеклерим хақтан бар енди.

Ышқы отына түскен йигит мәрт болар,
Шеккени күн-түни ах-хәсирет болар,
Ашықлық дегениң яман дәрт болар,
Тәўәккәлди бир аллаға қыл енди.

Көп қайғырсаң көзлериңе нәм толар,
Думан басып жәхән жүзи зәң болар,
Қызыл жүзиң зафырандай рәң болар,
Сәўер ярым мениң фәндим ал енди.

Ашықлық ямандур жүзиң солдырур,
Ышқына төзбеген дәрттен болдурур,
Сырласпасаң, ишиң толып өлтирур,
Биз бенен мудама сырлас бол енди.

Ах мени ярым деп пәрияд әйлеме,
Берк әйле, көңлиңди нашад әйлеме,
Яқшыны нийет қыл, яман сөйлеме,
Бул сөзди ядыңа яқшы ал енди.

Ғайры менен босқа үлфат болмағыл,
Өзиңе хәм маған қайғы салмағыл,
Менде басқа яр йоқ, гүман қылмағыл,
Мен сениң ярыңман тахиқ, бил енди.

Қосқай дийип бир алладан тилермен,
Ышқың ғырақына дайым күйермен,
Тахир киби хәр қыялға дөнермен,
Зийуарыңды хәйран етпей тур енди.

АРЖАҒЫНДА БОЛМАҒАНША

Ҳаслы бузық сөзди билмес,
Нәсиятқа көңил бөлмес,
Айтқаның кулаққа кирмес,
Аржағында болмағанша.

Жақсыларды қәдирлемес,
Ҳеш нәрсени зейни илмес,
Силтеген жолына жүрмес,
Есесине қуймағанша.

Қәдирин билмес туўған елдиң,
Парқын билмес алтын-зердиң,
Қәдирин билмес нағыз ердиң,
Басына ис түспегенше.

Көркемлерге көңли толмас,
Қатарына нәзер салмас,
Яқшы ярдың қадири болмас,
Бир ямана түспегенше.

Қуўанып көңли жай болмас,
Жай болса хәм қолай болмас,
Асырап алған перзент болмас,
Камарыңнан өнбегенше.

Баҳасы жоқ ҳасыл заттың,
Парқы кәндур азаматтың,
Қәдири болмас жақсы аттың,
Пияда жол аспағанша.

Қәдирин бил барлық жанның,
Маңлай терден өнген дәнниң,
Қәдирин билмес астың-нанның,
Бес күн зарын тартпағанша.

КЕРЕҚДУР

Әуел күндә хош йигитке,
Бир әжайып ат керекдур,
Меҳман хызмет етмәгә,
Соңыра қол-қанат керекдур.

Ат йоллар шапып асаңда,
Қылышдан қанлар сашаңда,
Мәрт басына ис дүшәңдә,
Йигитке ғайрат керекдур.

Ғаниме қаршы баранда,
Душманнан өшин аланда,
Аман-есен сақ келәңдә,
Йигитке мурат керекдур.

Ғулпағы белигә дүшән,
Сөзлегәңдә зейнин ашан,
Дәрья киби толып ташан,
Әжеп уғыл зат керекдур.

ҚОНАҚ КЕЛСЕ АРЫҚ СОЙМА

Қонақ келсе арық сойма,
Семизини былай қойма,
Бул дүньяға көңил қойма,
Паний дүнья өтер-кетер.

ХӘР КИМ

Хәр ким бул дүньяда бир иш билейир,
Әлини көтерип алғыр баз билән,
Яне бирпаралар кеўилин қошлайыр,
Дуўтары әлинде шертип саз билен.

Хәр яна дөнедур кеўили қыялы,
Бул сөзимниң хасла йоқты ялғаны,
Ялғаншыда болмас кеўил әрманы,
Ойнап күлсең таўып яқшы қыз билән.

Йигитлер, яқшы менен ойнайын десең,
Уйқыңнан кешерсең, ойнайып-күлсең,
Шул күн яқшы қызның үйине кирсең,
Ойнайып уйқлатпас қылық наз билен.

Базы қызға биреў үәдени берсе,
Шул күни қаст етип, үйине кирсе,
Ойғатмақлық ушын басын шайқаса,
Хасла жууап бермес уйқысы билән.

Қыз болғанның бәри барабар емес,
Жақсы қыз хәркимниң сөзине ермес,
Ярыдан ғайрыға кеўилин бермес,
Йүрсең хәз етерсең шундай қыз билән.

Жигит кыздың парқы барабар болур,
Ебин тапқан жигит ойнайып-күлүр,
Гә жигит кыз аңлып елин бүлдирүр,
Өзи сөйлеспеген ҳасла кыз билән.

Ол жигит адамның қәдин билмес,
Айтқанын, дегенин хәркимсе қылмас,
Әўелде оңбаған ақыр хәм оңбас,
Сөйлесип көрмеген тәнха кыз билән.

Жаман адам қоз таслайды араға,
Жақсы кыздан дүнья-малың садаға,
Жаман кызлар өзін сатар параға,
Иси болмас жаман, жақсы сөз билән.

Яқшы болса ғош жигиттиң ашнасы,
Чай-шекерге толы болур қалтасы,
Арадағы әйлеп жүрген жеңгеси,
Қыз-жигитти абырайлы етер сөз билән.

Молла Зийўар айтар ярын сөз қылып,
Ярға ашық болса, кеўилиңди берип,
Муны молла оқыса хош хаўаз қылып,
Бақсы-жыраў айтсын әлде саз билән.

НӘСИЙХАТ

Сөйлесе шийриндур жаҳанда тили,
Келсе шады қуррам боладур ели,
Әрман билән өтти ол Мақтымқулы,
Ол хәм нема көрди, әй дүнья, сендин?

Зал, Рүстем не көрди етти йүз яштан,
Күши бирлә отлар шығарды тастан,
Отыз бес йыл язды Фердаўсый дәстан,
Ол хәм нема көрди, әй фаный сендин.

Бул жаҳанда болып өттилер Қарун,
Аямай бердилер қолында барын,
Әжел оғы тыңламады дад-зарын,
Ол хәм өтип кетти, әй фаный, сендин.

Дейдилер әййемде өттилер Әлесту,
Асманий-заминин билди Әфлатун,
Жан алып, жан берди улықман Хәким,
Булар хәм өттилер, әй фаный сендин.

Дүньяда өттилер нешше мың алым,
Иштен алып жықты мийримсиз залым,
Физулий, Фердаусий дүньяға мәлим,
Алар да өттилер, әй фаний, сендин.

Хеш ким өтмес залымлыққа Шыңғыстан,
Еситкенлер үн қосысып йығласқан,
Титирести Индистаныў-Гүржистан,
Ол хәм өтип кетти, әй фаний, сендин.

Хорезм йўртлары болдылар харап,
Хийўаны бүлдирди нешше жыл сорап,
Мәдрәхим, Нәдирша бердилер азап,
Олар нема көрди, әй фаний сендин.

Бир күнлери келер кашақлара яз,
Сэзенде, гөйенде болыр сәрпараз,
Бу қыссаны язды Зийўар-Хәжинияз,
Ол хәм нема көрди, әй фаний сендин.

КЕРЕКТІ

Адамды жаратқан қәдир қудайым,
Бендеңе тәўекел рәхим керекти.
Панахында қуп сақлаңыз илаҳим,
Бир басқа бир өлим болса керекти.

Мен өзим йығлайман рәхим ет дийип,
Ойлаған ой мақсетиме жет дийип,
Жол болғызып шадыманлық ет дийип,
Бир басқа бир саўда болса керекти.

Заманның пәсенти жыл-жылдан бетер,
Хәрким биле-билсе қорыққанын күтер,
Патша, беглер халыққа қысымын етер,
Буған қашан зәўлим болса керекти.

Бенделер хәсиретте, қайғыў-ғәплетте,
Бир теңлик деп бирнешелер үмитте,
Қудайым, қалдырма қайғы-хәсретте,
Бир басқа бир саўда болса керекти.

Ақыллы бол, адамларға көп сардар,
Ойлан, болмас иске сен болма қардар,
Халықты йығлатса бир нешше мурдар,
Залым иси рәўан болмас керекти.

Бул дүньяға келген менен өлерсең,
Өлмесең ақыры нәўбет көрерсең,
Хәм пасент ғәплет пенен жүрерсең,
Бир басқа бир саўда болса керекти.

Дүньяға шыққан соң шалқып жүриўге,
Жақсы-жаман заўқы сапа сүриўге,
Шады куррамлықта бәлки көриўге,
Халық билән ғалаба ғайрат керекти.

Адамлар хәр дайым көтерер басын,
Көзиниң сүртерге халық билен жасын,
Күш келтирер, хуш келтирер ықласын,
Ғалаба атланыс болса керекти.

Зийўар шекер бул айтылған сөзине,
Асығыста айтты керек сөзини,
Мақтанғандай бул қағаздың жүзине,
Тәрип етип айталмаса керекти.

БОЛМАС

Яқшының бир сөзи мәўинәт тажы,
Яманның бир сөзи зәхәрдин ашшы,
Хош йигит дүньяның болса қаллашы,
Ол жигит үйиндә меҳманы болмас.

Ямана сөз айтсаң бақар изиңә,
Қулақ тутмас хәргиз адам сөзинә,
Беш-оңлы киши кән көринүр көзинә,
Яманның меҳманға хұрмети болмас.

Хаял яқшы болса, күңлиңни ашар,
Хаял яман болса абырайың қашар,
Яман адам достдын қашар, ўә кешәр,
Яманның, яхшыға хұрмети болмас.

Яман зәндин күңлүң дөнер хәр яна,
Яқшы зәң көз шытмас келен меҳмана,
Ол адам анадын туўған ягәнә,
Пул бериб алсаң хәм қымматы болмас.

Яқшы досға бергил наньў-шөрекиң,
Қайтармас сөзиниң болса керәкин,
Базы нәкәсларға берә көрәкиң,
Күниңдә бир пулша миннети болмас.

Келхә көңлим бул дүньяға бегәнмә,
Ялғаншының бир дәм пурсаты болмас,
Ақыл болсаң ақыбетин ғам әйле,
Иймандын ғайрының пайдасы болмас.

Доса дуғры керәк, душпана – хийлә,
Адамдын яшырма, туғрысын сөйлә,
Дуғры йүргил, игри йүрмәгил йола,
Яланшы рәсұаның паяны болмас.

Бийұафадур дүнья соңы пуш болур,
Әжел йетсә бир күн көше көш болур,
Зийұар айтур ақылсызға ҳеш болур,
Яманның яқшыға сөхбети болмас.

ЮМОР-САТИРАЛЫҚ ҚОСЫҚЛАР

КЕРӘК

Қой келүб сұйса шелекке, нәзеринни салмағыл,
Бирнемәрсе көрип андын, ақлың хайран болмағыл,
Бул ишни көргил өзиңдин, сен қазақдын көрмәгил,
Тут мениң пәндимни ал, сен мәсжиддин шықмағыл
Бул шәриятға сүйениб, бергәнің йутмақ керәк.

Қадириұ-ғаффар ерүр ол, сен үмийдің үзмегил,
Мен яман көрдим бу ишин, енди қырны кезмәгил,
Нәзерин түшса табаққа, ол таамдин безмәгил,
Екки көзиң таңубал, сен бир нәмәрсә сезмәгил,
Сүт ишәрдә тилиңни қол билә тутмақ керәк.

Биз ғәриб елдин шықыбмыз, бу елатны изләйүб,
Бу илимгә тәкие қылдық, шум дүньяны көзләйүб,
Бир шошайған үйгә кирдүк, нәхий-мүңкир сөзләйүб,
Айтмадуқ бу шариятны, ол қазақға түзләйүб,
Шум палид йолдың шықарда моллалар кетмәк керәк.

Қуп кәкир, хәр ян сәкир, гүпшек көшерди майлап ал,
Сийсәри жылытпа ишип, бел-балталарды сайлап ал,
Қой тери постын кийип, белиңди мәккәм байлап ал,
Шайды қой, пәтирди қой, қолыңа айры, арқан ал,
Сен барғаннан титресин, гүллән тоғайға қайғы сал.

Қызлары ким айды-байрамда минәрләр ат үстигә,
Йигит илә ат шападур тағ-төпәнің үстидә,
Хуўки қарсақы киби салсаң қулағың сәстигә,
Башыда бир шаршы руўмал, дойыр аларлар дәстигә.

Қызлары жүк алдында тәнха жатарлар уйықлайып,
Наў жаўаны келип аңа хәзил етерлер бақлайып,
Малы берген ышқыны қоя билмес сақлайып,
Яры келип зар етерлер, бәкәрәтин йоклайып.

АЛА ҚУС

Аспанда жүр ала-ала көринип,
Жерге түссе қуйрығынан сүринип,
Балақ жүни тепкиринен түрилип,
Тарландек титиринер бизиң ала қус.

Ала қустың бир минези артықты,
Байбосынның бир таўығын тартыпты,
Ел болып қәхринен аның қорқыпты,
Ала қус емесдур, бул бир бәлә қус.

Ала қустың бүркит киби тырнағы,
Ұасла жаздырылмас урса қанаты,
Елге аўыр түссе керек салмағы,
Соныңдай биймаза бизиң ала қус.

Ала қус тәрийпи журтқа жайылды,
Қораз-таўық бәри жиннен айылды,
Алған аўы мерекеде сойылды,
Соныңдай зәбердес бизиң ала қус.

ДҮЙСЕН ҚАНДЕКЛИ

Алсаң нәсийхатым, тутсаң сөзимди,
Өлтир көк ийтинди, Дүйсен қандекли,
Ақыр бир абыройсыз етер өзинди,
Өлтир көк ийтинди, Дүйсен қандекли.

Ийт уғырлық қылмас бежерсең бастан,
Күнде бир тойдырсаң қарныны аштан,
Кимсани айыраp сыпыра-шанаштан,
Өлтир көк ийтинди, Дүйсен қандекли.

Бул ийт уғырлық қылар яқын, йырақтан,
Кимди айыраp майдан, кимди-торақтан,
Айрылып көшерсең күлкихожақтан,
Өлтир көк ийтинди, Дүйсен қандекли.

Хәр қәдем атқанда таўшан алса хәм,
Атасы арабтан туўра келсе хәм,
Әкеңниң көзини көрип қалса хәм,
Өлтир көк ийтинди, Дүйсен қандекли.

Сүриўли қойың жоқ, я пада малың,
Сонда хәм мурныңда бир қап шамалың,
Әлхасыл, өзиңе қалар обалың,
Сол ийтинди өлтирмесең, қандекли.

Бул ийтиңниң пайдасынан көшпесең,
Я айрылып, елден аўлақ көшпесең,
Жегип күшин, саўып сүтин ишпесең,
Өлтир көк ийтинди, Дүйсен қандекли.

КЕРӘКТИ

Мен айтайын имди келип тәрийпин,
Әдеп бурынғыдан қалса керекти,
Ерте туруб атасының үйине,
Келин ялаң аяқ барса керәкти.

Бурынғы адамдын қалған үәсият,
Гөне адамларда бардур қәсийет,
Аларның айтқаны-бары насийхат,
Қәсийәтсиз имди болса керекти.

Елге хәрбир түрли келинлер келәр,
Бүгин келса, таңда ахалап күләр,
Ата-анасыйға нәсийхәт берәр,
Шул үйгә сардарман десә керәкти.

Йәне хәм бир түрли келинләр келәр,
Бүкин келсә, таңда елләрин гезәр,
Үйдә иши болмас, өз бойын түзәр,
Өз башыңа пайда қылса керекти.

Келин үйге келсе сәламын бермас,
Бийхая-бадбахтың уяты болмас,
Алдыңнан кес-кеслеп назарын салмас,
Сыйраңлап, дигилдеп йүрсә керәкти.

Келинлер өзиниң яманын билмес,
Сорасаң керилип жууабын бермәс,
Буйырса бир ишкә шақырмай келмәс,
Доңыз тыңлау етип турса керекти.

Әдепли аяллар ахалап күлмәс,
Еридин бийжууап хеш йере бармас,
Яман аял яман халыны билмәс,
Биреуҗе сын тақыб күлсә керәкти.

Бир парасы келур жанбызын қашып,
Яулығын ташлабан, басыны ашып,
Кейуанылық қылып сөзгә талашып,
Нәфис көйләкләрин кийсә керәкти.

Басларын ашғаны не яман айып,
Айыпны билмәгән ақылсыз зайып,
Киймәшәгин киймей үйинде қойып,
Лолы яға етип кийсә керәкти.

Яранлар «ақырның» келини болмас,
Енеси сөз айтса, келини қылмас,
Енеси от яқар, келини турмас,
Күн шыққанда зордан турса керекти.

Бир нешә келинләр ақылы болмас,
Өзи ғайбар болып ғайраты болмас,
Әдеби-әркәндин хеш заты болмас,
Қаршуў хайбатланып турса керәкти.

Биреўин биреўге қудайым язар,
Қатыны яқшы болса, үйинде базар,
Яман болса, бадбахт аўылны бузар,
Атадын уғылны айырса керәкти.

Йигит малын берип қатын алады,
Қатынның яманы кетмәс қарады,
Әрман билән өмир өтип барады,
Қайғуў ғусса билән өтсә керәкти.

Таяқ есә келин ашығланып кетәр,
Еки йуртын бирдей биймаза етәр,
Бийхая бел бағласа бийшара нетәр,
Ақлы хайран болып йүрсе керәкти.

Уйықлап ятар билмес таңның атқанын,
Ери нетәр хакның аң шатқанын,
Миннет қылар ерине бирге ятқанын,
Безеңлеп ол ерде турса керекти.

Базы келин келер өңүрин ашып,
Ериниң буйырған ишинен қашып,
Яман қатын алып йүрмәң шатасып,
Зийўардан ўәсият қалса керекти.

ҚАТША

Беглер, тәрип етсем Қатша перийди,
Қалем қаслы, қара көзлери бардур,
Мың санлы садаға басқан изийни,
Мисли аптаб киби йузлери бардур.

Көрсеңиз бир пәрий наз билән бақар,
Наз етсе ашықтың жаныны яқар,
Сол көзини қымып, оң қасын қақар,
Жүз ҳиссә жилўалы назлары бардур.

Йүзин бир көргеннің ақлы болар лал,
Көз жасыны төкер, тынмай мағы-сал,
Жийди набат, ләби қантыұ әсел бал,
Ләпте кеса толы паллары бардур.

Енди сениң тәрийпиңди дийейин,
Қулақ салып, тыңласаныз, қыз Қатша,
Өз ұаспыңды мен өзиңе дийейин,
Пәхим етип аңла буны, қыз Қатша.

Әлемнің жүзінде бир сулыұ болдың,
Дәрья киби тасып, толып мәүйж урдың,
Ақырында қатарыңнан кем болдың,
Қәдириң кетти тең душыңа, Қыз Қатша.

Жалбарынып бир жигитти тапқансыз,
Үстлерине жипек-сарпай жапқансыз,
Жүзлеринен қайта-қайта өпкенсиз
Ол хәм айра түсти сеннен, қыз Қатша.

АЙЗАДАҒА

Я сендин шәўжели, бақанлы қалды,
Я сендин кәтқуда, сақаллы қалды,
Я сендин қатынлы, тоқаллы қалды,
Еки көзиң қанға толды, Айзада.

Жигитлер жүреди кейнинде шалқып,
Үгиттен шықпасаң танадай балқып,
Бетің сепкилленип, курсағың қалқып,
Бир күни өкинерсең өзиң Айзада.

ҚОРАЗ КЕМПИРГЕ

Кемпир болса хәм қылтыңлап қыздай,
Не бир сөзлери бар ап-ашшы дуздай,
Жылдан-жылға өнер ашып баратыр,
Бұрынғы ислеген гүнасы аздай.

Әлле қашан өлип байы Қораздың,
Қайта тууған күни айы Қораздың,
Талабы шуғыллық, хәнери зина,
Алдында дозақдур жайы Қораздың.

ҮЗИЛДИККЕ

Атасы Сайымбет, қызы Үзилдик,
Алдында хызметкер қыздай сүзилдик,
Бир ләуент қыз екен соңыра биз билдик,
Бизиң аты, жолымызды билмеди.

Бул дүньяға кимсе келип ким кетер,
Ләуентлиги Өте қыздан бес бетер,
Сөйлегенде тикке-тикке сөз қатар,
Атасы мектепке берген еместі.

МАДАҰАР

Қырық күнде хәўледин, еки айда күлдин,
Бир йылда отырдың, еккиңде йүрдин,
Үштен өтип, төрт яшыңда сөзләдин,
Бештен алты яшқа өттиң Мадаұар.

Етти яшта түшәр дәнән бүбагин,
Сәккиз яшта нақыш үйледин көйләгин,
Тоққызда жизлайып жүмлә сүйәгин,
Он-онбир яшыңдан көштиң, Мадаұар.

Он еккидә қоша мәммәң билинип,
Он үш яшта тақыйық көзгә көринип,
Он беш яшта йигит әли урылып,
Ышқ шарабыдан иштиң, Мадаұар.

Он алтыда бир нәўбәхәр қыз олдың,
Он еттидә шәшми қамар йүз олдың.
Он сәккизде шийрин-шәкәр сөз олдың,
Он тоққызда толып таштың, Мадаұар.

Йигирма яшыңда кәмала келип,
Ышқ қанжарий билән бағрыны тилип,
Буў паний дүньяның өтәрин билип,
Ышқының тарийхына түштиң, Мадаұар.

Хеш тәлим алмадың ойнап-күлмәктин,
Яқшыға бас қосып, дәўран сүрмекдин,
Айбүйир атаў билән Кесе етектен,
Нәсип болып Шөркөл көштиң, Мадаұар.

Шөркөл, Шөркөл дийип, меҳнатлар көрип,
Нешше мүддет, нешше күнлер йол йүрип,

Хош ўақыт, хоррам болып, Шөркөлге келип,
Несийбе еткен тузны иштиң, Мадаўар.

Келип буў Шөркөлде сүрдиң дәўраный
Ашықларға салдың йүзмиң әрманий,
Көрип кимса яхшый, кимса яманый,
Бир яхшыға башын қостың, Мадаўар.

Ышқы ғәлиб болып, таппай парахат,
Бир, еккигә напсиң қылмай қанаат,
Ашықлар көңлини әйлеп жарахат,
Ол яқшыдан айра түштиң, Мадаўар.

Көрдиң бир нешше күн ышқың меҳнатын,
Шектиң айралықтың яне зәхмәтин,
Ақыр татып ашықлықтың ләззетин,
Атадан, анадан кештиң, Мадаўар.

Қыз өзин гизнәмәк лазымдур билсән,
Бийғаят, айиб йерир, бийпәрўа йүрсән,
Бир йигиттиң атын, жөнин жай көрсән,
Әлиң былғап, қушақ аштың, Мадаўар.

Беш күн бул дүньяда ойнап-күләм деп,
Әйши-әширәт, заўқы-сапа сүрәм деп,
Көңлим сүйген йигит билән йүрәм деп,
Уяттан, абыройдан кештиң, Мадаўар.

Көңлиңе алған иштиң бәршесин етип,
Уят, иззет, абыройны тәрк етип,
Көңлинни сен гүнә ишке беркитип,
Ҳараммеди етти пуштың, Мадаўар?.

Мадаўар қыз ерте турып гүңиренди,
Яш башыдан гүнә ишни үрганди,
Кимни көрсе бойын қушып имиранди,
Ышқ отына күйип-пиштиң, Мадаўар.

Таўсыпыңды айта берсем түкәнмас,
Тәрийпиңди шунша язсам кешалмас,
Яранлар мен болдым, имди йүрир бас,
Буў сөз бирлә таптым пуштың, Мадаўар.

ПОЭМА

БОЗАТАҰ

Кетер болдық енди бизлер баш алып,
Хош аман бол бизден қалдын, Бозатау,
Хошласалы қара көзге яш алып,
Хош аман бол, бизден қалдың, Бозатау.

Жер хәм ел билендур, ел хәм жер билен,
Жерсиз елдің күни дәрба-дәр билен,
Өмири өтер жүректеги шер билен,
Қәдириң сениң бизге өтти, Бозатау.

Йоқ едим бар болдым, кәмала келдим,
Минип әреби атлар, дәуранлар сүрдим,
Наныңды көп жедим рәхәтиң көрдим,
Хош аман бол, бизден қалдың, Бозатау.

Неше уақ жақсыға хәм сөхбет болдым,
Шады-хуррам болып, ойнадым күлдим,
Душпанлар жәбридин кетермен болдым,
Хош аман бол, бизден қалдың, Бозатау.

Сен бағ едің, бүлбил ушты, зағ қалды,
Пүткил сийнем жанды, иште дағ қалды,
Қыйсық Порқан атау сени жау алды,
Басы қутлы соңы уәйран, Бозатау.

Кимсениң анасы, кимнің әммеси,
Кимсениң ағасы, кимнің иниси,
Кимсениң қыз-уғлы, кимнің сиңлиси,
Әтирек, Гүрген, Хажар асты, Бозатау.

Кимсениң қыз-уғлы, арзыулы яры,
Кимнің қашы қара, көзи хунхары,
Әсир болып, телмирисип хәр сары,
Йықлап ат алдына түшти, Бозатау.

Атадан айрылды ғулпақлы уғлан,
Сатылды, хұр басың әйледі ғулам,
Кимлер Ирақ кетти, кимлер кетти Шам,
Кимселер Гүрд, Техран түшти, Бозатау.

Кимсениң қардашы, уғыл хәм қызы,
Тутылды күн билен айыў-йулдызы,
Хәрир атлас кийген кимниң ялғызы,
Залымлар әлгине түшти, Бозатаў.

Қара көз, қыпша бел қыз билен жаўан,
Йүзлери гүл киби, көзлери мәстан,
Қуда әмири билен бардылар Балқан,
Дәўлет қушы сендин ушты, Бозатаў.

Кирпиги – оқ, аның қашлары-кәман,
Йүзлери-қырмызы хуршийди табан,
Ләйли-Зулайхадек не гөззал жанан,
Әсир болып қолға түшти, Бозатаў.

Сәхәр ўақта қырлы дүпең атылды,
Бенде болып түштим, қолым шатылды,
Пәрийдек қыз шоры болып сатылды,
Қәнийзлик башына түшти, Бозатаў.

Қала бузып түркмен бағрым дағлады,
Кимсениң дүпеңлеп, кимди бағлады,
Сенде көп мусылман уғлы йығлады,
Башыңа қыямет түшти, Бозатаў.

Кимсә шәхийд болды, жандын айрылды,
Кимсе гәда болды, малдын айрылды,
Кимсе көзи қунқарыдан айрылды,
Башына қыямет түшти, Бозатаў.

Тәғдир – алладандур, себеп –Қоңыраттан,
Бийрәхим Сейилхан деген елаттан,
Айра түштиң ашамайлы-қыяттан,
Елатсыз, жайлаўсыз қалдың, Бозатаў.

Ер йигит башына мүшкил ис түшти,
Жүрек бағрым ғамның отына пишти,
Елатың үстиңдин серпилип көшти,
Хош аман бол, бизден қалдың, Бозатаў.

Көзим яшлы, мен кетәрмән, шарам йоқ,
Бир қудадан басқа пушты – панам йоқ,
Хәмме кетти, сенде турар адам йоқ,
Хош аман бол, бизден қалдың Бозатаў.

Қала басы болдың сен молла Пирим,
Өзиң тәлип-илим, көңлиңде кириң,

Қоңырат балаңды алса, ол хәм өз бирин,
Хош аман бол бизден қалдың, Бозатаў.

Мәмбетмурат дийўанбеги кул болды,
Жан-ийманы, муддахасы пул болды,
Ел қарап болмаққа себеп шул болды,
Хош аман бол бизден қалдың, Бозатаў.

Зийўарың хошласар қәдириңни билип,
Көзини яшартып, бағрыны тилип,
Аман болса, хал сорасар бир келип,
Хош аман бол, бизден қалдың, Бозатаў.

АЙТЫСЛАРЫ

ӘЖИНИАЗ БЕНЕН ҚЫЗ АЙТЫСЫ

- Әжинияз:* – Айтаман айт дегенде қыз әлўаны,
Жигиттиң топқа түсер хәм палўаны,
Көрген соң тақат етип туралмадым,
Төсиңде еки бирдей қос алманы,
- Қыз:* – - Хаў жигит, бар ма жиниң, саў ма дениң?
Кисиге рухсатсыз қол саласаң,
Солмеди бойымдағы тапқан миниң?
Сорасаң «жол хакы» деп, жоқ па тилиң?
- Әжинияз:* – Шырайың жылтырайды, күлимлейди,
Өзиме жоқ ғой сирә миним дейди,
Қолымды рухсатсыз суксақдағы,
Қолыма қатты-қутты илинбейди.

ӘЖИНИАЗ БЕНЕН ҚЫЗ МЕҢЕШТИҢ АЙТЫСЫ

1. СУҰДАҒЫ АЙТЫС

- Әжинияз:* – Тосаттан жаў келсе де тартынбаған,
Көлдеги үйрек-ғаздай ғаңқылдаған,
Қудаша, сәлем бердик көриўден-ак,
Жүзиң бар жазғы таңдай жарқылдаған.
- Меңеш:* – Сизге мен суўда турып нәзер салдым,
Ағаке, сәлемиңди қабыл алдым,
Кейинирек турыңыз кийингенше,
Келгениңди ғапылда билмей қалдым.

- Әжинияз:* – Биз жолаушы, кет десең, әжеп болар,
Биздейден уялғаның әдеп болар,
Кеткен соң өкинбегил кийинип боп,
Шақырыу кеткеннен соң уят болар.
- Меңеш:* – Биротала кетсең де бақырмайман,
Артыңнан келе ғой деп шақырмайман,
Қыз емеспен қызығып көрсе қызар,
Көрингенге көз салып ах урмайман...
- Әжинияз:* – Қарындас, қуўсам қашып жеткермейсең,
Озбақ болсам, тусыңнан өткермейсең,
Сөзиниздің соңына мен қарасам,
Қарындас, онша мени жек көрмейсең.
- Меңеш:* – Усы жерде айтпайын оңы-солын,
Жигит болсаң аңлаңыз истиң соңын,
Суў ишинде үстиме келип қалып,
Абайламай сораймекен қыздың муңын?
- Әжинияз:* – Тал түсте жолым түсип келип турман,
Басыңда қайғы барын билип турман,
Қарындас, онша мени жек көрмейсең,
Көзиңнің қарасынан билип турман.
- Меңеш:* – Басымдағы қайғыны билсең болжап,
Қайғыдан қутқарарсаң бизди қоллап.
«Қайғыдан қутқардым» деп алып кетип,
Мени сен сатып жүрме жолда пуллап.
- Әжинияз:* – Қәпести бузып ушқан мен қаршығаң,
Арнап келдим, шынымды айтсам саған.
Қайғыдан қутқарайын мақул көрсең,
Меҳир қойып кеўлиңди берсең маған.
- Меңеш:* – Басымдағы бас жипти үзе алмассаң,
Жалғыз өзиң қайықсыз жүзе алмассаң,
Меҳрибанлық етсеңіз «мақул» дер ем,
Аңсатлықта турмысты куралмассаң.
- Әжинияз:* – Қарындас, сен де жалғыз, мен де жалғыз,
Халқымыз бар «жалғызбыз» деме хәргиз
Белиңди бурраңлатып алып барсам,
Ата - анам, халқым да айтар алғыс.
- Меңеш:* – Қосығыңның кеўили қалыс шығар
Жолдасыңның шеккени налыс шығар?

Ким барса да қызығып кетпейтуғын,
Айтыўыңша аралық алыс шығар.

- Әжинияз:* – Айтсам мен әңгимениң хақыйқатын,
Жолы алыс болса да жүрек жақын.
Кудаша, қорықпай-ақ ғой қалтырақлап,
Аўылыңда жүре бер болып ақын.
- Меңеш:* – Тырысып ерегистик биз бирталай
Кеўилим соқса, жүрек те соғар солай.
«Хан да болсаң келсапты әкел» деген,
Көйлегимди әперсең болар қалай.
- Әжинияз:* – Билгир қызы екенсең усы бойдың,
Руўхын көп түсирме ақыл-ойдың.
Көрмей тур ма, көзлерим булдырай ма?
Кудаша, көйлегинди қайда қойдың?
- Меңеш:* – Көйлегимди жасырып қыйнамаңыз,
Суў ишинде сарғайтып сыйласаңыз.
Танымаған адамсыз, тилим тийер,
«Кудаша» деп көп аса ойнамаңыз.
- Әжинияз:* – Тиймесем де тийеме тилиң сениң,
Шаңқай түсте шомылған - минің сениң,
Қыз алысқан кудаман қазақ пенен,
Мазақ емес, дурыс сөзим мениң.
- Меңеш:* – Бизге де жүдә жақсы, тамыр болсаң,
Қашық емес аўылым барып қонсаң.
Көйлегимди жасырып, қысындырып,
Жолығарсаң бир иске, сөзди қуўсаң.
- Әжинияз:* – Атамыз - Әнес, Мәлик еки арыс,
Қазақ пенен бизиң ел қарым-қатыс,
Бәлеге жолыққандай не күним бар?
Жүйриклерден озарман, болса жарыс.
- Меңеш:* – Туўмалар жыйнап, «қуда келди» десем,
«Шырағым» деп күтип алар әке-шешем.
Жарыста байрақ алған жүйрик болсаң,
Суўдан шығып айтысайық, болсаң шешен.
- Әжинияз:* – Суўдан шықсаң, жылдам шық жата бермей,
Көйлегинди кийип ал, адам көрмей.
Суўдан шық, содан кейин сөйлесермиз,
Кетермен сөзиме хеш илестирмей.

- Меңеш:* – Той болса бай баласы қамқа кийер,
Арғымаққа алтын ер салып минер.
Болмаса менде қасың дуз тақпаспан,
Қарама ашкөзленип, көзиң тийер.
- Әжинияз:* – Көшпели халық, руұлас-қырғыз, қазақ,
Қойы көп, кумды жайлар Тилеуқабақ.
Қудаша, көз тийер деп гүманлансаң,
Тезирек моллекеннен дуға алып тақ.
- Меңеш:* – Желмая берсем егер, желермекен,
Қудағай, деп шақырсам келермекен.
Нәзери өтпей, көп етип берсем нәзир,
Моллеке, барсам, дуға берермекен.
- Әжинияз:* – Қасыңда турса әдил еки гүға,
Түнесең молла саған берер дуға.
Сыясы дақ түспеген таза сыя,
Дуғасын тақсаң, болар дәртке даға.
- Меңеш:* – Жолаушы, қайдан жүрсең сәлемиң жоқ,
Анау-мынау болса да әлемиң жоқ.
Моллеке, дуға беремен деп мақтанасаң,
Қасыңда сыя хәмде қәлемиң жоқ.
- Әжинияз:* – Дуға жазсам табылар сыяданым,
Сени көрип жанып тур жығырданым.
Дуға емес, беремен дәртке даға,
Жүрегигеннен жай алып, жаснар жаның.
- Меңеш:* – Қазақлар Орынбордан қус алады,
Жаз алып гүз қайтарып қыс салады.
Күн шыжғырған ұақытта қус көтерип,
Моллеке, сениң қусың не алады?
- Әжинияз:* – Бул қусым қуғ менен ғаз да алады,
Бәрибир, қыс та алады, жаз да алады.
Алдынан қашқан аңды қутқармайды,
Жиберсем сендей жақсы қызды алады.
- Меңеш:* – Ақ сунқарма қусыңыз, ала сары ма?
Ешек минген адамға жарасар ма?
Қусыңыз аң қутқармас қыран болса,
Бир жеринде қыранлық белги бар ма?
- Әжинияз:* – Аңға салсам мен алып аяқ бауын,
Алады жылдам барып қашқан аңын.

Күн сайын қырық-елиуден қайтарады,
Саған айтсам, қудаша, сөздің сауын.

- Меңеш:* – Қусыңыз көп усайды жапалаққа,
Жапалақ шығалмайды кирсе бағқа,
Аңлар көп туу сыртында бизиң елдің,
Жиберип көр қусыңды бизиң жаққа.
- Әжинияз:* – Үрпейтип ушқан ұақта хәр қанатын,
Көз илдирмек иледи көрген затын.
Бүркит пе, жапалақ па, сонда билер,
Қусымның көрген адам кәраматын.
- Меңеш:* – Бүркит деп жаман қусты мақтай бердің,
Жапалақты сунқар деп сақлай бердің.
Ешегиңнің үстинен түсирместен,
Бир түйир жем де бермей қақлай бердің.
- Әжинияз:* – Туйғыным түнде тойған, тамағы тоқ,
Жанында қәлпеси тур, қайғысы жоқ.
Қусымның кәраматын көрсетемен,
Жүрегінде ашықлық, лауласа шоқ.
- Меңеш:* – Бул қусың тоғай, тауда ушпаған қус,
Ешектің үстинде тек услаған қус.
Ушырып байқайық та қуры мақтамай,
Алғыр болса биз сонда суқланармыз.
- Әжинияз:* – Жибермеймен бул қусты қолдан жырақ,
Жиберсем жаздырмайды жүдә шыйрақ,
Жиберсем жаралайды, пайдасы жоқ,
Бүркитим пәнже урса бүрер демде - ақ.
- Меңеш:* – Бүркитиң бүргиш болса бүреғойсын,
Ушына аяғының илеғойсын.
Қустың сыры өзиңе мәлим болса,
Қалын билип үндемей жүреғойсын.
- Әжинияз:* – Бүркиттиң бүрери бар, алары жоқ,
Жолдас болсаң жем бермей қалары жоқ.
Бүркитимнің алған аңын берер едим,
Жалынбасаң аўзыңа салары жоқ.
- Меңеш:* – Жаным барда хеш кимге жалынбайман,
Жаны жоқ, сылқымларға салынбайман,
Мениң де дүкәным бар дүзейтуғын,
Бүркитиңнен пәнт жесем налынбайман.

- Әжинияз:* – Көрейик дүканыңды, қандай дүкан,
Көрмегенше көкиректе болар гүман.
Дүканыңның устасы дурыс болса,
Өнериңди үйрениўге болармекен.
- Меңеш:* – Кеўилиң аўа берсе, көрген қызға,
Қандай адам болса да болар қызба.
Еситкен нәрселерге елеўлесен,
Айтыңызшы, уқсамай ма ақылсызға?
- Әжинияз:* – Жақсы ма, көргениңди көргеним жоқ,
Сөз айтып қулағымды түргеним жоқ.
Қудаша, сөз айтасаң қалай-қалай,
Кисиден ақыл сорап көргеним жоқ.
- Меңеш:* – Кеширегөр артық кетсе, ақылы кәмил,
Тасқынлап күш бермейди бул жүйрик тил.
Аңламай мен сизге бир сөз айттым.
Әси кеттим, басқасын енди өзиң бил.
- Әжинияз:* – Пәнт жерсең, сөйлей берсең жүйрик тил деп,
Бас ийерсең, уялғаннан өзиң бил деп.
Дәрьядай кеўилди тасқынлатып,
Түсиндиң бе сен мени қара зил деп.
- Меңеш:* – Сөзлерим шар тәрепке кетер тарап,
Қәне, бир сөйлесейик туўры қарап.
Көрейин келбетиңди көзим менен,
Жүрерсең, мүмкин аўыр күнге жарап.
- Әжинияз:* – Мен өзим «мени көр» деп мақтанбайман,
Жағаласқан жаманыңнан жасқанбайман.
Сыр сыяқлы муңлы қыз сырын айтып,
Сөйлессе, одан сырды сақламайман.
- Меңеш:* – Қуўанбассаң, мен жылып қалған менен,
Жеттим деп жығылып өтер жалған менен.
Толысып киятыр ғой күшимдағы,
Мени хәзир жығалмайсаң шалған менен.
- Әжинияз:* – Мақсетим шалыў емес, жығыў емес,
Суўға жиберип, мен аман шығыў емес.
Жигитлер, қызлар жетсе мақсетине,
Ким оған бере алады кемис кеңес.
- Меңеш:* – Қуда бала, кеңесиң жақсы кеңес,
Бирақ та, дүньяхорлық жақсы емес.

Көтерген қусың жаман болған менен,
Айтқан сөзиң есимнен шығар емес.

- Әжинияз:* – Қусыма келе бердің тағы айланып,
Ол да тур ушайын деп ыңғайланып.
Қусымның қай жерине мин тағасаң,
Көтерген жигит те тур шырайланып.

2. ТОЙДАҒЫ АЙТЫС

- Меңеш:* – Өлеңди айталмайды хеш ким мендей,
Мен айтаман өлеңди кемеңгердей,
Сақлап қойып қара өлең ырыс бола ма,
Айт дегенде өлеңди қоя бермей.
- Өлеңди меннен басқа өлеңшилер,
Айталмас айт дегенде хеш кидирмей,
Көп ишінде өлеңди мен айтаман,
Албырамай, жаңылмай, хеш мүдирмей.
Ер кисі екі талай жыр болғанда,
Болмайды мениң миним ким теңелтай,
Бул жерден турып кетсек қызығы жоқ,
Сенлерге бес-алты аўыз айтып бермей.
Өлеңди ашыўлансам жеп қоярман,
Жаз бағып, гүзги сойған семиз сурдай,
Хажеке, айтып өлең харыдың ба?
Болмаса жасың жетип қарыдың ба?
Қызыман Байтурсынның, атым- Меңеш,
Хажеке, әли мени таныдың ба?
- Әжинияз:* – Мен өзим өлең айтып харымадым,
Аўылыңа бир әрманым дарымадым,
Қазақта Меңеш те көп, Дәмеш те көп,
Бурыннан көрмеген соң танымадым.
- Меңеш:* – Хажеке, былтыр мени көрмедің бе?
Мениң Меңеш екенімди билмедің бе?
Қайтқанда Арал жақтан бир баламен,
Үстиме суў бойына келмедің бе?
- Әжинияз:* – Жүзиң ысық көринер бир көргендей,
Айтысып күни-түни бир жүргендей,
Былтырғы суў басында жалаңаш қыз,
Сенбе едің сынық өркеш ғарры ингендей.
- Меңеш:* – Астыма минген атым сур қара кер,
Сорғалап сур қарадан ағады тер,

Моллалар көрисиўди сүннет дейди,
Ҳажеке, көрисейик қолыңды бер.

- Әжинияз:* – Көриссең, әкел қолың, аў, қыз бала,
Жасыңды узақ қылсын алла таала,
Былтырғы суў басында Меңеш болсаң,
Жүрсиң бе аман-есен сен бийшара?
- Меңеш:* – Мен жүрмен аман-есен ойнап-күлип,
Той болса өлең айтып, дәўран сүрип,
Аман барып, есен - саў келдиңиз бе,
Атан-анаң, ағайин журтың көрип?
- Әжинияз:* – - Мен келдим ағайин журтым көрип,
Атам менен анама сәлем берип,
Не қыларын өзиң бил, қыз ақ Меңеш:
Қолыңа бир ақ сунқар келди қонып.
- Меңеш:* – Үстиңе кийген тоның қызыл болсын,
Ҳажеке, өмир жасың узын болсын,
Енди сеннен жол болсын сөз сорайық,
Келипсең тойханаға, жолың болсын.
- Әжинияз:* – Еситтим сизди алаштан бал қымбат деп,
Мен келдим бир көриўге қандай зат деп,
Қоймады ҳеш еркиме мырза Қожбан,
Тусында ақ Меңештиң өлең айт деп.
- Меңеш:* – Мен өзим қызыл тилге журттан озған,
Келдиң бе жеңемен деп мени жазған,
Жатып қалған жериңнен сүйрелеклеп,
Айтыс деп, алып келди ме мырза Қожбан?
- Әжинияз:* – Айтыс деп алып келди Мырза Қожбан,
Мен де сендей қыз көрсем арқам қозған,
Болғанда сәхәр ўақта қызығып көр,
Тосаңлығым бар мениң, еле қызбан²
- Меңеш:* – Өлеңге сен де озсаң, мен де озған,
Көргенде өлеңшини арқам қозған,
Көсилип жолым үйде жата бермей,
Келдиң бе жеңермен деп мени, жазған?
- Әжинияз:* – Сен де озсаң, өлеңде мен де озған,
Көргенде өлеңшини арқам қозған,
Қалай айтсаң олай айт, қыз ақ Меңеш,
Шайтаным сескенбейди сендей қыздан.

² Қызбан-қызбайман мәнисинде

- Меңеш:* – Өлеңде сен де озсаң, мен де озған,
Көргенде өлеңшини арқам қозған,
Айтыссаң жазығы жоқ мен жеңермен,
Киси жоқ Киши жүзде өлеңге озған.
- Әжинияз:* – Өлеңге сен де озсаң, мен де озған,
Аңлап шап байталыңды жығылар жазған,
Байталыңның борбайына қамшылама,
Ұеш жерде бар ма байтал аттан озған.
- Меңеш:* – Байталым хәрбір аттан озып жүрген,
Қазақта ат жоқ буның шаңына ерген,
Байталым жүйриклиги журтқа мәлим,
Хәр тойда бас бәйгиге келип жүрген.
- Әжинияз:* – Ақ Меңеш, бүгин таңас, енди жатпа,
Жата қойсаң байталың болар қатпа,
Байтал шауып бәйге алмас, деген сөз бар,
Ат бен шауып байталың тыртаңлатпа.
- Меңеш:* – Байталым хәрбір аттан озып жүрген,
Мал көрмес бул байталды атқа берген,
Байталым хәрбір аттан озар еди,
Айтта-тойда қазақтан сыншы көрген.
- Әжинияз:* – Байталың айтыуыңнан жүйрик байтал,
Бизде бар гүрең айғыр, шым қара жал,
Байталдың қуйрық жалын күзеп алып,
Арғымақ айғыр сал да баласын ал...
- Меңеш:* – Жазғытурда мәс болып ағар Жайық,
Орыслар ол Жайыққа салар қайық,
Истесең қайым өлең қайрыларсаң,
Ұажеке, жөн өлеңди айтысайық.
- Әжинияз:* – Мен өзим өлең баслап айталмайман,
Өлеңди биреу айтса қайта алмайман,
Жөн өлеңди қыйын айт, қой, қайым айт,
Ақ Меңеш, қыз изиңнен мен қалмайман.
- Меңеш:* – Ауылымның ақсақалы Қасым, Тасым,
Бизлерди сурап барса тең құрдасым,
Келбетиң қан төредей келисипти,
Жылыңды айт, Ұажеке, неде жасың?
- Әжинияз:* – Той болса қызыл тонды кийермисең,
Отына ашықлықтың күйермисең,

Жылым қой, жасым қыркта, қыз ай Меңеш,
Сен маған жасым сорап тийермисең?

- Меңеш:* – Хәжеке, жасың қыркта, жылың қойды,
Дүньяның қызығы тек айт бен тойды,
Мен саған тийер едим шыным менен,
Биреўге әке-шешем берип қойды.
- Әжинияз:* – Не қылсын, бермей сени мал болмаса,
Ишпеге айран, жемеге нан болмаса,
Хәуа анадан қалған жол нетер дейсең,
Күйеуің алпыс жасар шал болмаса.
- Меңеш:* – Сур қара суў ишеди, жем бермеймен,
Минемен қысы-жазы дем бермеймен,
Шал десең де, бу Бекиш өзиме жас,
Мен өзим боз баладан кем көрмеймен.
- Әжинияз:* – Ақ Меңеш, мынаў турған ярың тағай,
Асылған қатебиңде нарың тағай,
Олай демей, ақ Меңеш, не дейсең сен?
Шал да болса, өзиңнің барың тағай.
Ылайық ақ боз үйге бала екенсең,
Өлгени күйеуіңнің сорың тағай,
Сени алған мынаў турған Бекиш болса,
Түнде байың, күндиз бир қулың тағай,
Шал да болса, бәрибир, қутлы болсын,
Бир есаптан өзиңнің қулың тағай.
- Меңеш:* – Хәжеке, келмегейди керилшегиң,
Боз үйде усламасын ериншегиң,
Усы жерде сеннен бир сөз сорайын,
Елиңде бар ма сениң келиншегиң?
- Әжинияз:* – Жыйылып тамам Тама табынша жоқ,
Мыңсан сәрдар орыстың ханынша жоқ,
Үйимде қатыным бар, айдан арыў,
Қазақтың он қызы бир санынша жоқ.
- Меңеш:* – Елиңнен сен қазаққа не деп келдиң?
Жоқарыдан, төменнен хәр гәп билдиң,
Обалы мойыныңа жеңешемнің,
Оны таслап қазаққа не деп келдиң?
- Әжинияз:* – Елимнен мен қазаққа мал деп келдим,
Жоқарыдан, төменнен хәр гәп билдим,

Өзіндей үлкен-үлкен мырза қыздан,
Елтири сеңсең алайын мен деп келдим.

- Меңеш:* – Елтири жоқ, бар саған алсаң шобыт,
Елтириге қазақтың өзи де жут,
Аман барсаң балаңа тон қыларсаң,
Берейин тери-терсек тилесең мут.
- Әжинияз:* – Алайын мен теринди сен берсең мут,
Бермесен кетеримде қалар умыт,
Бермеген сорағанда елтиринди,
Берерсең келсе орыс, ноғай, уңғыт.
- Меңеш:* – Хәжеке, қайт елиңе жыйнасаң мал,
Қайтпасаң жеңешеме болар обал,
Орысқа бар елтирим, өзиңе жоқ,
Ишиңе пышақ ур да жарыла қал.
- Әжинияз:* – Мәмбет төре бас болып келеди қол,
Көплиги қолдың жүрсе қазылар жол,
Меңешим, қоң етинди аяйын ба,
Маған десең орыстың қатыны бол.
- Меңеш:* – Айтысып мениң менен тиреуің ким?
Қалпақысаң, сартпысаң, өзбекписең?
Жығылсаң көп ишинде сүйеуің ким?
Әкең қойған аты ким, сүйегің ким?
- Әжинияз:* – Бір алладан басқа жоқ сыйыныуым,
Қудайым сүрнитпесин, бір тилеуім,
Әкемнің қойған аты Хажынияз,
Урыуым-қарақалпақ, сол сүйеуім.
- Меңеш:* – Қалпақ болсаң, жанымсаң жат болмасаң,
Сақалыңа ақ енген қарт болмасаң,
Қолың жайып бизлерден бир тилерсең,
Усы күни, Хәжеке, қарт болмасаң.
- Әжинияз:* – Мен тилермен еле де сен бермесен,
Бизлерди мүсәпир деп көзге илмесен,
Мен де бир аса журттың адамы едим,
Ақ Меңеш, қәдириңди сен билмесен.
- Меңеш:* – Сен маған кел дедиң де келмедим бе?
Еле мен қәдириңди билмедим бе?
Хәжеке, еле меннен не тиледиң,
Мен саған тиледиң де бермедим бе?

- Әжинияз:* – Астыма минген атым сур қара жал,
Көкирегиме бир бөлек кирди қыял,
Өзиң айттың күн бурын сен тиле деп,
Ақ Меңеш, ал тиледим, қойныңа ал.
- Меңеш:* – Астыма минген атым сур қара кер,
Сорғалап сур қарадан ағада тер,
Ұажеке, аңлап сөйле көп ишинде,
Еситсе, Бекиш сениң етиңди жер.
- Әжинияз:* – Бойына қара суўдың питер қайың,
Шал Бекиш алған екен сениң айың,
Бекиштен сен қорқсаң да, мен қорқпайман,
Минермен бир байталдың сурап майын.
- Меңеш:* – Питиссе усы быйыл түркпен-адай,
Гүз болып салқын түссе атланар қол,
Талақтай жабысып бир айырылмайсаң,
Қойным түгил мойнымнан садаға бол.
- Әжинияз:* – Өлеңге мен де жетик, сен де жетик,
Айтсаңшы жетик болсаң, мундай етип,
Ерегиссем әкеңе малым берип,
Ақ Меңеш, сени аларман қатын етип,

Ақ Меңеш, ойлаймысаң алған байың,
Ақсақал, көзи қызыл, тиси кетик,
Сөз өзиңе келерин билмейсең бе?
Мен садағаң боларман сеннен қәйтип?
- Меңеш:* – Ұажеке, ашыўланба ойыныма,
Ашыўлан, гүнам қойып мойыныма,
Көңлиң соғар, қолыңнан ҳеш ис келмес,
Болмаса, алар едим қойыныма.
- Әжинияз:* – Алар болсаң ал, Меңеш, қойыныңа,
Мен салайын қолымды мойыныңа,
Көрмеген ислериңди көрсетейин,
Сен мениң шыдай алсаң ойыныма.
- Меңеш:* – Шыдамас жигит мениң булғаўыма,
Ұеш бирин теңгермеймен шылғаўыма,
Жаз байлап, гүз жиберген кер гүрендей,
Сескенбеспен бир түнги ырғаўыңа.
- Әжинияз:* – Жаққаны бизиң елдиң жыңғыл отын,
Өзге отында жыңғылдай жоқты түтин,

Көрейин бардасыңды, қыз ақ Меңеш,
Қойныңа алшы мени бир ғана түн.

Меңеш: – Аўылға бар десем де баралмассаң,
Барсаң да үй сыртына келе алмассаң,
Ҳажеке, тойханада мақтансаң да,
Барғанда қойныма кире алмассаң.

Әжинияз: – Елимде айтта-тойда жүриўши едим,
Қызлар менен хәм ойнап күлиўши едим,
Қалай айтсаң, олай айт, қыз ақ Меңеш,
Елимде сендей қызға барыўшы едим.

Меңеш: – Не татлы, бул дүньяда, татлы екен дуз,
Биледи Меңеш десе, Киши, Уллы жүз,
Ҳажеке, сеннен мен бир сөз сурайын
Бизлердей бар ма елинде әдеми қыз?

Әжинияз: – Ақ Меңеш, қыз ишинде сен көз ойнақ,
Көрмеген сулыў қызлар астырт-ойда ақ,
Көрмеген сулыў қызлар бизиң елде,
Ҳеш қайсысының бети шубар, емес сойлақ,
Қазақта ақсақ, шойнақ көп бола ма?
Бир-еки, үшін көрдим усы тойда - ақ,
Несибең болып бара қойсаң бизиң журтқа,
Астыңа атан түйе минип жайдақ,
Малсыз, пулсыз мени ал десеңдағы,
Алса алар тоқаллыққа, алмас бойдақ.

Меңеш: – Ертең тура азаннан ел көшеди,
Көшкен күни адамның көңли өседи,
Ҳажеке, сеннен мен бир сөз сурайын,
Қызларыңыз не жейди, не ишеди?

Әжинияз: – Жегени майлы палаў, ишкени чай,
Чай ишип, палаў жесе, кеўили жай,
Қолында шыны кесе, шыны чайнек,
Ишеди қантлы чайды қара суўдай.
Басында жипек түрме, шайы жегде
Қызлары бизиң елдиң, мине, сондай,
Қызлары бизиң елдиң ана қуўдай,
Қазаққа былтыр келдим, быйыл келдим,
Мен еле көргеним жоқ қызды ондай.

Меңеш: – Көшкенде қызларыңыз не минеди?
Айтта-тойда қызларың не кийеди?

Қарақалпақ деген де журт болып па?
Дегениң қарақалпақ немене еди?

Әжинияз: – Көшкенде көлеңкели бар күймеси,
Көйлеги дарайыдан он түймеси,
Шылдыры, өңир моншақ бар жәнеси,
Билезик, жүзик, сырға көп немеси.
Бели қылдай, өңиринде хәр түймеси,
Тастан қатты төсинде қос мәммеси,
Кийинип хайтлап шықса оны-беси.
Хеш айланбай кетпейди көрген киси,
Көринер ишкен асы тамағынан,
Сен түгил хұрлер менен барды бәси,
Арқадан бирли-жарым қазақ барса,
Бир көргеннен қалады аұып еси.

Меңеш: – Қосылса еки жақсы балдай болар,
Биреуі тән, биреуі жандай болар,
Хәжеке, сеннен мен бир сөз сурайын,
Жигити сизиң елдиң қандай болар?

Әжинияз: – Жигити бизиң елдиң болар ғошшақ,
Белинде тиллә камар, алтын пышақ,
Жигити, бизиң елдиң, мине, сондай,
Пашшайы сымлы балағы жипек шашақ.
Мингени арғымақ ат мойны қуұдай,
Үстинде ақ баслы ер басы шошақ,
Басында алтын жүуен қос сийнемент,
Көйлекшесиниң шашағы қушақ-қушақ,

Өткерген қуйрығына алтын ғубба,
Жалы менен кекилинде маржан моншақ,
«Қарақалпақ халық па?», деп шалжақлайсаң,
Журттан озған әкең сениң байма сонша - ақ?

Үстинде бир тоқтылық кийимиң жоқ,
Жайың жоқ мақтанғандай, халың да шақ,
Ақ Меңеш, хайтты да қой, тойды да қой,
Үйинде усла да отыр қазан-ошақ.

Қарақалпақ қазақ пенен теңбе-тең журт,
Көрмей, билмей сыртынан қылма мазақ,
Қап дорбаңның жыртығын тигип отыр,
Қолыңа алып кетик қазан-пышақ.

Меңеш: – Астырттан қалпақ келер жетеленген,
Хәр үйден пәтия берип, нан тиленген,

Ҳажеке, елиң сениң мырза болса,
Келеди қалпақ неге тентиреген?

Әжинияз: – Жаз болса тамам табын шабады шөп,
Суў ишип суўсынына қара нан жеп,
Хәр елдің ондай ашы болмай ма екен?
Аш қазақ бизиң елде оннан да көп.

Меңеш: – Астыма минген атым шубар шолақ,
Қалы бар саўрысында жолақ-жолақ,
Қазаққа тоқаллыққа қызын берип,
Шараң не мақтанғандай қалпақ-шунақ.

Әжинияз: – Ақ Меңеш, дәўрениң сүр ойнап күлип,
Бул дәўран өтер сеннен аттай желип,
Қоян жылы қазақлар жутағанда,
Астыртқа арқаланып барды бүлип.

Күн көрди қазақлардың кәтқудасы,
Аўзы түкли кулларға қызын берип,
Сонда өзіндей қызды алдық тоқаллыққа,
Қалыңына бир көйлеклик бояқ берип.

Ат минип, күн көрип жүр күйеуінен,
Еле де қатнасып жүр барып-келип,
Бул заман келме гезек сондай заман,
Айтасаң оның несин салық қылып.

Меңеш: – Ҳажеке, изіндемен сен кетпесең,
Қазаққа келген қалпақ қатынын көр,
Ийтлердей күшиклеген шубырысып,
Ертип ол балаларын не қылып жүр?

Әжинияз: – Ақ Меңеш, апаларың жүргендағы,
Баласы жылап қалмай ергендағы,
Әкеси бир бояққа берген апаң,
Төркинлеп төркинине келгендағы.

Меңеш: – Мен өзим өлең айттым он жасымнан,
Атандым ақын Меңеш жас басымнан,
Өзимнің усы тойда күйеуім бар
Қарақалпақ, тезирек кет қасымнан.

Әжинияз: – Қарағай, қайың ағаш, терек емес,
Елиңе сыбай қондым ерек емес,
Тусыңа қызбекен деп келип едим,
Маған да сендей қатын керек емес.

- Меңеш:* – Қазаққа быйыл келдің, былтыр келдің,
Қатының, балаң таслап не деп келдің?
Аўзың жап, аңлап сөйле, қарақалпақ,
Мениң қатын екенімди қайдан билдің.
- Әжинияз:* – Қазаққа былтыр келип жаттымдағы,
Несип еткен дузларды таттымдағы,
Келеди неге ашыўың, қыз ақ Меңеш?
Билмесем де қатын деп айттымдағы.
- Меңеш:* – Хәжеке, былтыр жатсаң, быйыл да жат,
Ерик өзінде, еринсең елиңе қайт,
Ишинде көп адамның қатын дедің,
Мени қатын дегениңнің себебин айт.
- Әжинияз:* – Айтайын мен себебин, муңлы Меңеш,
Ақсақал алпыс жасар байың Бекиш,
Алпыс жасар кисі менен бирге жатсаң,
Қояма қатын қылмай тири де хеш.
- Меңеш:* – Хәжеке, изиңдемен сен кетпесең,
Қурысын Меңеш атым, үдетпесем,
Қатынлығым мойыныма қоялмассаң,
Қалпақтан еки молла гүә етпесең...
- Әжинияз:* – Бир байлаў сөз айтайын шешесең бе?,
Шеше алмасаң бул тойдан көшесең бе?
Ақ Меңеш, мениң кеўлим инандырсаң,
Қызбан, деп сен бир антты ишесең бе?
- Меңеш:* – Мен өзим байлаў сөзди шеше алмайман,
Шешпесем де бул тойдан көше алмайман,
Хәк та болсаң, ант ишпе, деген сөз бар,
Көп ишинде мен антты ише алмайман.
- Әжинияз:* – Шабылып жүйрик пенен талдындағы,
Майырылып аяғыңнан қалдындағы,
Хәк болып усы жерде ант ишпесең,
Мойныңа қатынлығың алдындағы.
Ақ Меңеш, айт өлеңің, қойғаның ба?
Айтпаға өлең таппай қалғаның ба?
Журттан озған жүйрик деп еситиўши едим,
Таўысып шабысыңды қойғаның ба?
- Ақ Меңеш, былтырғыны көрмедің бе?
Бағана мен жеңермен демедің бе?

Айтысып мениң менен бәс келмесиң,
Былтыр - ақ суў басында билмедің бе?

* * *

- Меңеш:* – Төсек сал, үйге барып сен ғанийбет,
Хәжекең атланғанша тәрбия ет,
Болмаса қатты қыстаў исиң сениң,
Хәжеке, үйге барып түсленип кет.
- Әжинияз:* – Ақ Меңеш, түсленбеймен, қондырмасаң,
Қонарман көрпе жаўып тоңдырмасаң,
Қуры көрпе жабады екен деп қуғанбайман,
Қоналқама бир қозы сойдырмасаң.
- Меңеш:* – Хәжеке, кетсең қайтып келмеймисең,
Бизлерде қозы жоғын билмеймисең,
Семизлиги қойда жоқ қошқардан туў,
Саўлық сойсам, Хәжеке, жемеймисең.
- Әжинияз:* – Кел десең, келмей, Меңеш, не қылайын,
Тойдағы айтқан сөзиң сағынайын,
Жемеймен деп нетейин асқа, тақсыр,
Сөйтсе де, саўлық деген аты жаман.
- Меңеш:* – Қылмады екеўимизди қудай қосақ,
Қушақласып бир үйде тамыр болсақ,
Хәжеке, саўлық сойсам, сойдырмайсаң,
Жеймисең сойсам енди питеў тусақ.
- Әжинияз:* – Тусағың мениң ушын сой демеймен,
Өзиң сойсаң, ақ Меңеш, қой демеймен,
Алдында қозыларың болып турып,
Тусағыңды, ақ Меңеш, мен жемеймен.
- Меңеш:* – Мал тапсаң кирей салда Бухарға бар,
Муңаймас кирей салсаң бир туўған нар,
Хәжеке, қозы жесең мен сояйын,
Сарқ болған сары буўдан бир қозым бар.
- Әжинияз:* – Мен көрейин деп келдим ақ жүзинди,
Үмит үздим еситип мен сөзинди,
Ат терлетип мен сени сорап келдим,
Мени десең сой, Меңеш, саў қозыңды.
- Меңеш:* – Хәжеке, ет жемейсең, кеўилиң тоқ,
Соятуғын енди саған саў қозым жоқ,
Бир қабырға кенже туўған бир қозым бар,
Сүйеги қатып, семирив ержеткен жоқ.

- Әжинияз:* – Семирип ер жетипти қозың сениң,
Көрмейме ержеткенин көзиң сениң,
Төсине ол қозыңның қол толғандай,
Соймайсаң қыйналғаннан өзиң сениң.
- Меңеш:* – Бул қозыны сой деме, мени десең,
Сен жерсең, бул қозыны қайтып келсең,
Алдында саўлық етине бир тойып ал,
Ушынарсаң қозы етин бирден жесең.
- Әжинияз:* – Ақ Меңеш, мал сеники қалай айтсаң,
Келмеймен хеш айланып буннан қайтсам,
Ушынсам, үш күн жатып жазыларман,
Өзиңдей жасы қайтқанға ушықлатсам.
- Меңеш:* – Гүз болып мийзан түссе, қайтар кийик,
Мергенлер кийик аўлар шоқай кийип,
Ҳажеке, саў қозымды тыпырлатып,
Соярман нетип саған көзим қыйып?
- Әжинияз:* – Гүз болып мийзан түссе, қайтар кийик,
Мергенлер кийик аўлар, шоқай кийип,
Өзиң сой да, Ҳажекеңнің пәтиясын ал,
Болмаса жеп кетермен урлап сойып.
- Меңеш:* – Ҳажеке көптен тилиң сынды сениң,
Нәзериң бул қозыма сиңди сениң,
Қозым сойып, пәтияңды мен алайын,
Нәзериң қайт болмасын енди сениң.
- Әжинияз:* – Кем емес қызыл тилге Шернияздан,
Сөзиңе ашық болдым ала жаздан,
Алтыннан айдары бар ул табарсаң,
Қозың сойып, пәтия алсаң Әжинияздан.
- Меңеш:* – Сояман, қозым сени, ырзалық бер,
Ҳажекең, көп жегенде, бир санын жер,
Жаны қудай жолына, ети саған,
Қолым жайдым, Ҳажеке, пәтияңды бер.
- Әжинияз:* – Ақ Меңеш, толғатқаның егиз болсын,
Тапқаныңның бири ул, бири қыз болсын,
Қойдай қозылап, қояндай егиз-егизден,
Төрт жылда туўған балаң сегиз болсын.
- Он жылда отыңның басы улға толсын,
Алғаның Бекиш пенен қоса ағарып,
Дәўлетің жылдан, Меңеш, жылға толсын,
Өзиңнің өмир жасың узын болсын.

СӨЗЛИК ҲӘМ ТҮСИНДИРМЕЛЕР

- А -

Абыл, Қабыл дөрөп Адам – Хаўадан – Адам ата менен Хаўа енеден Абыл, Қабыллар туўылған.

«Ай әлип», «Бери кел» – бул шығармалар араб әлипбесиниң негизинде, тәртибинде жазылып, ондағы хәр бир хәрипке қосықтың бир қатары арналады.

Айшы-әшрәт – мухаббат бабында дәўран сүрип, мейлинше күлип-ойнаў.

Ақырәт истәсән – ол дүньянды ойласаң, соған ғана үмит артып жасасаң.

Алғыр баз – көрген аңын жаздырмайтуғын аңшы қус.

Алты сан алаш – алты кәўим, журт, ел- халық, қазақ (алаш).

Амарат – ўақытша

Аны өз сүнийден яратмыш субхан – Аллаталаның күдирети менен минсиз жаратқан.

Аплатун – әйемги грек философы Платонның күншығыс халықлары арасында аталыўы.

Аптаб – қуяш

Арақ сәйлан – суў-суў болып терлеў, терге шомылыў.

Арасатшыл шын хунаба – Қудадан гүналарын өтеўди соранып қан жутып жылаўшы.

Ариф – билгир, таныўшы

Аўам – жай, әпиўайы, пақыр-пуқара халық

Астырт – ой, ойдала, яғный үстирт сөзиниң қарама-қарсысы

Ах дәрийға, ўах дәрийғ – ах, ўақ, ах, ўх

Ахыў – кийик

Ашнаўый дүў жәхан – ол дүнья хәм бул дүньяда көңиллесим

- Ә -

Әжран әзийм – үлкен саўға-сыйлықлар

Әзирейил – периште

Әлейлер – ҳаяллар

Әлип – араб әлипбесиниң қатар саны бойынша биринши хәрип. Ол күншығыс поэзиясында ярдың тик, узын бойлы қәдди қәўмети, образы, дәстүрли сүўретлеўде қолланылады.

Әлўидағ – хош бол

Әмўалы – дүнья-маллар

Әсел – бал

Әфған – налыш, ўх тартыў

- Б -

Бағы ирәм – ирәм бағы, әпсәнәўий оғада пайызлы орын, бейишке мегзейди.

Бады саба – таң самалы, бад-самал, саба-таң.

Базур – зорға

Баз – аңшы қус
Бардас – хал, аўхал
Баққан – қараған
Банижан – бир туқым, биржан әўладлар
Бәзим – қыдырыспа
Бәзия – биймәлел
Бәкәрәт – қыз белгиси, оның намысы, халал тазалығы
Бийгәна – жат
Биймағрур – көргенде оның оғада гөззаллығы хәм әдеп-икрамлылығы ашықты естен тандырады.
Бирьян – күйиў-писиў
Бийшәпәт – мийримсиз
«Бир шопан дәстине түссе бир алмаз, Шакмаққа харж етер, қәдирин не билсин» - Егерде шопанның қолына алтыннан да зыят алмаз түсип қалса, ол оның қәдирин билмейди, оны от алыстырыўға (шақмақ) жумсайды.
Бисяр – бәри таяр
Болдым зәбиўни – жеңилгеннен болдым
Бөйле – усындай
Буўдан – жақсы жүрмел ат

- Г -

Гәрдан – көкирек
Гәр – егер
Гирдаблы умман – қайнаўытлап я ийрим тартып жер астынан шығып турған ылай аралас, қоқым суў
Гириян – изи, соңы жоқ көп жылаў, жас
Гәхикаф – Кавказ таўлары
Гүзар – үлкен жол
Гүлбинәфша – пүткил қәдди-қәўмети гүл менен безелгендей ямаса гүлдей ашылып турған
Гүрт – қасқыр

- Ғ -

Ғәмзә – назлы. «Ғәмзә билән бақып айған кәламы» – «Наз етип айтқан сөзлери» дегенди аңлатады.
Ғаний – бай
Ғаным – душпан
Ғапыл – бийхабар
Ғубар – кир
Ғубба – аттың куйрығынан өткерип ерге бекитилип қойылатуғын артқы тартпа
Ғулпақлы – 1) айдары, тулымы бар; 2) жас кишкене бала
Ғусса – қайғы-ғам

Ғырнақ – хаял-қызлардың шорысы

- Д -

Дабр, Курмиян – жұлдыз атлары

Дағ – дәрт

Дағның сәрине – таудың басына

Дағуа – дау

Дад етип – арыз етип

Дай-дай – қыстың дәуири «Дай» делинеди. Сол ушын шайыр усындай «Пәлектің гәрдийшидин» (тәғдир) бауырым музлады демекши.

Далдек – араб әлипбесинде сегизинши хәрипти дал (د) деп атайды. Күншығыс поэзиясында қайғы, хәсиреттен бели бүгилип ийилиңкиреуди усы далға мегзетип сүүретлейди. Әжинияз усы дәстүрден пайдаланған.

Данайы қал – гөззал жүзиндеги бир дана қал. Әдетте қызлар сулыұлық ушын бундай қалды арнаулы түрде қолдан өткерип қоятуғын да болған.

Даш – алыс, узақ

Дәндан – тис

Дәрбәдәр – қаңғырыу

Дәрбент – жолдың кесиспеси

Дәсмая – ғәрежет

Дәхан – ауыз

Деуан – жыйнақ. Бул жерде шайыр «хатсыз, қәлемсиз шекилген деуана мегзер» деп адам өмириниң ұақыяларға (естен кетпес), бирәк жазылмаған оғада шийеленискен хәдийселерге толы екенлигин ескертеди.

Дилкәш – кеуиллес

Дишлери мәселлик – тислери усаған

Додақ – ерин, ләб

Дос оқынды – Дос тутты

Духтар - қыз

- Е -

Егәна – жалғыз, тек өзиңди

Еки мисин – еки талай, ауыр, көп, қыйын

Ерур – еди

Естек - башқурт

-Ж-

Жадыу – шоқ, сырлы, адамды сүйсиндирип бағындыратуғын, қызықтыратуғын

Жазған – алжасқан

Жәбди – биригиу

Жәбирситәм – айрықша жәбирлеу, зорлық, зулымлық

Жәннет рабуда - өзине ериксиз тартыушы

Жәң – урыс

Жегде – басқа жамылыу үшін нағыслап исленген арнаулы жамылғы

Жети пушты, әждадын – жети ата-бабаларын

Жипек түрме – орамалдың түри

Жисм – дене

Жош урып- йошып

- 3 -

Зағ – сөзбе-сөз ғарға мәнисінде, бірақ шайыр «Бозатау» поэмасында бұл сөзді өлімтік ийелейтуғын кузғын ғарға мәнисінде қолланған.

Зағпыран – сары түсли гөззал өсимлик. Бул жерде кийген кийимлери хәммеси алтыннан пуу берип қойғандай демекши.

Зайығ болма – жатқа зая болма

Зәбд – жедел менен

Зәбүн – қыйын

Зән – хаял

Зәрбәрағ – зергерлер алтын жалатып ислеген қызлардың маңлайға түсіріп кийетуғын безениу затлары, моншақлар дизилмеси, уўдыр-жуўдырлары

Зәреси - әребеги, ямаса зерден исленген тағыншақ затлары

Зәфәр – жеңис

Зийба (Зийуар) – гөззал, зийнетли, көрикли

Зибан – тил

Зимистан – қыс

Зина – ғарлық, бузық жол

Зүләйха – «Юсип хәм Зүләйха»-дәстанының қахарманы

Зүлп – қызлардың еки шекесинен көринип туратуғын тулымы

Зухра – Венера (Шолпан) планетасы. Қыз аты, бул жерде «Зухра-Тайыр» дәстанының қахарманы

Зыя – нур, нурлы сәўле

- И -

Идирәкли – итибарлы

Ийманын әйлесин ата – ийманын берсин

Илә - менен, бенен

Илмихал – молла, ахун

Инаят – ғамхорлық, мийирбанлық

Инген – түйениң бир түри

Иншаалла – куда қәлесе

Искендер Зүлхарнәйин – Александр Македонский

Исмайыл – пайғамбарлердің бири, қуданың жолына өзін қурбан етиўге қайыл болған

Исрапыл сүргини – ақырдың ўағында болатуғын даўыл, ол жер бетин тып тыйпыл етеди-миш

Истанат – айып

Иксан – садақа, бирер нәрсени бағышлау, жақсылық, саўғалау

- Й -

Йақыш – көп суу

Йайағ – жаяу, пияда

Йүзге сәра-сәр – жүзге бара-бар

- К -

Капир көз-кумарлығы менен өзине тартыушы көз, «жан алыушы» «хунқар көз» дегенге синоним болып та келеди.

Катип-хат жазыушы, хат жазыуға шебер, уста

Кәлам-сөз, гәп

Кәман-сөзбе-сөз оқ жай деген, поэзияда оны қызлардың қыйылып турған қасына усатыу дәстүр.

Кәмийне-кишипейил

Кемран кәтиби- хәкимдарлық патшасы

Кәнийзлик-шорылық

Кеменгер- атақлы, белгили

Керки-шағалдың бир түри

Кийлә- өкпе, кеуил қалыу

Ким хамасын- базыбиреулерин

Кишти-қайық

Кишұар-ел, журт, мәмлекет

Көзгү-айна

Қозғанан шахда ўалий-оғада әжайып сулыу үлкен көзлер

Көйлекше-жеңил жабыу, айналасына шашақ өткерилип, нағыслап қояды

Көң-ийленген тери

Көңли хат- кеули ашық

Көшки-арнаулы орынларға арнаулы исленген (көбине ағаштан) жай, сарай.

- Қ -

Қазан – сууық

Қазыйул-куззат – уллы, жоқары қазы

«Қаразбан қолына түссе алғыр баз,

Қанатын қайырар, қәдирин не билсин» - егерде аң аўлайтуғын алғыр қус (алғыр баз) қәлпениң я аңшының емес, хәкисине басқа бир кәсипшиниң, яғный қараз айдаушының қолына түсип қалағойса, оның қәдирин ол билмейди, яғный ол оны өз пайдасына жумсай алмайды, нәтийжеде қус қорығып набыт болады.

Қардаш – тууысқан

Қарун – фольклорда хәм әдебиятта аты көп гезлесетуғын әпсәнәуий бай адам, айтыўларға қарағанда, ол заман бул заманда байлықта буннан өтетуғын дүньяға келмеген.

Қаср – қорған, қала

Қашан болса дәўлетиңиз – бахтыңыз тайса, байлық-дүньяларыңыз ада, хал-аўхалыңыз нашарласа хәм т.б.

Қашқаш - көкнар

Қашшақ – гедей

Қәлпе – сөзбе-сөз тәрбияшы деген, ал бул жерде аңшы қусларды үйретиўши, бағып тәрбиялаўшы

Қәмәти рәғна – бой-сынлы

Қәсәмяд – ант

Қәтеб – түйе байлайтуғын, қазығы жоқары етип арнаўлы исленген орын

Қой келип суўсә шелекке – қой келип шелекке аўзын тықса, оған тийсе

Қорәк – ас, аўқат

Қоша бал – қос қанат

Қуп кәкир – мейлинше тойыў

Қутлымурат – Қоңыраттың Хийўа ханы тәрепинен қойылған үлкен, төбе бийи

Қырмызы – қызғыш рең, түр

Қырк шилтән ғайып ерән – фольклорда хәм әдебиятта ҳақыйқатлықты қоллап-қуўатлаўшы күш сыпатында сүүретленеди.

- Л -

Лаш – басынан жуда қылынған дене

Ләйли – «Хамса»дағы, «Ләйли хәм Мәжнүн» дәстанының қаҳарманы

Ләйлаў-нәхәр тәң болур – күн-түн қыйыншылықта, қыйналады (тәң болур)

Ләйлиў нәхәр (арабша) – түн-күн

Ләўхил махпуз ўәл кәләмий – кеўилде сақланған сөзлер

Ләхзе саат – сөзбе-сөз бир сәтте дегенди аңлатады, Әжинияздың тилинде бир заман да, қурттай да деген мәниге туўра келеди.

Либас – жасанып кийген кийимлер

Луқман хәким - әпсәнәуий тәўип.

- М -

Махы әнўар – нурлы, жылтыраған ай

Махы сал – ай, жыл

Махы табан – ай жарқыраған

Мәжазы әждат – хәкимлер туқымы, әўлады

Мәжал – хал, күш, диңке

Мәжнүн – естен кеткен, жин урған, сондай-ақ «Хамса»дағы «Ләйли-Мәжнүн» дәстанының қаҳарманы

Мәйләтән – мейлинше, бар күши менен

Мәләк – гөззал
Мәлул – муңайыў, қайғырыў
Мәйүс – үмитсизлик, қыйын жағдайда қалыў
Мәстан – күлип, шад болып турған
Мәстиў-хүррам – шадланыў
Мәттал – илажы қурып
Мәўинат тажы – қуданың мәртебеси
Мәўит олсам – қазалансам
Мәхзун – қапа, қайғы
Мәхшар – ол дүнья
Мияна қәд – орта бойлы
Мәхирдар – мөр ийеси
Мураққаш – жасаныў-безениў затлары, тағыншақ уўдыр-жуўдырлар
Мүнәўўәр – жақты нурланған
Мурғызар – қусқа бай
Мүршиўдиў мүкәммәл – пир, ийшан, саўатлы адам
Мүфти – шәрият хүкимин баян етиўши, пәтиўа берийўши
Мүшки әнўәри – қара түсли хәм жағымлы ийис шығаратуғын нәрсе
Мушфқ – мийирбан, рейимли

- Н -

Набәлент – пәс, төмен адам
Назнай (рус) – билмеймен
Нақшы дәнән – кестедей дизилген тислер, олардың көрки сулыўлығы
Намыў нышан – аты, белгиси, дереги
Намәхрәм - өзге биреў, өзимнен басқа
Натаўан – күшсиз, хәлсиреп қалған
Нәхий-мүңкир – сораў берийўши
Нәхра – ах урыў
Нәмаян – анықланыў
«Нәзәкат бабында қәмәтиң шәмшад» - жүдә жағымлы ислеген назлы хәрекетлерин хәм бой-сымбатың бейиште өсетуғын Шәмшад терегине мегзейди
Нәмәк – дуз
Намәртлер кулағы әсте – нәмәртлер кулағы хеш қандай да, сыра да
Нәўжаўан – жас жигит, жас өспирим жигит
Неғмет – 1) мүриўбет, 2) аўқат, тамақ, ырысқы
Ныспы шәб – ярым ақшам, түн ортасы

- О -

Ожырайыў, кете – урыў, атлары
Озон – озған
Олан – болған
Олдым – болдым

Он сәккиз мың әләм –бул дүнья, тиришилик 6000 жәмәәт (адамзат), 6000 хайуанат хәм 6000 набадат (өсимлик) тан дүзилген деп түсиндиреди.

- Ө -

Өгиз – Қоңырат қаласының батыс-кубла тәрәпинде жайласқан аўылдың аты. Бул сөз «Оғуз» сөзинен келип шыққан, ол түрклердің бурынғы үлкен қәуимлериниң, этник группаларының бири.

- П -

Пайыў пәстинде – аяғына жығылып, әдебинде, хызметинде

Пайының тозы – аяғының шаңы

Пәләктің гәрдиши – бахытсызлық, истиң келиспеўи, тәғдир иси

Пәндим – ақылым, нәсиятым

Пәрўаз – ушыў

Пәрўана – гүбелек

Пәрўана баққан – жақтыға өзин ериксиз уратуғын гүбелектей, жутынып қарап турған, бойын сүйгилисине қарай таслайтуғындай болып турған

Пәрўанадурман башыңа – жақты көрген гүбелектей айналып ушып оған бәнт болып қалған, оннан былай-былай кетиўге ерки жетпейди.

Перуза – көк реңли тас

Пилхал – дәрхал

«Посты ләттеңни сүдрәмә ўыслат олынмас жая сен» - мына аўхалында яр менен табысыў нийетиңди қой

Пушты панам – арқа сүйерим, тирегим

- Р -

Рәйис – басшы, бунда дин бойынша тергеўши

Рәхиб – қызғаныштан туўған душпан

Ризўан – қанаатланыў

Рузигар – күнделик, тиришилик, турмыс

Руўзы-шәп (парсы) – күн-түн

- С -

Сағры – саўры

Саил – 1) саўал сораўшы 2) бул жерде мухаббат қарыйдары

«Саила сүнма әлиң, асмана питкен аясен» - талапкер (саила) аспандағы айға қолыңды созба

Сайыл – гезеңде

Салат – намаз

Сахыб дүн – дүнья-малдың ийеси

Сахиб тәмиз – парқына баратуғын, сезимталлы

Сәдаф – теңиз түбинен алынатуғын меруерт қабығы. Ол жалтырап өзинен нур шығарып турады.
Сәдир – пайда болыу
Сәйир әйләб – сейил қылып
Сәйяд – қус салып аң аўлаушы
Сәлсәбил – жәннет булағы (кәўсар)
Сәмек – балық
Сәнәий – гөззал
Сәнем-сеўгили – гөззал
Сәрәнжәм шайысы – таярлығы, әнжәми
Сәрәфраз – бийик хәм қуўнақ
Сийне – көкирек, бул жерде пүткіл дене мәнисинде
Сийнемент – аттың омырауынан тартып ерге бекитип қоятуғын тартпа
Сийсәри – аўырлық өлшеми (30 кг)
Ситәмкәр – жәбирлеуши
Сорыш – сорау
Сөхбети болмас – мәниси қашыу, қапа
Судда – пайтахты, орайы
Субхан – қудай, алланың бир аты
Сужик – мазалы
Сүд әйләмәс – пайдасы жоқ
Сулейман – патша хәм пайғамбардың аты
Сүмбил – жағымтал, көз тартатуғын қара рең, түр
Сыя – қара

- Т -

Таам – аўқат, нан-дуз
Тажы – дийўана
Талып-илим – илимли, саўатлы, өз дәўириниң озық адамы
Тамам устиханым-пүткіл денемди (үстихан-сүйек деген)
Таўшан- қоян
Танас- уйқылатпау (түни менен таңастырыу)
Тағзетсең- зийнетлеу, безеу
Таўқы ланет- ғарғыс алған
Тәбәссүм- мыйық тартыу, жымыйып күлиу
Тәкәллүм- сөйлесиу, сөз, гүрриң
«Тәкие әйлеп ол халқыу әлемди»-бул әлемди жаратыушыға сыйынып
Тилла хәйкел-зергерлер соққан қызлардың тағыншақлары, олардың өңиринде турады
Тәң- қыйын болды, қысыныспаға түсиу
Таўазығлық- кишипейил, әдепли, хәрекетлери, жүрис-турысы жағымлы
«Теңиз тейинде лая сен»- теңиз түбиндеги ылайға сен
Тилла шашбағ-алтын шашбау
Түгмә-илгек

Туғыр-ау қусларының минип отыратуғын қазығы

Түзләйүб-туұрылап

Түмен-он мың

Туұбы-бейиш өсимлиги, ол оғада гөззал болса керек, сол ушын күншығыс поэзиясында ярдың қәдди-қәўмети усы терекке мегзетиледи.

Тыйғы жәллад-жан алатуғын қурал, бунда муҳаббат бабында айтылып, сүйиклисиниң көзи-кирпиклери нәзерде тутылады.

Тыйғы жәўхар-өтकिр, кескир «тыйғы жәллад»қа синоним.

- У,Ү,Ў -

Улфикар-дос, қатнасып жүрген адам

Умман-суў

«Үргениш наққашы мақбары минар»-Үргениш устасы салған (қурған), мавзолей минары

Үрд-арнаўлы, билқастан

Үзире-үстинде

Уштоп- гезлеме түри

Ўа илаҳи-я алла

Ўарақ-бир бет қағаз

Ўаспы-тәрийпи, сыпаты

Ўафа-сөзде турыўшы, айнымаў

Ўысал-табысыў, яр менен ушырасыў

Ўыслат-яр менен ўәделескен жерде ушырасыў

- Ф -

Фазийлет-билим, ақыл, парасат

Фасықы зәфәр-жаман жолда жеңис болар

Фәләк-1) асман, көк; **2)** ығбал, тәғдир

Фәрияд-аўыр қайғы я мүсийбеттен тартқан азап, даўыслап жылаў, қыйналыў

Фәсад-бузық

Фота-орамал белбеў, гейде оны басқа да тартып (сәлле орнына) ушын мойынға түсирип қояды, буны «мойнында фотасы» деп айтады

Фыған-зарланыў

Фырақ-айралық, қайғы-хәсирет

- Х -

Хақыш-қәлеў

Халый-аўаша, жасырын

Халыс-бийминнет

«Хар сүрен тажыға түссе шапқыр ат,

Палаң шекип сүрер, қәдириң не билсин»-Егерде ешек минип жүрген дийўананың қолына шапқыр ат түскен менен бәри-бир ол оны ешектен

артық көрмейди, оның жалаң арқасына палаң қағылған (ер астына қағылатуғын тасма кийиз) жалаң (қоңылтаң) ер салып-ақ минип, сүрип жүре береді, кәдірін билмейді.

Хошгәх-кеуіл, хош, қууанышлы, шад

Хошрөй-сулыұ, шырайлы

Хош тәкәллүм-сыпайы сөзлі

Хуб-ылайықлы, жарасымлы

Хун чекип-қан жутып

Хунаба-қанлы жас, көзимнен жас орнына қан ақты демекши

Хүршийди табан-күндей жарқыраған

Хурш-қайғы

«Хуўки қарсақы киби»-доңызлардың жортқанындай қорсылдап

Хызыр Илияс-фольклор хәм әдебиятта күншығыс еллерінде ғайбана әпсәнәуий кәрамат күшке ийе образ. Ол адамларға жаманлық хәм наһақлықтың үстинен жақсылық хәм хақыйқатлықтың жеңип шығыуы ушын жәрдемлеседи.

- Х -

Хаксүний-кудирет бенен жаратылған, тәбийий

Хатам-араб бәдияийлердің Тай деген кәўиминен шыққан сақыйлықта оғада әпсәнәуий ат қалдырған адам. Оны Күншығыста Хатамтай деп те атайды.

Хаўа ана-адамзаттың биринши анасы

«Ха-хая шәрмим кетипдур тыйғы жәлладың билән»-сол жан алыўшы ышқы көзлерің менен маған қарағаныңда, мен өзимди жоғалтып қойдым, өзимнің не айып, не уят ислерди ислеп қойғанлығымды да сезбедим, мени еркимнен айырдың

Хая-(араб)-уят

Хәдийс-күш сынасыўлар. Бунда хәр қыйлы көп кеуілсиз ўақыялар

Хәмдәм-дос, яр, бирге жүриўши, өз-ара бир-бирин жақсы түсиниўшилер

Хамра-жолдас. «Саятхан-Хәмра» дәстанындағы қахарманның аты

Хәмсөхбет-сәўбетлес

Хәнийүз-шекем, дейин

«Хәр бир айым йылша ерур»-бир айымның өзи бир жылдай болды

Хәрир атлас-жуқа хәм нәзик жипектен тоқылған гезлеме

Хәр сары-1) хәр тәрепке; 2) не қыларын билмей

Хижран-айралық

Хилал-жаңа туўған ай

Химай-Қыялай қус. Ол қустың көлеңкеси биреўдің басына түссе, ол адам өмиринше бахытлы болады.

Химмет-сақый, қолы ашық

«Хүр басын әйледі ғулам»-азат (хүр) басы қулға (ғулам) айналды, бенделикке түсти.

Хүри ғулман-бейиштеги хызметкер периште

Хүсн-жүз, шырай

- Ш -

Шады куррам-хақыйқый ұақты хошлық
Шайтан ширинен-шайтанның азғырыуынан
Шамси қамар-күн-ай
Шамыұ-сәхәр-түн бойы
Шарлаұ-шақырыұ
Шахди-шәккәр-бал-шекер
Шахсуұар-атқа жарасқан (миниұде)
Шәмшад-бейиш өсимлиги. Күншығыс поэзиясында бой-сыны, қәдди-қәўмети келискен ярды шәмшад терегине мегзетиұ дәстүр
Шәрим (парсы)-уят
Шәрқылап-шәрият нызамына қарсы
Шәхийд-гүнасыз өлим
Шәшме-көз, булақ
Шәшми-жадыұ, жәллад-көзлери сыйқырлы, жан алыұшы
«Шиддәти рузый жудалықдур»-айралықтың азары, биреұди жоғалтқан күнниң жанға қатты батыұы
Шифә-ем, дәри
Шох ишләр-әжайып, үлкен ишлер
Шүжәтли-батыр, ер жүрек
Шум палид-бузық, жаман
Шынмашын-Қытай мәмлекети

- Ы -

Ышқы ләшкәриниң дәхшәт сәркабы» - сөзбе-сөз әскериниң айбатлы басшысы (сәркарда мәнисинде) образлы мухаббаттың ийеси, ышқыны бағындырыұшы, оның ерки соның қолында

- Я -

Яйдей-оқ жайдай
Янақ-сағақ, ийек асты-тамақ

Муртазаев Айдар
Филология илимлериниң докторы

Пайдаланылган адабиятлар:

1. Өзбекистан Республикасы Президенти И. Каримовтың Әжинияз шайырдың 175 жыллық юбилейи қатнасыўшыларына қутлықлаўынан. / «Еркин Қарақалпақстан», 1999-жыл 21-декабрь, № 150 (17278).

2. Пахратдинов Ә., Алламбергенов К., Аяпов Ш. Бұлбилзибан уллы шайыр: - Нөкис: НМПИ киши типографиясы, 2013.

3. Әжинияз бенен Қыз-Меңештиң айтысы. / «Түркстан ўәлаяты» газетасы, 1878, №11 (12-сентябрь), 12 (9-октябрь) санлары.

4. Пахратдинов Ә., Алламбергенов К., Аяпов Ш. Бұлбилзибан уллы шайыр. - Нөкис. НМПИ киши типографиясы, 2013.

5. Кәлиметов Ә. Лирика Ажинияза. Автореферат дисс. на соиск уч. ст. к.ф.н. - Ташкент, 1981; Генжемуратов Б.А. Поэтика лирики Ажинияза. Автореферат дисс. на соиск уч. ст. к.ф.н. - Нукус, 1996; Сейтова З. Философические взгляды Ажинияза. Автореферат дисс. на соиск уч. ст. и филос. н. - Ташкент, 2000 хәм т.б.

6. Кәлиметов Б. Әжинияздың лирикасы. - Нөкис, «Қарақалпақстан», 1981; Байниязов Қ. Қосықтың күши. Нөкис, «Қарақалпақстан», 1977; Әлеўов Ә. Әжинияздың ағартыўшылық ойлары. Нөкис, «Қарақалпақстан», 1982; Пирназаров А. Мастерство Әжинияза. - Нукус, «Қарақалпақстан», 1983; Муртазаев А. Шайырдың мухаббаты. - Нөкис, «Қарақалпақстан», 1988; Мәмбетов К. Әжинияз. - Нөкис, «Билим», 1994; Дәўлетова Г. Әжинияз поэзиясында дәстүр хәм жаңашыллық. - Нөкис, «Қарақалпақстан», 1977; Жәримбетов Қ. Ашық Зийўар (Әжинияздың ашықлық лирикасының жанрлық өзгешеликтери, образлар дүньясы. - Нөкис, «Билим», 1998; Пахратдинов Ә., Алламбергенов К., Аяпов Ш. Бұлбилзибан уллы шайыр (Әжинияз Қосыбай улының өмири хәм дәретиўшилиги). - Нөкис, НМПИ киши типографиясы, 2013; Пахратдинов Ә., Алламбергенов К., Бекбергенова М. «Бозатаў» хәм тарийхий шынлық. - Нөкис, НМПИ киши баспасы, 2014.

7. Ажиниёз Қусибой ули. Ташкент, «Адабиёт ва саънат» нашриёти, 1962; Гүнхожа. Ажыньяз. Бердақ. Гошглар. Гарагалпақчадан тержиме эден Ахмет Мәммедов. Ашгабат, Магараф, 1993.

8. Ажинияз. Избранные стихотворения на русском языке. Перевод Г.Ярославцева, С.Северцева, В.Тихомирова, Г.Юнакова, Е. Емельянова. -Нөкис, «Қарақалпақстан», 1994.

9. Базарбаев Ж. Әжинияз шайырдың тууылған сәнеси ҳаққында бирер сөз. // «Илим ҳәм жәмийет», 2011, № 1-2, 57-58-бетлер.

10. Дәўқараев Н. Революцияға дейинги қарақалпақ әдебияты тарийхының очерклери. - Нөкис, ҚҚМБ, 1961, Б. 153; Мәмбетназаров Қ. Әжинияздың революцияға шекем баспа сөзде жәрияланған дәслепки шығармалары. // «Әмиўдәрья», 1963, №3, – Б. 119.

11. Камалов С. Әжинияз шығармаларында тарийхый ҳәм этнографиялық мағлыўматлар. // «Әмиўдәрья», 1976, 115-116-бетлер.

12. Алламбергенов К. Қарақалпақ әдебиятында айтыс (Жанрдың өзгешелиги. Раўажланыў жоллары). - Нөкис, «Қарақалпақстан», 1989. - Б-75.

13. Әжинияз. Таңламалы шығармалары. - Нөкис, «Қарақалпақстан», 1994. Б. 97.

14. Сонда. – Б. 97.

15. Алламбергенов К. 12-бәнтте силтеме исленген мийнет. 75-76-бетлер.

16. Байниязов Қ. Қосықтың күши. Нөкис, «Қарақалпақстан», 1977.- Б.70.

17. Әжинияз. Таңламалы шығармалары. – Б. 15.

18. Сонда. – Б. 18.

19. Сонда. – Б. 26.

20. Юсупов И. Дала Орфейи. Әжинияз. Таңламалы шығармалары. - Нөкис, «Қарақалпақстан», 1975. Б. 5-20; Юсупов И. Степной Орфей. - Ажинияз. Избранные стихотворения. – Нукус, «Қарақалпақстан», 1975.-С. 3-4.

21. Әжинияз. Таңламалы шығармалары. – Б. 69.

22. Юсупов И. Халық муңын, инсан әрманын жырлаўшы шайыр. -Әжинияз. Таңламалы шығармалары. - Нөкис, «Қарақалпақстан», 1994, Б. 5.

БАСПАҒА ТАЯРЛАҰШЫЛАРДАН

(Жуўмақ орнына)

Көрип отырғаныңыздай бул топлам Әжинияздың мазмуну хәм көлем-қурылысы жағынан бир қанша толығырақ деп табылған «Таңламалы шығармалары» (Нөкис, «Қарақалпақстан» 1988, 152 б.) тийкарында баспаға қайта таярланылды. Кирис сөзимизде келтирип өткенимиздей, шайыр шығармалары буннан алдыңғы жылларда да (1949, 1960, 1961, 1965, 1988) өз алдына китап болып басылып шыққан еди. 1994-жылы болса Әжинияздың 170 жыллық мерекесине арналып Әжинияз «Таңламалы шығармалары» жетинши рет баспа көрди. 190 жыллық мерекеси мүнәсибетине байланыслы 1988-жылғы баспасы тийкарында қайта таярланылған бул «Таңламалы шығармалары» болса шайыр шығармаларының сегизинши рет басып шығарылыуы болып табылады.

Бул топламды баспаға таярлауда 1988-жылы А. Кәримов, А.Муртазаевлар тәрәпинен баспаға таярланылған «Таңламалы шығармалар»дың мазмуну, қурылысы дерлик өзгертилмеген ҳалда тийкар етип алынды. Бирақ, мазмунға енгизилген көпшилиқ шығармаларға текстологиялық-типологиялық салыстырыулар исленип, кишигирим өзгерислер де енгизилди. Айырым толық варианты жәрияланбаған шығармаларына бир қанша толықтырыулар ислеуге туўра келди. Мысалы, «Әжинияз бенен Қыз Меңештиң айтысы» шығармасы барлық баспаларында «Суўдағы айтыс» бөлими алынып тасланып, бастырылып жүр еди.

Соңғы дәўирдеги изертлеулер болса бул айтыстың «Суў бойында», «Жол үстинде», «Тойда», «Қонақта» усаған төрт бөлимнен ибарат бир тутас шығарма екенлигин анықлады. Мысалы, биз өзимиздиң «Қарақалпақ әдебиятында айтыс» (Нөкис, «Қарақалпақстан», 1989, 140 б.) монографиямызда усы пикирлердиң дурыслығын тастыйықлаған едик. Бул пикирдиң дурыслығын 2008-жылы «Әмиўдәрья» журналының № 4 санында Шоманайлы Жоллыбай Исметовтың баспаға таярлауында

жәрияланған «Әжинияз бенен Қыз Меңештиң суўдағы айтысы» бөлими де дәлийллеп отыр. Ҳақыйқатында, бул айтыс «Жол үстинде», «Тойда», «Қонақта» бөлимлеринен бир жыл бурын дөрегени менен аты аталған бөлимлердиң, улыўма, бир тутас айтыстың булақ баслаў басламасы болып есапланады. Буны билмей, үйренбей турып, Әжинияздың «Қыз Меңеш пенен айтыс» шығармасына бир тутас жуўмақланған пикир айтыў қыйын. Сонлықтан да, биз бул бөлимди өз орнына қойып, айтыс текстин бир тутас хәм толық етип баспаға усыңғанды макул көрдик.

Улыўма, Әжинияз шығармаларын баспаға таярлаўда усындай үйренилиўи, толықтырылыўи, қайта-қайта қаралыўи тийис мәселелери оғада көп. Бул ушын әлбетте, Әжинияз шығармалары текстологиялық салыстырып изертлеў усылында бүгинги миллий ғәрезсизлик идеялары көз-қарасынан қайта үйренилип шығылыўи керек.

Биз бул жумысларды келешекте кешиктириўге болмайтуғын ўазыйпалар деп билип хәм бул ислердиң орынланатуғынлығына үлкен исеним менен пикирлеримизди усы жерде жуўмақлағанды макул көрдик.

Себеби, Әжинияз бабамызды поэзиямыздың уллылық тажыў-тахтында өзиниң ҳақыйқый шайырлық келбети хәм ҳаўазында көриў, көрсетиў - бизиң хәр биримиздиң әрманымыз хәм ўазыйпамыз болатуғынлығы сөзсиз.

***Кеңесбай Алламбергенов** – Әжинияз атындағы Нөкис мәмлекетлик педагогикалық институты Қарақалпақ әдебияты кафедрасы баслығы, филология илимлериниң докторы, профессор, ҚР Бердақ атындағы мәмлекетлик сыйлықтың лауреаты, Өзбекистан халық билимлендириўи ағласы, Өзбекистан хәм Қарақалпақстан Жазыўшылар аўқамы ағзасы.*

***Әбдисайыт Пахратдинов** – филология илимлериниң докторы, профессор, Қарақалпақстанға мийнети сиңген илим ғайраткери. Жазыўшы хәм алым.*

***Шарапатдин Аяпов** – Өзбекистан Республикасына мийнети сиңген мәденият хызметкери, Өзбекистан хәм Қарақалпақстан Жазыўшылар аўқамы ағзасы, шайыр.*

МАЗМУНЫ

Кеңесбай Алламбергенов. Руўхый гөззаллық тымсалы	3
<i>Муҳаббат қосықлары</i>	
Хәр кимсәнің яры болса	10
Йоқ мениң	10
Йол болсын	11
Гөззаллар	12
Бир жәнән	12
Әй, нәзәлимлер	13
Бир пәрий	14
Бозатаўлы нәзәлим	15
Түсер	15
Сәўдигим	16
Дилдәрим	18
Яңлыды	18
Садаға	19
Бийўапа яр.....	21
Келдим	21
Бийбигүл	21
Түшти	23
Хабарын сорайын дилдарның кимдиң	23
Сүйген ярым бар	24
Нәбийраға	24
Қырмызы	24
Мүнәсип	25
Аманба	25
Гүлжан	26
Дилбарым	27
Бар енди	29
Хийўалы қыз	30
Неге келмеді	30
Барсаң ба	31
Қыз Ораз	31
Оян	32
Бери кел	32
Ай әлип	33
<i>Айралық хәм ел-журт хаққында қосықлар</i>	
Еллерим барды	35
Көңлим мениң	36
Даўран болмады	37
Бардур	38
Болады	40
Болур	40
Ишиндә	41
Меңзер	42
Енди	43

Елди көрер күн бармекен	44
Ағалар бир қус қашырдым.....	44
Қуба қуш	45
Көринди	46
Көриң	46
Йокты	48
Өз ұақтымды хош етермен	50
Яранлар	51
Билмедим	52
Көзлерим	53
Әрманий дүнья	54
Өтерсең	54
Қайдасаң	56
Йүрсең	56
Барды	57
Аналар	58

Хошласыў хәм сәлемнамалар

Сәлем дегейсең	61
Молла Еримә	62
Шықты жан	63
Нурғалыйға	64
Пазылбек	65
Көк шолақ ийтке	65
Хош имди	65
Ғам йемә	66
Әжинияздың Гүлзада менен хошласыўы	67
Қал имди	69
Нағметулланың атасы Әжиниязға айтқаны	70
Хұрзаданың атасы Әжиниязға айтқаны	71

Ақыл-нәсият қосықлары

Хәр жерлерде дилгир мүтәж болсаңыз	73
Айрылса	73
Керек (Баһадур ғошшақ жигитке)	75
Қәдиринән	76
Болмаса	77
Мегзер (Қыял етсем)	79
Мегзер (Қыз бала)	81
Хәр ким Хатам болур	85
Керәк (Шар тәрәптен)	86
Не билсин	86
Йигитлер	87
Болурмы	88
Жақсы	89
Бәрше бирдей болған емес	90
Яқшыды	90
Ахыў-зарым сениң қасыңда болсам	91
Аржағында болмағанша	92

Керекдур	92
Қонақ келсе арық сойма	93
Хәр ким	93
Нәсийхат	94
Керекти	95
Болмас	96
Юмор-сатиралық қосықлар	
Керек (қой келип суўса)	98
Ала қус	98
Дүйсен қандекли	99
Керәкти	100
Қатша	101
Айзадаға	102
Қораз кемпирге	102
Үзилдикке	103
Мадаўар	103
Поэма	
Бозатаў	105
Айтыслар	
Әжинияз бенен қыз айтысы	107
Әжинияз бенен қыз Меңештиң айтысы.....	113
Сөзлик хәм түсиндирмелер	125
Пайдаланылған әдебиятлар	137
Баспаға таярлаўшылардан	139

**Әжинияз. Бұлбилзибан. Таңламалы шығармалары. – Нөкіс:
Әжинияз атындағы НМПИ баспаханасы, 2014, 144 бет.**

**Топлам Әжинияз атындағы Нөкіс мәмлекетлик
педагогикалық институты оқыў-методикалық кеңеси (2014-жыл
4-июль, №11) қарары менен «Қарақалпақ әдебияты
хрестоматиясы» сериясында хрестоматия-оқыў қолланба
сыпатында баспадан шығарыўға усынылған**

Редакциялық кеңес ағзалары:

**Б.Б.Пренов, К.А.Каримов, Ж.Б.Базарбаев, М.Қ.Сарыбаев, М.А.Жалелов,
Қ.А.Қадиров, К.К. Қурамбаев, С.Б.Бахадырова, Ж.М.Низаматдинов.**

<i>Басылым ушын жууаплы редактор:</i>	Қ.М. Қощанов
<i>Басылым ушын нәўбетши редактор:</i>	Б.Р.Қурбанбаева
<i>Тех редактор:</i>	У.Б. Балымова
<i>Компьютерде баспаға таярлаўшы:</i>	Н.С.Алламуратова
<i>Операторлар:</i>	Н.С. Реймов, З.Т. Жуманов

Әжинияз атындағы НМПИ редакция-баспа бөлими

**Әжинияз атындағы НМПИ баспаханасында басылған. 2014-жыл.
Буйыртпа № 0077 . Нусқасы 500 дана. Форматы 60x84. Көлеми 9,0 б.т.
230105. Нөкіс қаласы, А. Досназаров көшеси, 104. Реестр № 11-3084.**

Баспаға таярлаушылар:

Кеңесбай Алламбергенов – Әжинияз атындағы Нөкис мәмлекетлик педагогикалық институты Қарақалпақ әдебияты кафедрасы баслығы, филология илимлериниң докторы, профессор, ҚР Бердақ атындағы мәмлекетлик сыйлықтың лауреаты, Өзбекистан халық билимлендириуи ағласы, Өзбекистан хәм Қарақалпақстан Жазыушылар аўқамы ағзасы.

Әбдисайыт Пахратдинов – Әжинияз атындағы Нөкис мәмлекетлик педагогикалық институты Қарақалпақ әдебияты кафедрасы профессоры, филология илимлериниң докторы, Қарақалпақстанға мийнети сиңген илим гайраткери. Жазыушы хәм алым.

Шарапатдин Аяпов – Әжинияз атындағы Нөкис мәмлекетлик педагогикалық институты Академиялық лицей хәм кәсип өнер колледжлери менен бирге ислесиу бөлими баслығы, Өзбекистан Республикасына мийнети сиңген мәденият хызметкери, Өзбекистан хәм Қарақалпақстан Жазыушылар аўқамы ағзасы, шайыр.

